

مُورِتاں

مُورِتاں

راے محمد خاں ناصر

راے محمد خاں ناصر

مورتاں

رائے محمد خاں ناصر

پاکستان پنجابی ادبی بورڈ، لاہور

ISBN - 978 - 969 - 411 - 428 - 6

مورتاں	ناں کتاب:
رائے محمد خاں ناصر	لکھاری:
دسمبر 2020ء	چھپن ورھا:
پروین ملک (سیکرٹری) پاکستان پنجابی ادبی بورڈ، لاہور	چھاپن ہار:
بی۔ پی۔ ایچ پرنٹرز	چھپن تھان:
300 روپے	مئل:

2۔ کلب روڈ، نرسنگھ داس گارڈن، شاہراہ

قائد اعظم لاہور۔ 042 - 99206057

E-mail: pakistanpunjabiadbiboard@gmail.com

اکادمی ادبیات پاکستان اسلام آباد دے مالی مل ورتن نال چھاپی گئی

پہلی گل

پاکستان پنجابی ادبی بورڈ نے پینڈے دا مڈھ بدھاتاں پنجابی کہانی
اوہدے سنگ سی، چوتالی ورھے لگھ گئے کہانی ساڈے سنگ اے، تاریخ
دیاں پتیاں اُتے سج گئے ویلیاں دی شاہدی گواہ۔

پڑھنہاراں لمی ”مورتاں“ حاضر اے۔ رائے محمد خان ناصر دیاں
کہانیاں دا پہلا پراگا، اک اک کہانی انسان دے اندر تے باہر دے سج
اُتے گوڑ کست نوں اتج بیاندی نظری آوندی اے جے سب چائن ہو
جاندا اے۔

پنجابی کہانی دے بھنڈار وچ ”مورتاں“ اک سوہناتے سلکھنا وادھا
اے، اسی بڑے مان نال ایہہ کتاب پیش کر رہے آں۔

پروین ملک

سیکرٹری بورڈ

الست آلی اوس دھی دے ناں
جہندے اچوں کہانی دادینہہ چڑھیا۔

میں تے میں

کہانی مڑی ہائی کہ میں پاہلا پیر پاہلوں پٹیا ہایا۔ ایہہ سُر مینوں اج وی کوئی نہیں۔ اینا پتا جرور ہے بھی گن بولیا، میں ٹر پیا، ٹرے جاندے دے تے موڈھے نال کائی شے لگی۔ میں اودوں دیکھیا۔ کہانی دا کھتا موڈھا میرے موڈھے دے نال ہا۔ میں پیر منڈ کے ہولی جہی پچھیا: ”توں کدے ہائیں تے کتھوں ٹری ایں“۔ اوس نمہی جہی وری دے اوبلیوں ہولی جہی آکھیا: ”میتھوں پنا کسے دا کدوں سردا اے۔ مونہہ دھیانے ٹریا چل۔ اتھے ای ہائی۔ کھلی نوں کیدہ پتا ہووے جو مونہہ دھیانے ٹرن، ہاری ساری دے وس دا نہیں۔ آل دوآلا مونہہ دھیانے کدوں ٹرن دیندا اے کسے نوں“۔ کہانی اجیہوی پیر پیر تے آپدے آپ نوں کٹھا وی کردی راہندی اے تے نچھا بروی۔ اخیر میں مونہہ دھیانے تے کہانی لاہندیوں چڑھدے تے چڑھدیوں لاہندھے آدندی جاندی کچھ چھڈے: ”بھی کیہڑیاں رنگاں اج ایں تے کس بھاء منیندی پئی او“۔ میرے آل دوآلے شاعری، کرکٹ تے فلماں دی تاہنگ دا رولا جائیں میرا دھیان اپنے الے کر لیا۔ میں کہانی نوں کدی خیر میہر دس چھڈاں تے کدی سنی ان سنی کر کے مونہہ دھیانے ٹرن دا تماشا کرن لگ پواں۔ مڑ آل دوآلے نوں تماشا رب دیوے۔ آل دوآلے نال رل کے کہانی نوں تماشا دہندیاں کوہیلا ہو گیا۔ آل دوآلا گھر و گھر س ٹریا۔ کہانی چپ چپیتی رات کٹن آتے میرے وچ پئے رہی۔ میں سون توں پاہلوں اوہ ”ڈھاہ لگی وستی“ پڑھن لگ پیا۔ بکے اریں کہانی اکھیں ملدی اٹھی بیٹھی۔ میرے وچوں باہر نکل کے ساویں کھلو رہی۔ میں اوہندے الوں تے اوس میرے الوں دیکھیا۔ اوس ہتھ اگاں کیتا۔ میں ہتھ اج ہتھ دے کے اٹھی بیٹھا۔ اوہ ٹر پئی تے نال میں وی۔ مڑ اسیں دوویں ساندل بارنوں جاوڑے۔۔۔

رائے محمد خاں ناصر

(۱۳ دسمبر ۲۰۲۰ء)

کہانی تے رائے محمد خاں ناصر

پنجابی کہانی یاں انج چا آکھوئی پنجابی فکشن دا پندھ من ڈوڈھ سو ورھے دے ایڑ گیڑ وچ ہے۔ سانوں سچے پنجابی فکشن دی پہلی نشانی 1882ء دے نیڑے تریڑے دی لہدی ہے۔ جیہندے اُتے کتھائیں کتھائیں مذہبی پر چھائیں نظر دی ہے۔ ایہہ اٹکا پنجابی فکشن دا ای نہیں، ہتھوں دنیا دے سھناں خطیاں وچ لکھی جاوَن والی کہانی اُتے دسا ہے۔ پرجیویں تے جج ایہناں پچھلے اک سوتے چالیہہ ورھیاں دوران پنجابی کہانی سر ناویں، موضوع، ٹکڈیک، پلاٹ، کرداراں، زبان تے واج راہیں بدلی اے۔ کئی آریں تاں انج لگدا اے جو پنجابی کہانی وچ انج دا بدلاؤ وی آسکدا ہے؟ جیرانی تے خوشی ہوندی اے۔ پچھلے کجھ ورھیاں وچ پنجابی کہانی وچ کجھ نویں ناواں آئے نیں۔ جیہناں موضوع دے نال نال زبان نوں نویاں لیہیاں تے چلانڈیاں پڑھنہاراں ساہنے لیاندا ہے، تے خاص کر اوس لہجے نوں ورت کے لوک سیانف تے کتھا کاری دے اوس مہاند رے نوں کہانی دا دوشے بنایا ہے جو صدیاں بدھے سفر دوران پنجابی منکھ دے نال نال ٹردا آیا ہے۔

رائے محمد خاں ناصر ہوراں دا ساہنے آون والا ایہہ کہانی پراگا اصولوں اپنی ٹھہلی شناخت تے پرکھاں دے مہاند رے نوں کہانی روپ وچ شگھار کے ساہنے لیاؤن دا جتن اے۔ اوہناں ایہناں کہانیاں دے نرے سر ناویں ای نرول تے خالص تہذیبی مہاند رے راہیں نہیں لیکے سگوں دھرتی اوہدے اوپر پچیاں تریڑاں تے اوہدے وسنیکاں نال ہونیاں

ان ہونیاں نوں سگوس تے سوگھے رنگ وچ بیان کیتا اے۔

”پدھ“ توں شروع ہون آلا اوہناں دے فلشن دا ایہہ سفر ”میٹی“ تیک تے ”بے بے“ توں ”سنھ“ تیک ساریاں کہانیاں نہ صرف اگا اچ لگدا ہے جو کوئی ساہویاں بیٹھا قدیمی الا نال سنا رہیا ہے۔ سگوں نال ای نال اوس پرانی سیانپ تے سیانف نوں وی سنن آلیاں اپر کھولیندا جا رہیا اے۔ ایہہ گل اوہناں دی کہانی ”بے بے“ دیاں مڈھلیاں دو ترائے سطران پڑھیاں ای ساڈے اتے اگھڑ پمدی اے تے نال ای زبان تے بیان دی نرولتا نوں وی ساڈے اتے کھول دیندی ہے۔ ”جیہڑے دہنہہ بھوئیں کولوں وڈے رکھ تے ویہڑے کولوں ماں مکنا ایں، او سے دہنہہ چھاں دے سکھ مر جانا ایں، اوہنوں کترے پچھوں منجی دی سر باندی بھوئیں تے تھھلا مار کے بیٹھی نوں ماں دی آکھی ہوئی ایہہ گل چھیتے آؤندی تے اوہ ماں دے مونہہ الوں وکھ وکھ اُچی ڈھاہیں مار کے رون لگ پوندی۔“

’کہانی: بے بے‘

ایہہ ماں کس شے دی علامت اے، تے چھاں تے سکھ دا مر جانا، ایہہ ساریاں علامتاں اوہناں دی آپنی دھرتی توں ماں، یعنی تہذیب نال جوے سارے انگاں ساکاں دا مک جاناں، اوہناں دا سک جاناں، تے اوہناں دی تھاہر تے اک اوپری واجی جیہی تے سوگھی پنجابی سیانپ نہ رکھن آلی تہذیب وجھوں وجود وچ پیا آمد اے، جیہڑا ہر منکھ تے اپنے اوپرے مہاندرے وجھوں سگواں تے سوگھا پیا نسر دا ہے۔

گل ایہہ ہے بی رائے محمد خاں ناصر ہوراں دے ایس کہانی پراگے وچ رلیاں سکھے کہانیاں ای ساڈی بار دی وسوں دا سگواں مہاندرانیں۔ جیہنوں ایس توں پابلوں شاعری، اکھاناں تے نابری نال جڑی لوک شاعری راہیں بھادیں لکھ الیکیا گیا ہے، پڑھی تے سچی گل تاں ایہو اے جو فلشن دی زبان راہیں ایہنوں اگا گھٹ ای بیانیا گیا ہے، پر مَن ہولی ہولی آس لگدی جاؤندی ہے جو ایہنوں دے وسنیک لکھاریاں دی اکھ اگھڑ دی پئی اے تے اوہ آل دوال، آہم لاہم وکھ بٹے نیں تے اکھ دی پٹلی آپنی دھرتی تے رکھ

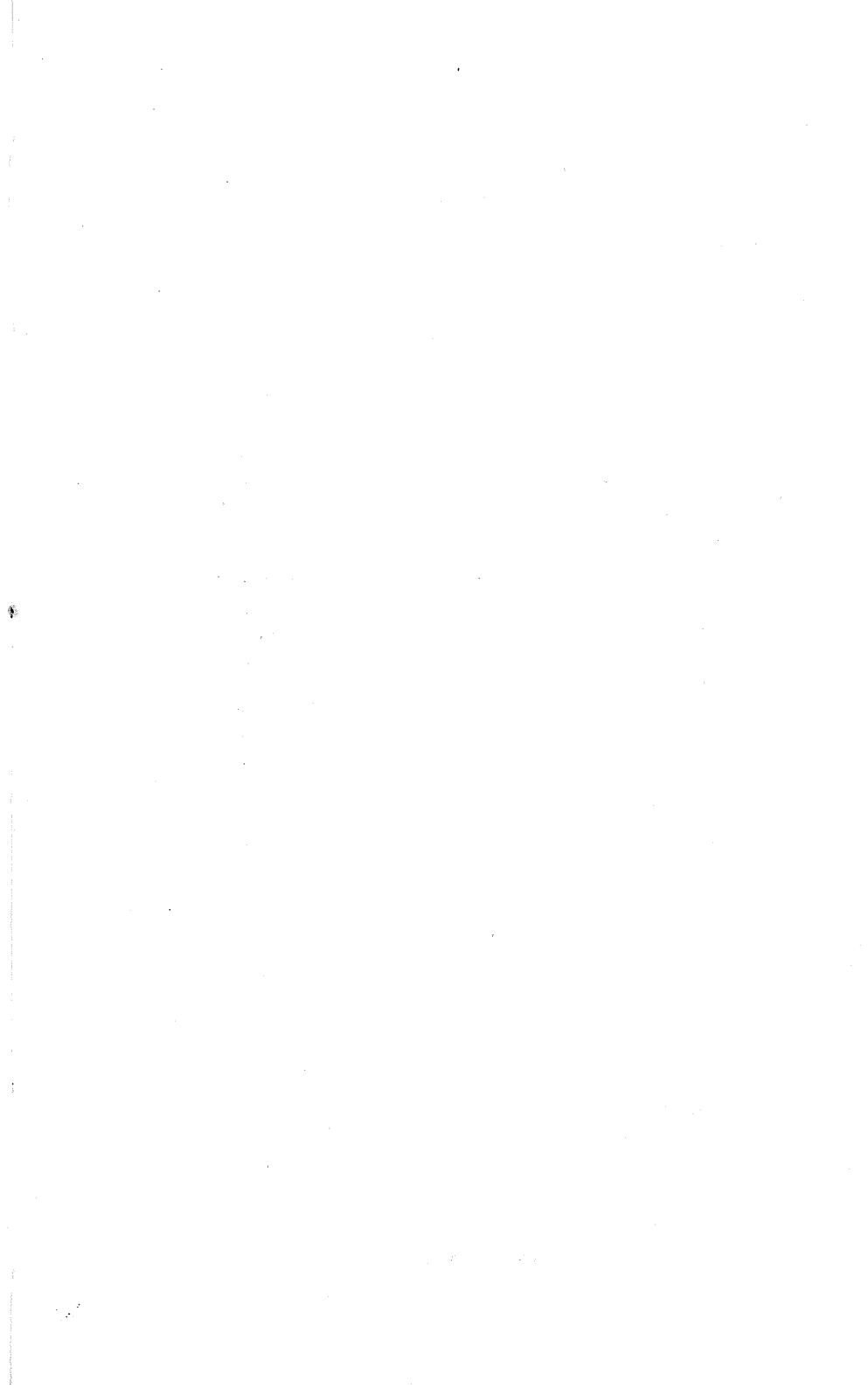
اودھری مورت لیکن لگ پئے نیں، تے ساہینے آپنی ماں دھرتی دی ایہہ مورت تک کے
دلوں بجانوں خوش نیں جو ایہہ مورت آہی تاں بھادیں ہمیش توں من شیشے تے ہئی پر
ایویں تھوڑی باہلی دھوڑ جم گئی آہی۔ چنگی کرنی ایہہ ہوئی ہے جو رائے محمد خاں ناصر ہوراں
ایس دھوڑ نوں آپنے تخلیقی عمل راہیں ساہینوں صاف چا کیتا ہے تے ایہہ اودیں ای
چمکدی پئی نظر دی اے جیویں مڈھ قدیم توں آہی۔

زاہد حسن

فہرست

11	مورتاں
21	بے بے
28	تمریز
31	پالا
34	شیشہ
36	کوس کوس
51	پر چھاواں
53	میٹی
55	بھرات
58	برل
62	چچ
64	ٹھڈا
66	ہونگ
69	تماشا
71	مینہہ
74	بھڑ
77	سخت
80	پدھ
84	بو بو
91	پیروں واہنے پر چھاویں

مورتاں

اوس دہنہ وی او ہندا مونہہ ہندا تے اکھیں روندیاں پیاں ہاہن، مونہہ اتوں اتوں تے اکھیں پناں دے پٹھ۔ او ہندا دل وچلے سٹھ کھلا کدی مونہہ الوں تے کدی اکھیں الوں و ہندا نالے سوچدا ”کیہڑے پاسے جاواں، اکھیں الے گیاں کڑمیاں دا بھڑ بھجدا اے تے لگدیاں دا بھڑ کوئی کڑما ای ہے جے بھندا ہووے تے“ ایہہ سوچ کے اوہ مونہہ الے پرتین لگ پیا تے اکھیں الے او ہندی کنڈ۔ مُردل نوں اکھیں الے کنڈ کیہڑے دہنہ وارے وچ ہاہی، جیہڑی اوس دہنہ ہندی۔ اوہ اکھیں الے ٹر پیا ایہہ سوچ کے جو انج دی پتھر اُتے لکیر کوئی نہیں بھئی ہر واریں اتھرو اکھیں دا بھڑ ای لاہون، کدی کدی ایہہ نلکھے اکھیں دا بھرم وی ہندے نیں تے مڑ اوہ اتھرو جیہڑے کسے تہ گھدے دے چانن تے ٹرے ہون نرا اکھیں دا ای نہیں پورے جتے دا وی بھرم ہندے نیں تے آسرا وی۔ دل اکھیں کول اپڑیا تے اتھرو پناں پٹھوں نکل کے مونہہ توں دھکے دا ہاسا دھون لگ پئے۔ جویں جویں کوڑ مونہہ توں لاہندا گیا، اکھیں تے مونہہ جیہڑے اگے دکھو دکھ ہا ہے، ہک ہندے گئے۔ کیوں جے سچ تے کوڑ کدائیوں وی کٹھے نہیں رہ سکدے۔ مڈھوں لا توں ای ایہناں دے آپو اپنے پدھ تے آپو اپنے راہ۔

بڑھ بھادیں ہنجواں دا ہووے تے بھادیں سدھراں دا، ہک سچ توں ہٹ کے

ہور ہر شے اوہندے روڑھ اچ رُڑھ جانندی اے۔ مُڑ کوڑ تاں کوڑ ای ہندا اے نا۔ اوہندے کیہڑے پیر ہندے نیں۔ کوڑ ہنجواں دے ہڑھ دا ہک دھکا وی نہ جھلیاتے موندھ توں بھونیں تے آلتھا۔ اوس پیر جیہڑے سگکوڑ لے ہا ہن جو کدائیں کڑا پیراں دے اُتلے پاسے تے نہ آجاوے۔ کالھ نال جتھے کوڑ ڈگا ہا اوس تھان تے رکھ لے ایہہ سوچ کے جو اتھراں دا دھکیا ہویا کوڑ پیراں پٹھ ای رہوے تے چنگا، نہیں تے پیراں اُتے چڑھیا سر اے رُ پوند اے۔

اوس دیہاڑے اوہنوں رہ رہ کے یاد آؤندا پیا ہادہ ویلا جدوں اوہندی ماں اوہنوں پنجائ پھیاں سالاں دے نوں جھولی وچ بہا کے اوہندی کنڈ تے پولا پولا ہتھ پھیردی نالے آہندی پئی ہا ہی ”پتر ریوں آئیاں نوں دل تے نہیں رکھ لوی دا، جو رب سوہنا کرے اوہا ہی چنگا، پٹھورا مر گیا اے تے کوئی گل نہیں، پرسوں ددھ رڑکدیاں نیرا ترٹ گیا ہا، گڈھاؤن موچیاں اے گئی، آگوں ہناندی بکری سوندی پئی ہا ہی۔ میں ہنے پتر نوں ہناندے اوں میمالیا دینی آں۔ آپے کے دہنہ نوں پٹھورا بن جاسی، اتھرو پوجھ لا، پتر اں دیاں اکھیں وچوں ٹریا اتھرو ماداں تائیں جاندا جاندا مٹھا موہرا بن جاندا ای تے مڑ اوہ موہرا ماداں دے جتھے چوٹن لگ پوند اے۔ اوس اپنا سر ماں دے سینے تے رکھ لیا تے کنڈ تے پھر دے ہتھ دیاں انگلیں دا مٹھا مٹھا پر سے جیہڑا چلے وچ بلدی پئی سیال دی آگ دے سیک نالوں وی سوادی ہایا۔ لوداں راہیں جتھے وچ کھل دے اوس پر سے (جیہڑا اچ مڑ اوہنوں اپنے جتھے وچ ٹریا واندا اپنا آپ دسا پیا ہا) دے لورے وچ ہولی جہی ماں کولوں پکھیا ”اماں ایہہ رب کون ایں؟ کتھے راہندا اے تے اوس میرے پٹھورے نوں کیہ کرنا ایں؟ اوہندے کسے گلدے نوں آکھ کے مینوں میرا اوبا پٹھورا ای لے دے کھاں، مینوں اوبا ای چنگا اے“ پتر وے چوکھا نہیں مینوں تاں اینا لوی پتا اے، آہندے نیں جو رب، رب اے سارے جہان نوں پالن آلا۔ ایس حیاتی کول جو کجھ دی ہے ہاری ساری اوہندے ای گوچرے ہے۔ اوہنوں کسے دی بھن پروا اکا کوئی نہیں۔ جو چاہوے اوبا ہندا اے، جو نہ چاہوے کوئی نہ، کلا راہندا اے کلم کلا، انگ ساک اوس بنایا کوئی نہیں، میں

کنھوں آکھاں، مویچیاں الوں میما لیا وینی آل، پتر انج کے نوں آکھیاں موئے ہندے
ہندے تے میں تیرے پیونوں چروکناہٹا نہ لیوندی، گئے تے موئے۔۔۔۔۔ اگانہہ ماں کولوں
کچھ نہ اکھویجا۔ پتر دامتھانم کے اگلی روٹی دا پیڑا کرن لگ پئی۔ کیوں جے توے تے پئی روٹی
ہن پکن دے نیڑے لگی کھلی ہاہی پر کدھی لگے بیڑیاں وچ آیاں دا پدھ مک تاں نہیں جاندا۔
ماں روٹی الوں ویہندی نالے سوچدی پئی ہائی؟ ”وسب داسیک کچے نوں پکاتے چوکھا ساڑ
پھڑدا اے، مڑ اپنے آپ الوں دیکھن تے دل اچ اپنی عمر دے سال گنن لگ پئی تے
اوہندے اتھرو پیڑے تے ڈگن لگ پئے۔ اوس اپنے بکے بکے ہتھاں دا بک بنا کے اتھرواں
تے پیڑے دے وچکار کیتا چاتے ماں دے مونہہ الوں دیکھن لگ پیا۔ ماں نوں اپنی بھل گئی۔
اکھیں ٹٹی گئیاں تے سگھوں مسیں نکلدے بھارے کچھیا ”ایہہ کیہ“
”اماں تریہہ لگ پئی اے۔“

ایہہ سُن دیاں نال ای ماں پیڑا ساہنک اچ سٹیا تے اوہنوں گھٹ کے سینے نال
لا لیا تے بولی ”کمبلا نہ ہووے تے، اتھرو نہیں پیوی دے، اتھرو پیتیاں تریہہ مردی نہیں
سگوں ہور لگ کھلوندی اے کڑی۔“

اوہنوں اے تاں چنگی طرحاں یاد ہا، ماں چُھیا نی وچ کدھ نال گھڑونجی تے
پئے گھڑے وچوں پانی دا گلاس بھر کے اوہندے الے کردیاں ہویاں آکھیا ہا ”تریہہ تے
اگ دا دارو پانی ایس اتھرو نہیں، اتھرو تاں اگ اے تے اوہ وی بھانھڑی ہوئی جیہڑی تریہہ
نوں جانن تے لے آؤندی اے، اتھرو بھوئیں تے ڈگے ای چنگے۔ بھوئیں آلی مٹی سارے
کو نچے گنج لیندی اے پر بندے آلی مٹی توں ایہہ پنڈ بھاری اے۔“

”اماں بھوئیں دی مٹی تاں اہ دسدی پئی اے، بندے کول ہور کیرہڑی مٹی
اے؟“ اوس ماں دے سینے توں سر چا لیا تے ماں الوں نچھا کے ویہندیاں ہویاں کچھیا۔

”پچیا بندہ سارے دا سارا ای مٹی اے تے ہے وی بھوئیں کولوں ای لئی
ہوئی۔ بھوئیں کول دوئیں مٹیاں ہانیاں، بک لین آلی تے بک دین آلی، رب لیہوں لین

آلی مٹی دا ای بنایا اے۔“

”اوہ کویں؟“

”مٹی دا بُت بنا کے رب پھوک ماریا تے مٹی دی مورت بولن لگ پئی۔“ ایہہ آکھ کے ماں اوہنوں کول پئی ہوئی پیڑھی تے بہایا جاتے توے توں روٹی لاہ کے چنگیر اچ رکھی، تھالی اچ مٹی دی تاوڑی وچوں دو ڈونیاں بھاجی گھتی تے اوہنوں دے کے موچیاں الوں میمالین وگ گئی تے اوہ مڑ سوچن لگ پیا ”کلم کلا، مٹی دی مورت تے پھوک۔“ ماں موچیاں الوں میمالے تاں آئی پر اوس میے الوں انج ویکھیا جویں آہندا پیا ہووے ”ایہہ میما میں کیہ کرنا ایں؟ ایہہ کوئی میرا بیلی اے۔ مینوں تاں اپنا بیلی چاہیدا اے“ ماں موچیاں الے میما موڑن ٹر پئی تے اوہ مڑ سوچن لگ پیا ”کلم کلا، مٹی دی مورت تے پھوک“

اوڈوں چکھے کجھ دیہاڑے تاں اوہ گھر دیاں جیاں وچ چُپ چُپتا لگا وتیا مڑ جیاں توں وی دکھرا دکھرا راہن لگ پیا تے اخیر تک دہنہ اوس ماں نوں آکھیا ”مینوں دکھرا کوٹھا دیہوچا۔ میں اگاں توں کلیاں راہنا ایں، کلم کلا۔“

ایہہ سُن دیاں نال ماں اوہندے الوں کہے واریں انج ویکھیا ہا جویں کوئی جاندی گڈی نوں منگروں ٹیشن تے کھلو کے ویہندا اے پر پُتراں دی اڑی ماواں آلی کدھی نوں لگی ڈھاہ ہندی اے۔

اوہ دکھرا راہن لگ پیا۔ اوس دھمی مونہہ سا جھرے ای گھروں نکل جانا تے پنڈوں باہر بھونیں الوں ویہندیاں نالے ٹریاں ورتا ہولی ہولی سر جُون تے گنگوڑاں ہودوں لگ پئیاں جو ایس چھوہرونوں ”ہے کیہ“ کوئی کجھ آکھے کوئی کجھ تے اوہ کجھ دی نہ، اوہ تاں کسے نال بولداتے نہ ای گل کردا ہا۔ بس زے گوڑ ہا ہے تے سیانیاں دے مونہہ، ماں پوند پوند پنچیں ستیں واریں اوہندے منگر ٹری پر اوس ماں نوں اپنے منگر ویکھنا تے ہٹ کے کوٹھے نوں وڑ جانا تے اندروں گنڈا دے لینا مڑ بوبا اگوں دوئے دہنہ دھمی ای لاہنا۔ ماں باریاں وچوں سد کے آہندی راہنا ”بوبا لاہ چا، اگانہہ توں تیرے منگر نہیں آوندی“ پر

اوہنوں مونہوں بولن تاں جویں بھل ای گیا ہایا مڑ جان کے ناہ بولدا پر اکھیں کدی کدائیں گل کر لیندیاں ہاہن۔ اوس ماں الوں ویکھنا تے ماں پشانہہ ہٹ جانا جویں کوئی کسے ڈر توں راہوں پرتی جاندا اے۔

ہن ماں اوہندے منگر کوئی ناہی جاندی ایہہ سوچ کے جو اندر بھڑتھین نالوں باہر توڑا ڈھپ ، چھاں ، ہواتے ساؤل تاں ہے۔ اوس شام توں جھٹ پالوں یا ایئیں ایئر رلدیاں کول آکے کوٹھے نوں وڑ جانا۔ ماں کجھ کھاؤن پین لے آؤنا، دھکے مگی نال کھوا کے آکھنا ”تیرے کول چوکھی ساری بھکھ ترہہ ہندی ہاہی ، کدے ای“ پر اوس نہ بولنا تے نہ ماں الوں ویکھنا پر ماں اوہندے الوں ویہندی راہنا۔ مڑ اوہنوں ملوم ہونا جو پتر دا دل اے بھئی ماں ہن اوہنوں کلا چھڈ دیوے۔ ماں اٹھی باہنا، بوہیوں نکلدی نوں اکھیں ترلا لینا ”اسیں اچے بھکھیاں بھانیاں جھٹ ہک ہور دیہہ چا سانوں“ ماں اندروں باہر کدھ نال لگ کے باری وچوں ویکھن لگ پونا۔ اوس اندروں گنڈا مار کے بہہ راہنا۔ اوہندا مونہہ کجھ سوچ کے ہسن تے مڑ پکے واریں اکھیں روون لگ پونا۔

اوس دینہہ دی ماں باری وچوں ویہندی پئی ہاہی۔ اوہندا مونہہ ہسدا تے اکھیں روندیاں بیاں ہاہن، مونہہ اتوں اتوں تے اکھیں پنناں دے پٹھ، دل وچلے سنھ کھلا سوچدا بیاہا۔ کیہڑے پاسے جاواں، مڑ اتھر و مونہہ توں دھکے دا ہاسا دھون لگ پئے تے ماں سوچن، ”جو ایہنوں ہے کیہ؟“

”جاگ آتے لسی دا گھٹ لہہ جاسی“ کسے سوانی دے ہلارے اوہنوں ویہڑھے الوں ویکھن دا آکھیا!

اوس پرتی کے ویکھیا، اوہا سوانی جاہیں اگے دی اوہنوں اپنے ای پتر نوں چوری چوری ویہندیاں ویکھیا ہا۔ ماں اوہنوں لسی دین ٹر پئی

”ہانی بھیناں اہ تیرے پتر نوں کیہ اے۔ تیوں اپنا آپ سدھا سواہرا ویکھن دی نہیں دیندا، اگے دی ہک دوہنہ واریں تیوں لگ لگ ویہندی نوں ویکھیا اے میں۔“

”پتا نہیں چنگا بھلا خیریں مہریں بایا، بس اوہ نچ ہونیاں دا پھورا جدوں دا مویا اے اودوں دا ایہہ وی۔۔۔۔۔“ اگا نہہ ماں کولوں اکھو بچا نہ پر اوہندے اتھرواں دس چھڈ یا ہاؤ ماواں پتراں نوں ”مویاں رنکا“ آکھن جو گیاں کداں ہندیاں نیں۔

اوہ سوانی اپنیاں گلاں نال اوہندے اتھرو پوجھدی پوجھدی بولی ”اگلے دنہہ یاد نہیں پیا آؤندا خورے کیہڑی آہندی پئی ہائی تیرا ناں لے کے جو اوہندے پترنوں کدی کے سر چا کے فُردیاں نہیں دیکھیا۔ بھونیں وچ کجھ اجیہا کھڑا بیٹھا اے جیہندی تاہنگھ کدائیں ہور دے دیکھن ای نہیں دیندی اوہنوں ”ہانی بھیناں رب نہ کرے ایہندا سر کدائیوں گُبتا تاں نہیں ہو گیا۔ ہر ویلے اڑیا ای راہندا اے“

”خیریں سلا تیرے مونہہ اچ اگ، تے بھڑتھینے مونہہ کوڑھا ہووے تے گل تاں سوئی کرے بندہ۔ کدی سروی کُتے ہوئے نیں بھلا، کائی کرن آلی کر“۔ ماں مونہہ تے رنچ رت لیا کے آکھیا جو اتھرواں وچوں ہواڑ نکلن لگ پئی اگوں بڑے تھل نال اوہ سوانی بولی ”جو کھا بھار گُبتا کر چھڈ دا اے، کسے شے دا ہووے تے لک، سوچاں دا ہووے تے سر“ ایہہ آکھ کے اوس سوانی اوہندے الوں رنچ دیکھیا جو ای آہندی پئی ہووے ”توں گئی ہوئی نہیں واندی، بھلا ایس عمرے گُبتا ہندا اے کوئی، جتا بھارا ونا لفارا“

اوس دونویں ہوٹھ دنداں پٹھ چتھ کے ہولی جہی سر ہلایا تے دل اچ آکھیا! ”سچی ایں، سچ لکایاں کدوں لگدے نیں۔ او ہلے ہویاں، سچ کوڑ ہوون لگ پؤندا اے، کسے اپنے دے نہ دن دا بھار گُبتا کر چھڈ دا اے بندے نوں“۔

اوہندے پوہ دی رات رنگے ٹھڈے ساہ اوہندے دل دی اوس سوانی تائیں عین و عین اپڑا چھڈی ہا ہی۔ جھٹ ہک چُپ دوواں دے مونہواں الوں دے بہندی رہی مڑ اوہ سوانی بولی ”لائے ہن لسی دا گھٹ دیہہ، سوتے دی بانگ آؤن آلی اے، ہن جانی آں مڑ آؤساں“۔

سوانی گھرنوں ٹر پئی تے ماں مڑ باری الے۔ اوس دیکھیا، اوہ اچے لما کوئی ناہ

پیا۔ منجی دے پٹھ پیر سنگوڑی بیٹھا ہا۔ اتھرو گھم گھم بھونیں تے ڈگدے پئے ہا ہے، مڑاوس پیراوس تھاں تے رکھ لے جتھے اتھرو جیہڑے ہن کھلو گئے ہا ہن، ڈگدے رہے ہا ہے۔ جھٹ ہک اوس پیراوس تھاں تے رکھی رکھے مڑ دوواں پتاں تے پورا بھار گھت کے پیر بھنوائے تے گھیاں دتیاں جو کدائیں ایہہ کڑے بھونیں آلی مٹی وچوں مڑ نہ اگ پون کیوں جے ہک واریں اگے بھونیں وچوں اتھرو اگے ہا ہن تے نوح آلا طوفان آیا ہا۔ اپنے دلوں پک کر کے جو ہن اتھرو بھونیں وچ پٹھاں کدائیوں نگھر گئے نیں۔ منجی تے لماپے رہیا۔ ماں پتر دے کسمانے رب نوں کیتے تے ایہہ سوچدی ہوئی اپنے کوٹھے اے ٹر پئی ”ایہنوں کجھ تاں ہے۔“

ویلا اپنی پاروں تے اوہ اپنی پاروں ٹر یا وتیا۔ ویلا پدھ کر گیا تے اوہ اوتھے دا اوتھے، نہ ویلے اوہندے الوں تے نہ اوس ویلے الوں دیکھیا۔ اوہ دیہندا تاں ہا پر بھونیں الوں تے لبھدا اوہ لین آلی مٹی ہایا، جہنوں اوس پٹھورے دی مورت بنا کے پھوک مارنا ہا پر اوہ چدے جاوے، جدوں دیکھے، اوہنوں بھونیں آلی مٹی کجھ نہ کجھ دیندی دے۔ اوہنوں لین آلی مٹی لبھدیاں تے لگھے جانڈے ویلے الوں نہ دیہندیاں ہن سمت اٹھ ورھے ہو گئے ہا ہن۔ بھادیں اوہنوں مس لاہن لگ پئی ہا ہی، لتاں، باہیں دے وال نچھا بر دن، جٹی دا میچا تے تھکڑیاں دا بر ددھ گیا ہا پر نہ تاں اوہندا پدھ مُکا تے نہ ای بھال ”اوہوا چارے گدوں تے اوہا رام دیاں۔“

اوس دینہہ ماں دے چاواں تے رت ہا ہی، جیہڑے دینہہ جیہنوں اوس گونگا من لیا ہا، بول پیا۔ بولدا کوں نہ، اوس دینہہ اوہندی بھال، اوہندے پدھ، لگھے جانڈے ویلے تے اوس کٹھیاں جھٹ کھلو کے خچراں تے کھوتیاں تے پکھیاں لد کے جانڈے پکھی واساں نال جانڈی تیراں چوداں سالاں دی اوس چھویر الوں دیکھیا ہا۔ جہنوں دیکھ کے اوہنوں لگا جوں اگے اوہنوں دسدا کوئی ناہ۔ ہن دن لگ پیا اے۔ اوہ کلا دو کلمے اوہناں پکھی واساں دے منگر ٹر یا دی مڑ ایہہ سوچ کے ہٹ آیا جو دن تاں جیوں کیوں لگ

ای پیا اے، کیوں نہ ماں کولوں چُچھ لڑاں جو رب اوہ لین آلی مٹی جہنوں پھوک ماریاں بول پوندی اے۔ کتھوں لئی ہاہی، کڑمی لہھو رہی اے۔ مٹی دا ماں کولوں پچھ کے بیلی تے ایسں چھویر دی مورت بنا کے پھوک ای تاں مارنا ایسں۔

اوس دیہاڑے کالھ اوہنوں دوپاہریں ای گھر لے آئی۔ اوہ اپنے کوٹھے اے کوئی ناہ مُڑیا، سدھا ماں اے چلھیا نی وچ جتھے اوہ روٹیاں پکوندی پئی ہاہی، ٹریا جاندا ہا۔ ماں اوہنوں اپنے اے آوندے نوں دیکھ کے دوہہ تروہہ واریں اکھیں ملیاں ایہہ پک کرن آستے بھئی چنگلی طرحاں دیکھاں تاں سہی کھریوں وسدا مینہہ کویں دا تے کڈا گو سوہنا گدا اے۔ اوس دیہاڑے ماں جاندی نہیں ٹیشن تے آوندی گڈی نوں وہندی پچھائی پر گڈی ٹیشن تے رکتا گو چر کھلونا ہندا اے۔ مڑ اوہنوں تاں اُنخ وی چوکی ساری کالھ ہاہی جدوں دا اوہنوں دن لگ پیا ہا ”اتماں رب اوہ مٹی کتھوں لیندا اے، جہندی مورت بنا کے پھوک ماردا اے“ اوس جھکدے تے سنگدے بھارے نال چُکھیا جویں کسے توں کجھ لکاؤن تے دل ہووے پر اوہلا لوہنا پئے جاوے۔ ماں چاء تے حیرت دے وچکار کھلی رنگیں نال اوہندے الوں دیکھیا۔ چاء ایس گل دا جو ایسے چر پچھوں بولیا تاں سہی تے حیرت ایہہ بھئی چُچھدا کیہ پیا اے تے کیوں؟ ماں اوہندے مونہہ الوں تے اوہ ماں دیاں ہتھاں الوں وہندا پیا ہا، کیوں جے ماں دیاں کنڈ تے پھر دیاں اُنکھیں دا پرے ارج مڑ اوہندھے جتے وچ ٹریا واندہ پایا۔ اوہندا دل کرن لگ پیا مڑ ارج ماں دی جھولی ارج بہہ جاواں۔ اوس ماں دی جھولی تے مڑ اپنے الوں دیکھیا، جھولی نکئی تے اوہ وڈا، اوہ سوچن لگ پیا ”میں اوڈا ای ناہ چنگا“ مڑ اپنے آپ نال اوس کوئی گل کیتی، ٹھوڈی اتانہہ، پیٹھاں کر کے سر ہلایا، جویں آہندا پیا ہووے ”ایس گل دے رتے پیڑے وی وٹ لیناں، بس اوہ کڑمی مٹی ہتھیں آون دی ڈھل اے۔ اوہ ماں دے مونہہ الوں وہندا نالے سوچدا پیا ہا ”اماں دنور ہی اے تے مینوں کلہا نییاں کھاہدی جاندیاں نیں۔ ماواں کولوں پتراں دے بھیرے مونہہ تے اڈیکدیاں اکھیں کدوں دیکھندیاں نیں۔ ماں حیرت نوں کنڈ منگر کردیاں ہویاں بولی: ”پتر وے پک تاں

نہیں، سُنید اے جو بندے آلی مٹی، مڑا وہ جھٹ گویڑیں پئی تے بولی: ”کیہ دساں جویں اوہ جھمھ دی مٹی نہیں ہندی، سک جاوے تے پتھر، پانی وچ ہووے تے کالے رنگ دا گارا چیکنا تے چہڑا، اوہندا تاں مُشک دی بھوئیں آلی مٹی نال نہیں رلدا پر توں ایہہ چُھ کے کیہ کروں ایں؟“ ماں دے دل نوں کائی گھڑکی تاں سہی پر پتر دے مونہہ نوں مونہوں کدھی نہ تے بولی ”بہہ جا گلدا اے میرے پتر نوں اج بھکھ چوکی ساری لگی ہوئی اے۔ تیرے آستے جیہڑی روٹی تینوں آؤندا ویکھ کے توے تے گھستی ہائی، ساری پھل گئی اے ڈھول آنگ“ ماں روٹی توے توں لاه کے اوہندا سر چمن آستے اُٹھی پر اونے نوں اوہ چُھیا نی دے بوہوں باہر نکلیا جاندا بابا۔ ہک ٹیشن توں دوئے ٹیشن دی تاہنگھ تے ٹری گڈی مگروں سدیاں کداں کھلندی اے۔ اوہ گھروں باہر نکل گیا۔ اوہندا مونہہ جھمھ اے تے کنڈ گھرا لے، گھر جتھے چُھیا نی وچ چنگیر تے چنگیر اج روٹی جیہڑی ہن پھلی ہوئی کوئی ناہی۔

ہن اوہ جھمھ دی چکینی مٹی اپنے اگے رکھ کے سوچدا پیا ہا۔ پالوں کپڑی مورت بناواں، دل کجھ آکھے تے پت کجھ۔ اوہندے کولوں بچھدی چُھدی کوئی ناہی پئی مڑاوس اکھیں نوٹ لیاں جو پالوں جیہڑی مورت اکھیں ساہنویں آگئی، اوہا پوند بنا لیاں۔ اکھیں نوں دیاں نال ای کھوتیاں تے نچراں دیاں پیراں دے سبباں نال اڈدا گھٹا تے گھٹے وچوں نکلی اڈا مورت، جہندے اے مونہہ کیتیاں دن لگ پوند اے، مڑاوس گھٹے دے پر لے پاسے دور پرانہہ ہک پھورا میا کدا پیا باہر انج ای جویں چو کھے پدھ تے کوکلی، جیہڑی کدی سد تے کدی بو بو لگدی پئی ناہی۔ مڑاوسے واریں کنڈ تے پھر دیاں انگلیں تے لُواں راہیں جتے وچ وڑا پر سے، تے اوہ مٹی پھدھ کے مورت بناؤن لگ پیا۔ ایہہ سوچ کے جو ماں دی جھولی ہن کھلی ڈلھی بناؤساں تے مڑاوس دی جھولی اج بہہ کے دوئیاں مورتاں بناؤں رکھساں۔ مورت بن گئی۔ اوس جھولی وچ بہہ کے دیکھ وی لیا، جویں اوہندا دل ہا۔ مورت سگوس اویں دی اویں، اوہ پھوک مارو ای ہا جے ہکے واریں اوہندی نجر دل تے جا پئی، جیہڑا مونہہ پھلای بیٹھا ہوئی ہوئی بُو بُو اندا پیا ہا ”دوئیاں مورتاں تے دوئیاں“ اوہ مورت

دی جھولی اچ بہہ کے دوئی مورت اوس چھوئیر دی بناون لگ پیا، ایہہ سوچ کے جو چلو ساریاں مورتاں بنا کے کٹھا پھوک مارلیساں ”نالے دیوی دے درشن نالے ونجھاں دا پارا“۔

نت اوس مورت دی جھولی وچ بہہ جانا، باہندیاں نال ای کنڈ تے انگلیں تے جتے وچ پر سے اوہنوں آکھن لگ پونا ”ایہہ جھولی آلا تاں چنگا ای کیئا ای۔ کوئی مونہہ بھلواندا اے تے پھلانی رکھے۔ نہ تاں چمکینی مٹی کدائیں بھنتی جاندی اے تے نہ ای مورت۔“ ساچھ پتے سو مٹھا“ پر جویں ساچھ نال اوہ لگا ہویا ہا۔ اوہ تاں پھنی اُتے ای پک کے سکن رگی گل ہا ہی۔ اوس سارے دیہہ اچ جینی گو مورت بناؤنی، شام اوہنوں ساہنواں رکھ لینا۔ نجھا کے جھٹ ویہندھیاں راہناں۔ چوکی ساری مہن گھر منگروں اپنے آپ نوں ہولی جہی آکھنا ”گجا ایہہ تے گجا اوہ“ مڑ رگاں نال اوہ مورت اوس چمکینی مٹی وچ رلا چھڈنی، اگوں دے دیہہ مڑ نوں سوئی پالکاں۔

مورت بن گئی پر کیناں دیہاں وچ جینی ایہہ کے نوں یاد کوئی ناہ، نہ ویلے نوں،

نہ ماں نوں تے نہ اوہنوں آپ نوں۔ جتا سوہنا کوئی ہو سکدا اے، ادنی سوئی ہا ہی اوہ مورت۔ ایہہ پتا ساریاں نوں ہا۔ تاہیوں تاں دل دے مونہہ تے ہن آپھرا کوئی ناہ، مڑ کوکلی، بوبو تے سد کٹھے ہو گئے تے ”جھ لہہ پئی۔ اوہنوں پٹھورے دی مورت بناؤن تے چوکھا چر کوئی ناہ لگا۔ مورتاں بن گئیاں۔ اوس بک پالی وچ رکھ وی لئیاں۔ اچ باری اچ کھلی ماں دا مونہہ ہسداتے اکھیں روندیاں پئیاں باہن۔ مونہہ ایس گلوں ہسد اییا ہا جو پتر دے مونہہ تے روئی ہا ہی تے اکھیں ایس پاروں جو ایہندے پھوک نال ایہناں کڑمیاں مورتاں بولنا کوئی نہیں۔ ہن اوہ پھوک مارو ہا۔ ماں دا دل مٹھ اچ، اوس اکھیں نوٹ لئیاں، اوس پھوک ماریا، مڑ ماریا، مڑ ماریا تے مڑ پھوک کوئی نہ تے اوہ پنہویں مورت، ہن ماں چوتھی مورت الوں حیرت نال ویہندی پئی ہا ہی تے اوہندے اتھرو اوہندھے کولوں چھدے پئے ہاے“ ایس تاں بیونوں دیکھیا کوئی ناہ، ایہہ مورت سگوس۔۔۔“

بے بے

”جیہڑے دینہہ بھوئیں کولوں وڈے رُکھ تے ویہڑھے کولوں ماں مکننا ایں او سے دینہہ چھاں دے سکھ مر جانا ایں“ اوہنوں کترے پچھوں منجی دی سر ہاندی بھوئیں تے پتھلا ماری بیٹھی نوں ماں دی آکھی ہوئی ایہہ گل چیتے آؤندی تے اوہ ماں دے مونہہ الوں دیکھ ویکھ اپنی اپنی ڈھاہیں مار کے رون لگ پوندی۔ شام کول ایڑیں ایڑ رلدیاں نال ای جدوں مسیتے اعلان ہویا ”انا للہ وانا علیہ راجعون، بے بے مرگئی اے رب دی رضا ہو یا جو اپنیاں مرجیاں کرن آلا“ ہوکا دیون آ لے دی واج دس چھڈیا یا جو ایہندا دل روندنا پیا اے پر بھارے نوں مسیں قابو کیتی کھلا اے۔ اعلان کیہ ہا؟ سد ہایا تے اوہ وی حشر دا جیہڑا جتھے جویں ہا اوویں ای وڈی حویلی اے بھج وگا لگھا جاندا ویلا کھلو کے دیکھے نالے سوچے جے کدھاں تے گلیاں دے لکھاں نوں ٹرن آؤندا ہندا تے اوہناں وی بھج وگنا ہا۔ مڑ بکے واریں ویلے نوں انج لگا جویں کدھاں تے لکھ بھتے جانداے نیں تے ویلا وڈی حویلی اے بھج وگا۔ بھتے جانداے ویلے سُنیا کوئی نال دیاں نوں آہندا جاندا ہا ”وڈی حویلی ای نہیں سارا تھینہ اُجڑ گیا اے تے اُجاڑے کول نہ بُور نہ پھل، بس بھوئیں تے ہک لمی آس“۔ اوہ جیہڑا ہناندے توں کوئی چار پیر اگیرے لگا جاندا ہا آس آلی گل سُن اوس منگروں بھیں کے ڈٹھا تے رون بکے بھارے نال بولیا ”آس انجانو رستے دا پدھ بھادیں اگلے پیر تے منزل تے بھادیں عمار دا ٹورا“ تے اوہ

وی اڈیاں بھار گاب دے کھوہجھے وچ، کیہڑی آس تے کہی اڈیک۔ سچی تاں اج ویلے کول ایہا اے جو ”بے بے“ مرگئی اے تے مویاں دی آس پورے حشر دے پدھ تے کھلی اے۔ خورے کیہڑیاں کابلان ہائو۔ ایویں جھٹ ہک پابلوں دہنہہ تر تاندے کول ساڈے اے آئی۔ کالھ سراتے تے کاوڑ جھ تے کیوں جے ”بے بے“ رنگیاں دی کاوڑ دل اج نہیں، جھ تے ہندی اے۔ تاہیوں تاں ایہو جہیاں دے مونہہ کوہڑے نہیں مردے۔ بوہیوں وڑدیاں سدھی میرے پتر کول گئی، مونہہ سرچم کے اوہنوں پھدھی پھدھی میرے ساہنویں کھلار کے وسدے مینہہ آنگ کڈھ ڈہئی ”ستیاں لواہیاں دا جنن دی بڑی رتجھ ہایا۔ لہنوں کدی دھیانیاں، کدی گولیاوی ہی، بھلا، نہ رت، نہ پت، نہ رنگ، نہ بوٹی، جویں اک دا گھوڑا۔ ایس عمرے بال بھلا انج دے ہندے نیں اوہ تاں جویں دہنہہ چڑھدا پیا، پھل کھڑ دے پئے ہودن۔ میں دوپاہریں مصلیاں اے لگی جاندی رب توں لہنوں گلی اچ بالاں نال کھیڈدا دیکھیاتے حکیم کول لے گئی۔ اوس دیکھ کے آکھیا: لہنوں ہور کجھ دی نہیں، دُدھ گھیو تے کھاون پین رجواں دیو، نہیں تے ایس اپنی عمر کھون لگ پونا ایں۔ مڑ بے بے کجھ ددھ، کوئی گھیو، واہو سارا پھل تے ہک لگڑ میری گھر دی نوں دے کے آکھن گئی ”ہڈوں گوہ ای گل گئی اے۔ بندے نوں کجھ تاں دھا ایتار ہونا چاہیدا اے کسے گلدے تے، بندہ دس ای چھڑدا اے بھئی“ میتھوں رہیا ای اپڑینوں توں بوہڑیں، ”ہن مینوں ہے کالھ نہیں تے اجے تیرے نال ہور لڑنا ہا مڑ آؤساں جے رب چاہیاتے۔ میرے پیکے گھروں کوئی مینوں لین لگا آؤندا اے۔ میں ہن جانی آں۔

جانندی پئی نوں منگروں سد کے میں چکھیا: بے بے خیر تاں ہے اودلی لاہے؟

بس اودے وی میری لوڑ پئے گئی اے، آکھ کے بے بے بوہیوں باہر نکل گئی۔ سُنیا ایں ایدوں جانندی پئی بچار اچ ہک نکا جہیا بلی دا بلوونگا لگا آؤندا ڈٹھا۔ اودوں باہروں پتر کے گھر ہٹے آؤندے چھیڑ وچوں ہک بچر مجھ اڑنگدی ہوئی بھج دیگی۔ بے بے نوں لگا بلوونگے مجھ دے پیر پٹھ آجانا ایں تے مڑ، اوہندے کولوں اگانہہ گل پوری نہ ہوئی تے اوہندا روٹن ہکا بلارا اُچی اُچی ڈھائیں مارن لگ پیا۔ ہن اوہ سارے اپنیاں لوٹاں تے بے بے دی تھوڑ نوں

وڈی حویلی الے روندے جاندے ہاہن۔ ویلا جے رویا ناہ وی تے مونہہ بھیرا کر کے ویہندا
جرور پیا ہایا جو وڈی حویلی نوں واہ کوئی نہیں پئی لہدی۔ اپنے وین، اینیاں ڈھاہیں، اپنی حیاتی
تے ہک موت؟ اوہ سوچن لگ پیا حیاتی، موت، موت، حیاتی، ایہہ ہے کیہ؟ ویلا جھٹ ہک
سوچدا رہیا۔ ٹنڈاں، کھوہ، کھوہ، ٹنڈاں مڑ اپنے آپ الوں دیکھن لگ پیا۔ اونوں لگا جو یں
اونوں اپنے وچوں کے آکھیا اے۔ توں ای سب کجھ ایں۔ ویلا ہوٹھاں تے نمھی جہی وری
رکھ کے بولیا ”جے ایہہ سارا کجھ میں ای آں مڑ مینوں دس میں کیہ آں“؟ ویلے مڑ اپنے آپ
کولوں پچھیا۔ اوہندا اپنا آپ جھٹ تاں اونوں ویہندا رہیا مڑ نمھوں جھونا جیہا بولیا: توں
موت تے حیاتی کول حشر تک دا پدھ تے بس۔ ایہہ سن کے ویلے دا مونہہ روں ہکا ہو
گیا۔ اوس مڑ وڈی حویلی الوں دیکھیا۔ اپنے وین، اینیاں ڈھاہیں تے اپنی ساری حیاتی، بس
ہک موت تے جے میں موت آں تے مڑ میں کدائیں (حویلی الے اشارہ کر کے) رجبی پچی
تے کدائیں بھکھ مردی کیوں آں۔ ویلے اپنے آپ توں مڑ پچھیا: اوہندے اپنے آپ
اونوں آکھیا ”موت تے اوہندی بھکھ رنج نال تیرا کوئی وجوں واسطہ ہے بھلا؟ ایہہ تاں
بندے تے اوہندیاں کیتیاں دی سر پیڑاے تیری ایس لاہم الے کنڈا ای چنگی۔

ہن سیال دی اوہ رات اوصیوں ڈھل گئی ہائی تھینہ دے بندے جتانیاں ہک ہک
کر کے وڈی حویلی دے بوہیوں باہر نکلے جاندے ہاہن۔ کجھ پالے توں چلے تے کجھ نیندر
دے دھکے ہوئے۔ اوہ جیہڑا آؤندی واریں چار پیرا گیرے ہایا نال دیاں توں، اٹھ داہ
پیر پچھیرے سوچدا جاوے ”حیاتی نیندر تے پالے تھوں ایڈی مجبور کیوں ایں۔ ایہناں دوواں رل
کے پتانہیں بندیاں کولوں اے کیہ کیہ کوڑھ کرؤنے نیں۔ سیال دی ایہہ کڑی رات جے اناں
دی رات کو جڈی ہندی تے ہن نوں دہنہہ چڑھ جانا ہاتے میرا موئی بے بے نوں وچے چھڈ
کے جاندے پنے دا دل انج بھارا تے ایڈا سوڑا کوئی ناہ پونا۔ مڑ اونوں کہے واریں لگا جو یں
اوہندہ لہتر اوہندے ساہویں کھلوتا آہندا پیا اے ”نہ لبا انج تاں نہیں نا، انج تاں نہ کر۔“ اوس
اسمان الوں دیکھیا، کھتیاں ڈھلیاں کھلوتیاں ہاہن۔ اوہ سوچن لگ پیا۔ اگے دی تاں سیال دیاں

راتاں، حیاتی مردی تے بندے رات نوں دہنہہ کر کے آؤندے ای ہاہن نا۔ اوہنوں یاد آیا، اپنا پیو، جے تھینہہ اچ کویلے کوئی مرگ ہو جانی تے اوس شام گرانہہ لے کے جانا تے دھی چاہ دا گھٹ گھروں آ لینا۔ ہن اوہندے نالدے پدھ کر گئے ہاہن۔ نہ تاں اوہنوں دسدے پے تے نہ اوہ دیکھو پایا۔ اوہندا مونہہ وڈی حویلی الے تے کنڈ نال دیاں الے ہائی۔ پر اوہنوں جیہڑی کپے تھارے تھلا ماری بیٹھی ہائی، نہ آئے داسر نہ جاندے دی سار۔ کدی کوئی وین چرکی جہی، کوئی ڈھاہ۔ ہن اوہناں ویناں تے ڈھاہیں دا بھانجڑ انگارا بنیا کھلا ہاتے انگارے نوں سواہ ہون تے کناں کو چر لگدا اے۔ جہاں کو حیاتی نوں موت تے گڈی نوں ٹیشن تے۔ ہن اوہ ماں دا مونہہ گھٹ تے اکھیں نوٹ کے اوہندیاں گلاں یاد کر کے پتا نہیں اینے اتھرو کدوں لئی آؤندی ہائی۔ مڑ اتھرواں نوں وی ایہہ جھا کا کدوں ہندا اے جو اکھیں نچیاں نیں یا گھلیاں۔ نالے اتھرو ڈلھ ای جاو تے واہ بھلا نہیں تے جھکدا اتھرو جھولی وچ آگ، گھر اچ سب تے اوہ وی کالا بھنیر۔ اوہنوں یاد آئی اُنال دی اوہ رات جدوں دو ڈھاہی وچے اوہندی اکھ کھلی تے اوس دیکھیا بے بے اچے جاگدی تے کجھ سوچدی پئی اے۔ اوہنوں لگا ایس ایلے تاں میرے دوانہہ تے گھر باہر بارے سوچدی پئی ہوئی ایں۔ ایہہ ویلا بھار بھرم آلیاں سوچن تے گولن دا ہندا اے، اوس پچھیا ”بے بے اچے جاگتی ایں۔ کیہڑی سوچ نہوں پئی سون دیندی۔ بے بے اوہنوں ایہہ آکھ کے حراں کر چھڈیا ہا۔“ پچیا ایہہ گوڑ رہیا اے سون دینوں۔ رب توں مینوں پتا نہ لگدا تے اوہ پراہنا جیہڑا جیٹھ اچ کڑ کدی دوپاہریں دو کوہ پدھ پھاٹ کے نالدے پنڈوں آیا ہا۔ پچیا کوئی کسے الے ایویں تے نہیں آجاندا۔ کوئی لوڑ، کوئی تھوڑیا کوئی رتجھ اوہندے کول ہندی اے۔ جے اوہ بھکھا بھاناہٹ جاندا، جہنوں اوس کڑے ڈیرے دار ایہہ آکھ کے پشانہہ گھل چھڈیا ہا، تیرا پیو گھر کوئی نہیں۔ نرا دھپ دے سیک توں جتہ بچاؤن آستے۔ کھاؤن پین کوئی ناسو پچھیا، مثالا نوکر دی کوئی بندے دا پتر ای ہووے، نہیں تے بھڑ بھج جاندے نیں۔ کڑے ایہہ نہ سوچیا جو اوہ وی تاں ایڈری دوروں دھپ داسیک تر کے ای آیا اے۔ پچیا جے دھپ داسیک کر دھی تے مڑ بندہ کرودھ۔ دیکھیں نا جے میں اوس کڑے نوں منگروں گھل کے پراہنا پشانہہ نہ سدو ندی تے

پتر اوس سوچنا کوئی ناہ جو تیرا پیو گھروں جاؤن لگا اُن پانی دی نالے لے جاندا اے۔ بھلا تیرے پیو دی چودھر آلی جھولی و پہلی ناہی ہو جانی۔ بندہ جڈاوی چنگا ہووے چودھری اوہنوں اوہندا چلہا ای بناؤندا اے تے جاگدے چلہے نصیباں آلیاں کول۔ بے بے اِس کی جہی گل تینوں ساری رات سچ تے دھری رکھیا اے۔ اوس نیندر تے حیرت دے و چلے سٹھ کھلوتے ہلارے نال آکھیا ”پچیا کنناں نوں ہتھ لا توہ کر، ایہہ نکی جہی نہیں، وڈی ساری گل اے۔ ایہہ گلاں نریاں گلاں نہیں پورا وسیب ہندا اے۔ ایہہ گلاں منگن تے وسیب مک جاندے نیں۔ گل دا بھار بھرم بندیاں دی سوچ ہندا اے۔ جڈی کو سوچ اوڈا کو بھار بھرم۔ پچیا ایہہ گلاں پٹو پلے ہندے نیں۔ ایہناں نوں پٹو ہلیاں آنگ ای سانجھ سانجھ رکھی دا اے۔ جاہیں پٹو پلے کھڑا لے، اوہندا اپنا آپ رکھدی گیا“ مڑ اوہنوں پتھلا ماری پتھلی نوں یاد آیا۔ بے بے اوہنداسر آپدی جھولی اچ رکھ لیا ہا۔ اوہندے سرنوں پولا پولا گھھدی ہوئی ٹھڈا ساہ بھر کے بولی، پچیا کجھ ویلے ہندے نیں جدوں ماداں دا پیار ڈٹھدا پیا سددا اے۔ اللہ بخشے تیری دادی، جدوں کوئی گل کنناں راہیں میرے ہاں تے رکھنی ہندی ہائی۔ میرا سر آپدی جھولی وچ انج ای رکھ لیندی تے مڑ نالے گلاں کردی نالے میرے مونہہ الوں و ہندی راہنا۔ پچیا اوہ دیکھن کوئی دیکھن ہا۔ جو یں پوہ مھھدی، دینہہ اکھیں ملدا تے معراج دی رات اڈیکدی پئی ہووے جو عرشاں تے آون آلا آونوں رہیا اے۔ پچیا میں وی آپدی کس نوں بے بے ای آہندی ہائی۔ جو یں سارا تھینہہ مینوں بے بے سددا اے۔ پتر تیری دادی نوں دی ساری وسوں نکیاں تے اوہندے توں وڈیاں دی بے بے ای آکھنا۔ پچیا جدوں توں ڈھسی ہائیں، اودوں میرا مونہہ گر مانا دیکھ کے بے بے دی آکھی نہیں بھلدی۔ پتر دھیاں تاں چلہے دی آس تے رب دی رحمت دا اتبار ہندیاں نیں۔ ایہہ جیون جو گیاں ڈھیون تے مونہہ بھیرا نہیں کری دا“۔

اگوں جدوں میں آکھیا ”بے بے دھیاں تاں آہندھے نیں پرایا دھن ہندا اے تے پرانے دھن دی کہی آس تے کہا شکر“۔

مڑ بے بے میرا متھا چم کے کیڈے پیار نال آکھیا ہا: ”دھیاں دھن پرایا آلی گل

کے اینویں کر چھڈی اے۔ بچیا دھیاں بس دھن ہندا اے۔ اوہ دھن جیہڑا چکی تے سوہری دوہنواں لاہاں توں نہ مکدا تے نہ ای کھڑیندا اے۔ جیہڑے دہنہ بھوئیں کولوں وڈے رُکھ تے دیڑھے کولوں ماں مگنا ایں اوہ دہنہ چھاں دے سکھ مر جانا ایں۔ مڑ بے بے میرا مونہہ چم کے بڑے یقین نال آکھیا: ”میری بختاں آلی دھی دیڑھے وچوں ماں تے رب سچے بھوئیں کولوں وڈے رُکھ کدوں مگن دینے نیں۔ بچیا اپنے جیوندیاں جیوندیاں اپنے دیڑھے وچ اپنی کوماں جوڑ چھڈیں جو آون آلیاں ستاں پیڑھیاں نوں چھاں داسکھ لہنا نہ پوئے۔“ مڑ بے بے ہک ہور گل کرن توں پاپوں آکھیا: ”بچیا اٹھیں نا، مونہہ تے پانی دے چھٹے مار کے آ۔ اُنیندرے دی دھوڑ اچ کدائیں میری گل نہ کھڑا بہویں۔ جیویں ستاں بادشاہیاں دا خجانہ میری جھولی اچ گھتو ہووے۔ مڑ اوس بولنا کڈا میٹھا بلارا ہاتیری دادی دا ”جیہڑیاں ڈیریاں دے پراہنے کوئی وی بھکھ تے لے کے ہٹ جاوَن اوہ ڈیرے اوہناں پراہنیاں دے نال ای ٹر پوندے نیں، سرتے بھنڈک چاء کے۔ بھنڈے سچے ڈیرے دیڑھے بھنڈ چھڈ دے نیں۔ مسیت رب دا گھرتے ڈیرا مخلوق دا۔ ڈیرے تے مسیت دا کوئی سیرتاں ہے نا۔ ڈیرا بھنڈ بچا، جویں مسیت بھنڈ بچی۔ ایڈھوں پراہنہ ہنیر آلی گل ہور کیہ ہونی ایں۔ شالا بھنڈک کسے دے منگر نہ لگ جاوے۔ بھنڈ بچا موئے توں وی پیلے پار۔ وسدیاں مسیتاں تے وسدے ڈیرے وسدے نیں جو اجاڑا جے ایس وسوں توں دور اے۔ ساری رات اچ پاپلی واریں ویلے اوہنوں جیہڑی ہکے تھارے چھٹا ماری پٹھی ہائی، اپنی تھان توں اٹھی کے ماں دے پیر چم چم روندی نوں دیکھیا جے اوڈوں لگڑ بانگ دے کے رات نوں آکھیا: ”بس کر بے۔ بے نوں بڑا رولیا ای ہن۔ جھٹ اپنے آپ نوں دی رولا۔ تینوں وی پیکے گھروں کوئی سدن آیا کھلا اے۔ ویلا سوچن لگ پیا رات، بے بے، بے بے، رات مڑ اوس دیکھیا چو دھویں دا جن اڑ کے برآندے پٹھ پھلاں آلی رجائی وچوں منجی تے پی بے بے دا گلاب آنگ کھریا کھلا مونہہ و بہندا نالے روندیا پیا جویں آکھو اے ”رات تاں کل مڑ آ جانی ایں پراہنہ چہرہ، ایہہ نور، ایہہ لاناں ایہہ بندہ مڑ نصیاں نال۔ ویلا جن لوں دیکھے

نالے سوچے ”ایہہ کڑما تاں روندنا ہسدے نالوں دی سوہنا لگدا پیا اے۔ اوہندے وچوں ای کسے اوہنوں آکھیا ”سُہپ روندنا ہسدے نالوں تے مویا جیوندے نالوں سوہنا ہندا اے۔ اونے نون اوہنوں ماں دے پیراں تے سر رکھ کے روندی پئی نون کسے آکے رون اِکے بُلارے نال آکھیا ”بے بے اہ دودھ دا کیہ کرنا ایں۔ ڈھوراں چٹھے کوئی نہیں کھابدے۔ گھریاں اوویں دیاں اوویں بھریاں پئیاں نیں پر دودھ اگے جتاں پورا ای اے۔ اوس ماں دے پیراں توں سر چا کے اوہندے الوں اِنج دیکھیا جو ایں چُھدی پئی ہووے ”تینوں یتیم نون تیری ماں مرن منگروں جدوں بے بے گھر لیاندا ہا۔ میرے جڈا ای ہائیں، رل کے کھیڈے، رل کے ڈڈے ہوئے۔ میں بھین توں بے بے کو ایں ہوگی۔“

اوه اُچی اُچی رون لگ پیا۔ اوہندیاں روندیاں اکھیں آہندیاں پئیاں ہا ہن ”ہن توں بے بے، ہن توں بے بے“۔ اوس اٹھ کے اوہنوں گل نال لا لیا۔ سرچم کے ہولی جھی آکھیا ”ہن میں بے بے،“ ہن ویلے دا مونہہ بھیڑا کوئی ناہ۔ اوہ ویہندا پیا ہا۔ اوہ دورہ دودھ دا اوویں بھریا پیا اے، جو ایں بے بے بھردی ہائی۔ جیہندے وچوں پنج ست بلیاں چار پنج کتے رل کے دودھ پیندے ہا ہن پر اِنج اوہ سارے دودھ الوں ویہندے دی ناہن پئے۔ منجی الے مونہہ تے دودھ الے کنڈ کر کے ہک قطار اِنج سرسٹ کے بیٹھے ہا ہن۔ اوہ پراہنا بندیاں نون تے اوہندی گھر دی جنانیاں نون چاہ جیہڑی اوہناں نال دے پنڈوں اپنے گھروں پکا کے لیاندی ہائی۔ پیوندے نالے روندے واندے نیں۔ دنہہ فجر ایں دی جھولی وچوں نکلداتے دھی آپدی چادر ماں دے پیراں وچ رکھ کے بے بے آلی لکار اُتے لیاندی پئی اے۔ ویلا اُچی ساری ایہہ آکھ کے ٹُ پیا ”ایتھوں نہ ماں ملگتا ایں تے نہ ای وڈیاں رُکھاں دی چھاں داسکھ مرنا ایں۔“

تبریز

بندے ہُن آکھن لگ پئے ہاہن، ایہندا پالا مرگیا اے تے اوہنوں دی انج لگن
لگ پیا ہا جو یں اوہنوں ہن پالا کوئی نہیں لگدا۔ اوہ اپنے آپ الوں دیکھے تے آکھے مینوں
کجھ بن گیا اے یا رُتاں نوں ٹوپا پیا کھلا اے۔ جیوندیاں نوں تاں پالا وی لگدا اے تے
وٹ وی۔ رُتاں آلی بیڑی منیندی دا اوہنوں چوکھا سارا ہیر واپا۔ اوہنوں ہر ویلے انج لگے
جیویں اوہندا کوئی لگدا ہا، جیہڑا اوہنوں کنڈ کر گیا اے تے لگدیاں دی کنڈ دا بھار بے مزکا
نہیں تے لک جرور ترورڑ چھڈ دا اے۔ اوہ اپنے آپ الوں کسری کے دیکھے تے سوچے کجا
سیال سون نال اُس رناجو آکھیں تے میں ہن آ جاواں تے اوہندے بھاء دیاں بن جانیاں
اوس مچ آستے بالن تے پنڈے آستے تھکڑے جوڑن لگ پونا تے کجا ہن سیال پوہ نوں کھا
کے مانگھ دے بوہیوں وڑدا پیا اے پر نہ تاں اے تائیں اوہندے کولوں مچ بالن تے نہ ای
پنڈے تھکڑے مگے نیں۔ اوس نہ تاں کوئی گھر دا شیشہ چھڈیا تے نہ باہر دا سیانا، جہنوں
اوس نہ چکھیا ہووے جو ”مینوں ہے کہیہ مینوں پالا کیوں نہیں لگدا“ پر شیشے تاں اُوبا
پر تادنا ہندا اے جو اوہنوں دیووتے سیانے انج گھٹ بولدے نیں۔

مڑ ہک دہنہہ اوہ وی آیا جدوں رتاں دی کنڈ، مچ دے سدے پنڈے دی چُپ
اوہنوں اوہندے اپنے بوہے اگے لیا کھلاریا۔ اوس جھکدے جھکدے ہتھاں نال بُوہا

کھڑکایا۔ اپنے گھر دے ہوئے چرکے یا جھبے کھلنے تاں ہندے ای نہیں تے جے کڑے نہ کھلن تے مڑ بندے پتھر، تے پتھر نہ مٹی، نہ پانی، نہ آگ تے نہ ہوا جوگا۔ پر اوہندا بوبا کوڈا جیہا کھل گیا۔ اوس اپنے اندر وڑ کے دیکھیا۔

اوس دیکھیا نہ کدائیں مٹی نہ پانی نہ واء، بس آگ ای آگ تے پکے سوا نیزے تے سورج تے کوئی بوٹی اوہندے آگے کر کے کھلا ہا جو ایہہ کڑی کدوں بھجے تے اوہ کدوں کھاوے۔ ہن اوس اپنے وچلے سنہ کھلو کے اپنے چار چوہیرے دیکھیا تے سوچیا ”میرے کول زری آگ تاں تائی، میری مٹی، میرا پانی، میری واء بکدے نیں۔ اوس ہک واریں مڑ کسری کے اپنے آپ الوں دیکھیا تے سوچیا، جے آہ بوٹی جیہوی سورج سد کے بھجی اے، نہ منگیندی تے نہ بھجی، مڑ کیہ ہا، جھٹ ہک بھکھ، جھٹ ہک صبر۔ توڑا حیاتی تے ایہندا چار چوہیرا تاں نہ سڑا۔“ جدوں اوہنوں اپنے چار چوہیریوں کے کجھ نہ دسیا تے اوس اپنے آپ نوں آکھیا ”اوہندے کولوں کیوں نہوں بھجدا جنہوں ایہہ پتا اے جو بوٹی کتے سیک نال تے کتے چراج بھجھنا ایں تے اوہ سیک کویں تے کدوں آؤندا اے۔ مڑ اوس اوہندے کولوں بھجھیا چا جیہڑا بوٹی بھندا پیا ہا، ”میری مٹی، میرا پانی، میری واء و سدے نہیں پئے، کس جگ تے کس بھاء گئے نیں۔“ اوس بوٹی بھندے پئے آکھیا ”تیری مٹی تھل، تیرا پانی ہواڑھ تے تیری واء لو۔ ایہہ سدیاں نال ای اوس بھجی ہوئی بوٹی اوہندے آگے کیتی تے آکھیا! بوٹی بھج گئی اے، ہن کھا لاتے کھا کے مٹی اتوں ریت ہٹا جے تاں ریت دے بھارتوں کجھ ساول بچ گئی ہووے تے کجھ اوہ بچی ہوئی ساول تے کجھ بوٹے ہووے لا چھدیں، مڑ ہواڑھ مینہہ بن کے و سن لگ پوسی تے تیرا پانی تیرے کول ہوسی تے ایہہ لو پڑے دی واء بن کھلوسی تے توں پوری ہو جاسیں تے پورا کوئی کوئی۔۔۔

ہن بوٹی اوہندے ہتھ اچ تے کالھ اوہندے سر تے۔ کالھ ایس گل دی جو کدائیں مٹی اتوں ریت دا بھار ہٹے۔ بوٹی کھوی تاں گئی پر کھاہدی کسے ہووے۔ اوس بوٹی کھوا کے دیکھیا ریت کدائیں دی کوئی نہ۔ اوہندے چار چوہیرے مٹی تے مٹی دی ساول۔ و

سدا مینہہ پُرے دی واء دے پراں تے اڈوا واند اہا۔ ہن اوہندا یو ہا کوڈا کوئی ناہ، پورا گھل گیا ہا۔ اوہنوں باہر آؤن آستے ہن اکو سادی کوئی ناہ ہونا پیا۔

اوس باہر آ کے ویکھیا، بھگن نال چیترا اُسردا پیا ہاؤ آکھیں تے میں ہن آ جاواں۔ اوس ویکھیا رتاں دے مونہہ اوہندھے اتے، مچ دے سد تے پنڈے دا بلارا سندا پیا ہاؤ۔ اوس لکار دی بکل وچوں دوویں ہتھ باہر کڈھے، ہک اچ ڈبی تے ہک اچ تیلی، مچ اتے بالن دا ڈھگ، تیلی بلی تے بر آٹڈے وچ چان۔ مُراگ لاناں کڈھن لگ پئی تے چانن ودھ گیا۔ مینہہ پُرے دی واءنوں پالا کیتی کھلوتا ہاتے اوہ رتاں نال رل کے بھانہڑ سیکدی پئی ہائی۔

پالا

اوه اُنج وی انج دا ای ہا، بے گر جا بے دھیانا، نہ آؤندے دا پرگ نہ جانڈے دا سوگ، جتھے کھلو گیا کھلا رہیا، جتھے بہہ گیا، سو بہہ گیا۔ پر ہک تاں ہے، اوه پتھر ناہ جیوندی جاگدی مٹی پایا۔ اوہنوں گھٹی واء پوہ وچ پالا تے ہاڑھ اچ سکھ دیندی ہاہی۔ مینہ دے گھائے کوئی ناسو، پانی اوہندی حیاتی تے اوه پانی دا بھرم، پر اوس نہ تاں کدی کے نوں گویڑیا تے نہ ای گولیا ہا۔ اوہنوں آل دوآلے اُتے تھلے تے اپنے آپ وچوں ہک گھر پراہنا لگدا ہایا تے اوه کدائیوں نکلیاں ہندی ایں داسن کے پلے بدھی واندا ہا جو پراہنے تے ہاں نہ دھریئے بھاویں جڈا دی من بھوئندا ہووے پراہنے تے دھریا ہو یا ہاں پراہنے دے نال ای ٹر پوئندا اے تے مڑ ہاں باجھوں جُشہ کدائیں تے بندہ کدائیں۔

اوس ایہہ کدی وی ناہ گولیا جو آہ ہوواں ایہہ رُتاں آہ دہنہہ آہ راتاں ایہہ بدل، اہ مینہہ کیوں تے کدوں آؤندے نیں۔ خورے ایسے پاروں ای اوہندے کول رب واپنا تے اوہنوں منن کوئی ناہ۔ اوہنوں جیہڑا دیکھے آکھے ایہہ انج دا کیوں اے نہ کھاہدے کھاؤن نہ پیتے پین، بے کسے جی چُکھیا جو روٹی کھانی اوتے اوس ایس یقین نال آکھیا ”پتا نہیں“ جو جس ہٹی سچی اوہنوں پتا کوئی نہیں، جھٹ ہک چُکھوں بے کسے کوئی شے اٹھے رکھی تے اوس کھائی۔

اوس دینہہ وی اوہ دھمی اٹھیندیاں نال ای گھروں باہرنوں ٹر پیا راتاں لمیاں ہون پاروں ہن اوہ اگے نالوں جھدے اٹھین لگ پیا ہا۔ پنڈوں نکلدیاں اوس کوئی ناہ گوڑیا جو سورج کنی کیوں نہیں کڈھی، گھٹاں ایڈیاں کالیاں کیوں نیں، ٹرن، بے دھیانی تے اوہ کٹھے لگے جاندے ہا ہن جے پکے آریں پھانڈے دا مینہہ کڈھ ڈیہا، اوہ کھلو رہیا۔ اوہ کھلوتا تے مینہہ وسدا رہیا، نہ تاں اوہنوں کچھو وڈیاں رکھاں نوں سر دیندے دتے تے نہ ای بندے گھراں نوں بھجے، پر مینہہ آکھے میں اج ای آں۔ مڑ پکے واریں مینہہ دے نال گڑا و سن لگ پیا تے کچھو آ دے پیراں توں ٹانہیاں چھٹن لگ پئیاں۔ اوہنوں اپنے جتے وچ پالا وڈا ملوم ہویا۔ اوس دیکھیا پر ہاں بکر پٹھ بھوئیں تے کچھ چڑیاں کچھ کاں دو چار گھو گھیاں تے ہک بڑھی موت تے حیاتی دے وچلے سنھ ساہکدے پئے نیں۔ جویں جویں مینہہ دا زور ودھدا جاندا ہایا حیاتی ہناندے توں دور تے موت نیڑے ہندی پئی ہا ہی۔

اوہ سوچن لگ پیا ایس شکاری کچھو دے کول ایہندا شکار پیا اے تے ہے وی گھڑے وچوں چھی پھدن رنگی گل، پر ایہہ موت تے ایہندا ڈر ایڈا کرٹا ایس جو کسے نوں ہور کوئی لوڑیا دای نہیں راہندی سوا ساہنواں دی لوڑتوں۔

مڑ اوس دیکھیا تے اوہندے دیہندیاں ویہندیاں ای ہک چڑی حیاتی موت دی جھولی وچ رکھ کے سکھ نال تھی پئے گئی نہ ڈرتے نہ پالا پر اوہ جیوندی جاگدی مٹی تے پالا اوہندے وچ، پالا دل تائیں اپڑیا تے ڈر وی سر چا کھلوتا۔ اوس مڑ کچھوواں آوں جھکدا اجیا دیکھیا۔ پانی ہناندے جٹیاں دے اُتے تے ڈر تے پالا جٹینوں باہر۔ ہن اوس کالھ نال اپنے پیراں آوں دیکھیا۔ جیہڑا پانی تلیاں پٹھ بایا ہن پتاں اُتے چڑھ آیا ہا۔ اوہندیاں اُڈر گئیاں، اوس باؤنتلیاں ہویاں آنگ آیدوں اودوں دیکھیا، نہ سدا نہ ٹیو۔ اوہ اُچی اُچی آکھن لگ پیا کوئی ہے جیہڑا ایس مینہہ نوں کھلارے جے ایہہ نہ کھلوتا تے مڑ پانی نوں گلیوں سر آؤندیاں کیہڑا چر گلنا ایس تے مڑ نہ پالا تے نہ ڈر پر ایہہ مینہہ کھلو دے کوں

تے کھلارے کون؟

مڑ اوہنوں کہے آریں گھراں نوں بھجے بندے یاد آگئے تے اوہ بھج وگا۔ مینہہ اچے دی اوہ تاری تے ہا۔ اوں بھنے جانڈے اپنے گھر دے بوہتیوں باہر ہک گھرنے وچ کوس کوس سُنی اوں ویکھیا ہک بحری سوئی ہوئی گئی اپنے گھوریاں نوں گھرنے دی چھت آلے پاسے کر کے آپ باہر آلے ننگے پاسے ہندی تاں پئی ہاہی پر پانی گھرنے نوں وڑیا جاندا ہا۔ اوہنوں ترے واندے کھو یاد تاں آئے پر اوہ بھتا گیا۔ کجھ باجیہڑا اوہنوں کھلارو بنیا پر اوہ نہ کھلوتا۔ گھر آکے سدھا کوٹھے نوں وڑ گیا۔ پتا نہیں پانی یا تریلی نال نچردا تے پالے نال کنڈ اپنڈا پوجھو ای ہا جے مڑ کہے آریں باہر نوں بھج وگا۔

اوس اوہ سارے گھورے جھولی وچ گھتے تے کوٹھے وچ بلدی انگٹھی کول لیا کے رکھے چا۔ گھورے رکھ کے پر تیندے پئے دی نجر بوہے وچ کھلی گئی تے پئی جیہڑی اوہندے آوں ویہندھی پئی ہاہی تے انج ویہندی پئی ہاہی جویں چرکا ٹکریا لگدے آوں تے تستا پی کے پانی آوں ویہندھا اے۔ گئی دیاں نجر آں اوہندے کولوں پچھدیاں پیاں ہاہن ”توں اوہ تاں نہیں، کون ایں توں؟“

اوس اپنے آپ آکوں ویکھ کے اپنے آپ نوں دسیا ”ہن میں اوہ نہیں۔“
گئی آکے انگٹھی کول بہہ گئی تے اوہ ویہڑھے وچ آکے کھلورہیا۔ ہن اوہندے آل دوآلے گلاں کردیاں رستاں اتانہہ اسان تے وسدا میہنہ، پیٹھاں بھوئیں تے جیوندی مٹی، ڈرتے پالا اوہندے اندر پر ڈہن دا توکھلا کوئی نہ، اوس پاہلی واریں اُچی ساری آکھیا کجھ کھاؤن نوں ہے؟

شیشہ

اوہنوں بکے آریں انج لگا جویں شیشہ اوہندھے وچ وڑ گیا اے۔ شیشہ اوہندے توں اوڈھرتے اوہ شیشے توں۔ کلم مٹھا کھلا سوچی جاوے۔ کڑے شیشے نوں کپڑیاں بنیاں، میتھوں میرا یوسف کھوہ کے میرے ای اوہلے لے ٹریا اے۔ اوہ یوسف جنہوں ویکھ کے میری بھکھ لاہندی تے ڈکھ سکھاندے ہاہن۔ اُدا جہندے مونہہ تے سٹھاں درھیاں دیاں اُلیکیاں لیکاں وی کسے ڈھیر پتھے چترکار دی شاہکار مورت وِسدی ہاہی اوہنوں۔

اوہ جس اپنے اندر کدی جھاتی ناہی ماری ایس گلّوں ڈردا شیشے منگر ٹریا جو کدائیوں ایہہ اوس پاسے نہ وگ جاوے جدوں بندہ ہٹکجا ہا، پر گیا تے مڑ نہ جنت رہی تے نہ اِتبار، معافی رہ گئی تے معافی آلا پورا کدوں ہندا اے۔ کانے نوں کان گھو کدرا راہندا اے تے اوہ کان لکوندا لکوندا اخیر اک دہنہہ اٹھا ہو کے ہراکھ آتے تماشا بن کھلوندا اے تے تماشا اٹھا وی ہندا اے تے بولا وی۔ کڑے نوں نہ تاں ویہندی اکھ وِسدی اے تے نہ ای بولدی جھہ سیدی اے۔ تماشے اپنا جھٹ اپنی مرچی نال جینا مرنا ہندا اے۔

ہُن اگے اگے شیشہ منگر اوہ تے چار چوہیرے گستان۔ اوہ جدوں ویکھے قبراں ای قبراں، اوس سوچیا میرے اندر اییاں موتاں اییاں قبراں تے مینوں پتا ای کوئی نہیں جو

کیہڑی قبر کہندی اے۔ اوس شیشے نوں ہولی جہی کجھ آکھیا: شیشہ قبراں وچ وڑدا گیا تے اوہنوں دَسدا گیا جو کیہڑی قبر کہندی اے تے اوہ قبردی سر ہاندی سیہان آستے مرن آلے داناں پتہ لکھ پھڈے قبرنوں سکھ آجاوے جویں کوئی منزل تے اپڑا گیا ہووے۔

ہُن قبراں اوہناں آوں اوکڑ اوکڑ کے دیکھن لگ پیاں جو کدائیں شیشے دی نجر ساڈے توں تر ای نہ جاوے تے ایں بنا سیہان ای نہ رہ جاوے۔ اوہ سوچن لگ پیا سیہان دارولہ زرا حیاتی نوں ای نہیں موت دی مردی تھاں پئی اے۔

ساریاں قبراں توں ہک پاسے ہک ڈھیری تے کھلے اوہ دوویں انج ویہندے پے ہاہن جویں ہک دوئے توں پچھدے پے ہون: ایس قبرنوں سیہان دی اچنی کیوں نہیں؟ ایہہ ایڈی لا پروا کیوں اے؟ ایہہ جانن آستے شیشے کالھ نال قبر اچ جھاتی ماری تے اوہ جنوں کائی گھردکدی پئی ہاہی، اوس شیشے آوں ڈٹھا تے اوہندے آنے کھل کے گلہاں نال جا لگے، شیشے وچ حُوراں نالوں وی معصوم صورت اوس اوہ سے حیرت نال آل دوآلا دیکھیا جو کدائیں اوسے پاسے تاں نہیں آ گیا جدوں بندہ ہکجاہا۔ اوہندیاں پناں آئیاں اُتے آگئیاں تے اوہندا سر نیواں ہو گیا۔ اوہنوں یاد آ گیا ایسے معصومیت تے جان دیندا ہا اوہ، پر جدوں اوس اوہنوں آکھیا ”جہمڑ کیوں گیا ایس، منگروں کیوں نہیوں لاہندا“۔ اوہ منگروں لہہ گیا تے معصومیت ویلے تے جیون دے ہتھیں آگئی تے زل کے موٹی۔ اوہندے پنڈ اچ اوہندے ساہویں پر اوہنوں ”میں“ تے وڈوں پتھر کر چھڈیا ہا۔ پیار اچ ”میں“ تے وڈوں نہیں ہونی چاہی دی۔ اوس اپنے آپ نوں دسیا، پناں توں دھکے نال اتھرو ڈھیری تے ڈگاتے اوہ معصومیت شیشے وچوں نکل کے قبر وچ سکھ نال لٹی پے گئی۔ قبردی سر ہاندی اوس اپنا نال لکھیا تے مز شیشے آوں ڈٹھا، شیشے وچ انگلیں دے پوٹے وڈھے پے تے لہودا دریا وگدا پیا ہا پر یوسف کدائیں ناہ۔

کوئس کوئس

وَسَوں دے چوکھے بندے تاں اوہندے تے سوئی بھندے ہاہے تے دلوں
 بجانوں ایہہ گل مَنن دی لگ پئے ہاہن جو ایہندا ہونا ایس وستی تے آل دوآلے آستے رب
 دیاں رِکنا نہہ خاص رحمتاں وچوں ہک رحمت اے۔ اوہندی گل کردیاں ہویاں نہ تاں کوئی
 جھہ تھکدی تے نہ ایس اکھر ہُستد کے سوڑے پوندے۔ جیہڑی دی تھوڑنوں جتھے کدائیوں
 کوئی اوین دُھکدی اوہ پاپے پئے ای اوہندا بوہا کھڑکاؤن دا سوچدی پر کھڑکونے تاں اوہا
 تاک ای پوندے نیں جیہڑے دُھکے ہوئے ہوں۔ اوہندا بوہا اٹھے پاہر ایس گلوں گھلا راہندا
 ہا جو اوہنوں مجبور تے لپار ہتھیاں دی روندی تھاپ توں ڈر آؤندا ہایا۔ اوہنوں ایہناں ہتھیاں
 دا اوہ جھاکا جیہڑا کدی اگا نہہ تے کدی پشانہہ ہندا اے، بند بوہے منگروں دی نچھابر وسدا ہا
 جیہڑی پاروں اوس گھر دے بوہے دہ نہہ راتیں گھلے چھڈ دتے ہاہن جو منڈھوں نہ اوہنوں
 کوئی جھاکا چو تگکا دتے تے نہ کڑما دل مٹھ وچ آوے۔ کیوں جے دل مٹھ وچ آجا دے
 تے راہندا جتھہ اِنج بھگتا ہو جاندا اے جو نہ کسے بھار دا تھم تے نہ کسے سیت دے بھاء دا
 سیک۔ اپنے کول آؤن آلیاں تھوڑاں ماریاں بندیاں نوں اوہ اکثر ایہہ گل آکھی رکھدا ہا جو
 بندے نوں کسے بھانڈے دا ڈھکن تاں ہونا چاہی دا اے۔ بھادیں اوہ بھانڈا گھڑا ہووے
 تے بھادیں کوئی نکئی جہی ڈولی، کچن آلے نوں کچھ نہ کچھ بھوگن تاں بھوگنا پوندا

اے۔ ڈھپاں دے سیک تے سیتاں دا پالا کنڈ تے جھل کے ای کوئی کسے نگد دا کج بند اے۔ بندے ہن گھراں دے جھیرے دی اکھیں ٹوٹ کے ایس آس تے اوہندے کول لے آؤندے ہا ہن جو ایس پاسیوں آئی تے ٹھڈی واء اوسی تے سُنجی تے خیر دی خبر ای سُنسی۔

دھمی دی نماج پڑھ کے مسیتوں نکلدیاں نال ای اوس سیری نوں آکھیا: ”جھیں چو کے چوترے تے پانی تر وکس چاتے کوئی منجی پیڑھی ڈاھ جھڈیں۔ اوس سوانی بندے دے جھیرے دی آج چوتھی تریک اے تے پتا تاں ہی نا، اوہ سا جھرے ای آجاندے نیں۔ سنانوں چاہ پانی پوا کے تے مُز مینوں اٹھایس چا۔ اونے نوں میں جھٹ اکھ گوڑی کر لوں۔“

کامے انگوٹھے دے نال دی انگل نال گھستی گھر کدیاں ہویاں ہو لی جی آکھیا: ”میں تاں آہناں لگدے ہتھیں ہن اندا نیڑ کے ای سویاں جے، فکر آئی نیندر داسون وی کیہڑا سون ہندا اے، ریت تے ڈُٹھے گھٹ پانی ورگا، تریہہ نال چاگھی۔“ ریت تے گھٹ پانی آلی گل سُن دیاں نال ای ”اوس“ بڑ بھک کے کامے اُلوں انج کر کے دیکھیا جو یں بھوئیں وچوں تارے اُگ پئے ہون تے اوہ پک کر ڈھوے جو ایہہ تارے ایسے ای بھوئیں وچوں اُگے نیں۔ مُز اپنے آپ اُلوں فخر نال دیکھن لگ پیا جو یں آہندا پیا ہووے، ”میرے کول رہ کے انج دیاں گلاں ایڈا اچرج کم وی کوئی نہیں، کیہڑا ہنیر آ گیا؟ جتھے سونا گھر پوے او تھے بھور چور ڈُگدا ای راہندا اے۔“ کامے دی کنڈ تے ہتھ پھیر کے اوہنوں اپنے اُلوں شاہش دیندیاں ہویاں اوہ بولیا ”سُن لاتے گھٹ کے پلے دی ہنہ لو یں، سچا فیصلہ جاگدیاں سوچاں منگدا اے تے اُنیندرا سوچاں دا اوہ جالا اے جیہڑا جتے نال سوچ نوں وی جاگن نہیں دیندا۔ جالے آلیاں سوچاں دے نیاں میلے ہندے نیں تے میلے نیاں ویسب نوں وی میلا کر چھڈ دے نیں۔ اوہ نیاں ای کیہ جہنوں آنے پاڑ کے دیکھنا پوے؟ جو ایہہ نیاں ایس یا بے نیاں نیں۔ نیاں تاں دُوروں دسنا چاہی دا اے۔

گھر آلی دے مُرن منگروں اوہ چو کھے جھیرے گھرے ای سُن لیندا ہا۔ خاص کر

جیہڑے جھیڑے دے بھار دا کجھ حصّہ کسے جنانی دے موڈھیاں تے ہندا ہا۔ اوہنوں سوانیاں ڈیریاں وچ بہہ کے جھیڑے جھیڑ دیاں ناہن بھاؤندیاں۔

چھاہ ایلے دا ایڑ گیڑ ہونا ایں جدوں کاسے اوہنوں اٹھا کے دسیا ”اوہ ترائے جنے آئے بیٹھے نیں“۔ اُتا نہہ آسمان آئے مونہہ کر کے شکر کردیاں ہویاں اوس پُچھیا۔ ”تیا کون اے؟“
 ”کوئی چھو بیہر اوس سوانی دے نال آئی اے۔“

”چاہ پانی“

”پتی بیٹھے نیں“

اندروں نکلدیاں ایں اوہندی پاہلی نجر اوس بندے تے پتی، جیہڑا اُتب دے مُڈھ نال ڈھونہہ لا کے بیٹھا ہایا۔ منجی دیاں لہیاں دو گلاں دسدیاں پیاں ہاہن۔ کب تاں ایہہ جو بندے آپدی منجی دھریک کے مُڈھ نال کیتی اے تے دوجا اوہندا دل وچوں کر کے ہاجو کوئی اوہنوں آکھے چا ”تتھے ای بیہ جا“، پر اوس سوانی نہ بولنا ہاتے نہ بولی۔ بیچ ست گروں دُور منجی تے ہاہن لکیاں بندے دا کاسے اُلوں گھوری گھت کے دیکھن تاں بندا ہایا جاہیں منجیاں کٹھیاں ڈاہ چھڈیاں ہاہن۔

پچھن دسن آلی تاں اوہ پٹھاں مونہہ کر کے سوانیاں کولوں پُچھ لیندا ہایا پر اوہناں اُلوں دیکھن توں کڈھ آ جاندا ہا۔ اوہ دلوں مندا تے مونہوں دسدا وی ہایا جو جنانی شیطان دا اوہ جال اے جندے کولوں پلیتی تاں کیہ کوئی ڈھیر اُچیاں نصیاں آلی پاکی ای ہئے جے بچ کے لگھ جاوے۔ جیہڑی منجی تے اوہ دوویں پٹھیاں ہاہن، اوس منجی الوں پاسا وٹ کے ہاہندے نوں دیکھ وڈیری سوانی بولی ”اُج چوتھی تریک اے تے چوتھی توں پنجویں دھواڈے کول ہندی کوئی نہیں۔ اُجو کب بکڑی ہو جانی ایں۔ ایس گلوں آہ باڑی نال لے آئی ہاں۔ ایہہ ساڈی دوہواں دی سا جھی تے ہکلی اولاد اے۔ ایہندے کولوں ایں پُچھ لو۔ ایس عشقاں پئے جے راتیں سون لکیاں وی کدی ڈب اچوں گانا کڈھیا ہووے تے دسو! میں پتیاں نہ تے کیہ کراں؟ جھٹ جھہ نوں ساہ وداؤن آستے بندے الوں ویہندیاں

ہویاں چُپ نال صلاح کر کے مُرد بولی ”اُٹھ نی خصماں پٹے، سلام کرتے نالے ساری حال حقیقت کھول کے دس، جیہڑے گھاڑ گھڑیندے وانڈے نیں۔“

اوہندے نویں ہوئے سرنوں پھد کے جویں کسے اُتانہہ چایا چاتے اوہندی نجر دھکو دھکی اوس چھوہیر تے جا پئی جیہڑی اوہندے اُلے رکھی آؤندی ہائی۔ پیراں پٹھ تلیاں رکھدی بھوئیں کولوں اوس پچھ لیا باجو ایہہ چھوہیر بالڑی کوئی نہیں۔ سولھویں درہے دے جوتھے مہینے دے سولھویں دینہہ دا پہلا پھر تاڑدی آؤندی اے۔ جُشہ وختیور، ہتھیاں تے پیراں دیاں تریڑاں وچ ساؤل جہی دسدی پئی ہائی جو مال دے پٹھے دتھے دا بھاروی ایہندے ای سردی پیڑ اے۔ رنگ کنک دے سونے درگے رنگ نالوں بھورا لو اُگھڑا ہو یا سیال دی رات وچ بلدے بھانہڑ دی لاٹ درگی کتھی توں لگ کے مونہہ تک جانڈیاں تاں نیں نجر دے ساہ پھل گئے ہاہن۔ گھر کدی نجر نوں اِنج لگا جویں مٹی وچوں سُورج نکلدا پیا اے تے سدھا اوہندے اُتے لگا آؤندا اے۔ سولہاں سالوں دے پدھ متھے تے ہتھ رکھ کے جدوں سرنوایا تے اوہنوں ساریاں زتاں تے سارے جو بن اپنے اُگے نیوندے دے۔ جھٹ کو اوہندے ہتھ نوں چھوہیر دے سرنو جویں پھد لیا تے اوہندیاں اُنکلیں نوں وال اپنے اُتے چھٹکن لگ پئے۔ اوہندا جشہ سنے دل بس دھر کیو ای ہا پر اوس اپنے سرنوں جھوٹا مار کے چھیتی نال مُٹھ میٹ لئی تے کالھ نال گواڈھی دیرھے وچوں اوس بالڑی آوں دیکھن لگ پیا۔ جیہڑی دو ہک گٹھاں سوٹی نوں لئی ساری ورھی بنھ کے اڈھی ٹوکری نوں سوٹی دی اڑیس نال چا کے اوہندے پٹھ کنک دے دانے کھلار کے دور ایس آس تے بیٹھی ہا ہی جو کوئی پکھو دانہ چلے تے اوہ ورھی چھک کے پکھو نوں ٹوکری پٹھ کر لوے۔ مُرد اوہنوں دانیاں اُلے جانڈی گھوگھی اپنے نال ٹوکری پٹھ دسن لگ پئی تے اوہنوں لگا جویں جے دی لُوواں آلی تھیاں تے رنگ برنگے کھمبہ نیں۔ ”لُوواں دی تھیاں تے کھمبہ؟“

ایہہ وٹاندر اویہندیاں نال پاہلی نجرے تاں اوہنوں چنگا لگا۔ لگنا ای ہا، کیوں جے وٹاندرے دا شوق تاں بندہ نال لے کے جمیا ایں تے مُرد ہانی تاں اُنج وی دلاں دیاں کرو ہنلاں ہندے نیں۔ پر دو جی نجر جدوں اوہندی اوس گھوگھی تے جا پئی۔ جیہڑی ٹوکری

بیٹھ کھٹھ ڈھلے کر کے اُنج سرسٹی بیٹھی باہی جویں کسے دے ستران ترٹ گئے ہوں۔ مثلاً جُنیاں دے ستران نہ ترٹ جاوَن۔ ترٹے ستراناں آلے جُنے کول بو موت دی اڈیک دا روگ رہ جاندا اے تے بس۔ ایس جتے نوں تاں آساں وی کھلیاں چھڈ کے ٹر پوندیاں نیں تے مُر جاندیاں آساں نوں بھینیں کے دیکھن دا دل وی کدوں آؤندا اے؟ ایہہ کڑمیاں اوہناں بوئاں آنگ ای ہندیاں نیں۔ جیہڑے آہلنے وچ ہوں تے آہلنے آباد تے جیوں سچ تے جے آہلنیوں ڈگ پون تے مڑ آہلنے اُجاڑ تے جیوں کوڑ۔ اوہندے کولوں موت دی اڈیک آلا روگ گھوگھی دیاں اکھیں وچ نہ دکھجیا تے اوس چارے نال اکھیں ٹوٹ لیاں۔

جھٹ چنگے پچھوں اکھیں اُگھیریاں تے ساہواں اُنب اُنج کھلوتا دیاں جویں کسے یقین دا پدہ منزل تے جا کھلوند اے۔ لگراں اُتے کولے پتر سارا کوارا جو بن تلی تے رکھ کے دُھپ نوں آہندے پئے باہن! ”ساڈا گھنڈ لاه کے جہندے کولوں دل ای چُھ لاء، جے اج دی گھڑی کوئی ساڈے ورگا ہے تے؟ کل دا پتا نہیں، نالے کل دیکھی دی کاہیں؟ اوہ سوچن لگ پیا جو دُھپ ایہناں پتراں دے آنگ لگ کے ایڈی سوئی کیوں ہوگئی اے؟ اُنج تاں ہر پتر نوں قدرت بو جیہا حصہ دتا ہو یا اے۔ اوہ اکھیں مل کے چنگی ریتاں دھیان نال پتراں الوں دیکھن لگ پیا جو کوئی اوہلا تاں ہے جیہڑا ساہواں نہیں پیا آؤندا؟ مُر ہکے داریں مٹی وچوں نکلا سورج اوہنوں ہر پتر تے دِن لگ پیا۔ اوہندی سمجھ وچ گل آگئی جو ایہناں پتراں نال لگ کے دُھپ ایڈی سوئی کیوں ہوگئی اے؟

اوہندے دل اوہنوں ہو لی جیہی آکھیا: ”کجھ اجیہا ہو جاوے ناں جو ایہہ پتر کدی گوڑھے ساوے نہ ہوں“۔ ویلا کھلوند اے تے کھلو جاوے۔ اُنج وی شوہرا مُر مُر کے گھرک گیا ہونا ایں۔ ہک دو صدیاں ساہ لیل وی لوے تے کیہ حرج اے؟“

لگراں اوہندے دل دی جویں سُن لئی ہووے واء دی تال دے نال پتراں تاڑی ماری تے لگراں سئی۔ اوہندا دل وی کسے مست ملنگ آنگ نچن لگ پیا۔ اوہ آپ

دی اٹھو ای ہا پر کاما ہک گلاس تے جگ لسی دا لے آیتے اوہندے ساہویں رکھدیاں ہوئیاں آکھیا! ”جے آکھوتے میں ہُن ڈھوراں آستے پٹھے لے آواں“۔ ترائے گلاس ہور پھد لیا تے ایہناں نوں ہک ہک گلاس ہور پوا کے مڑ بھادیں دگ جاویں“۔ کاسے گلاساں آتے جاون توں پاپلوں ترہواں آلوں واری واری انج دیکھیا، جوں چھدا پیا ہووے جو دوہری وار ایہہ لسی کہندی پار دی اے، اگے تاں انج کدی ناہ ہويا۔

گلاساں آلے اندر دے یو ہے تاہیں جانندیاں جانندیاں دل اوہنوں کجھ تاں دسیا ہونا ایں۔ جیہڑا ہُن اوس کھو واریں چھویر آلوں ایں بھیں کے دیکھیا تے بوہیوں اندر ہو گیا۔ اندر جانندیاں جانندیاں بوہے نوں ہتھ دا ہلارا لگاتے بوہا ڈھک گیا۔ کاسے ہوئی جہی اپنے آپ نوں آکھیا! ”ایہہ بوہے دی کیہ کیہ کجھ لکائی بیٹھے نیں؟“

اوس اپنے آلا گلاس لسی نال کنناں تائیں کر کے چھویر آلے کردیاں ہوئیاں مُڈھ نال لگے بندے نوں آکھیا: ”بھلیا توں دی منجی اوہناں لہیاں تے ای اُرانہہ نیڑے دھریک لیا بھناں تے دھریک کے دور لجا بیٹھا ایں۔ نیڑے ہوئیاں نیڑ وودھدے نیں تے دُور ہوئیاں پدھ۔

لسی دا کنناں تائیں بھریا ہويا گلاس گھلے ہتھیں پھدھن لکیاں ساہیاں تریڑاں آلا ہتھ ایویں پل ہک سٹھ سال ہڈھے ہتھ نال رگڑیجاتے اگ بل پی۔ بلدی اگ دیکھ کے لگھا جاندا ویلا سوچن لگ پیا۔ ایہہ کڑمی اگ وی آٹھری ہوئی یا سگئی لکڑنوں ای ہجج کے لگدی اے۔ ساؤل نوں ساژن آستے ڈھکھنا پوندا اے تے ڈھکھن تالوں بلن کدائیں سوکھا اے۔ اگ دے سیک نال اوہندے ہتھ چٹے تے مونہہ لال سُوہا ہودن لگ پیا۔ مٹی نوں لگی کھلی اگ دیکھ کے ویلا کھلو گیا تے سوچن لگ پیا جو ایہہ مٹی تاں لگی ہانی۔ لہہنوں اگ کوں لگ گئی اے؟ مڑ اوس چھویر جیہڑی لسی دا گلاس بلدے ہوشاں نال لائی بیٹھی ہانی آلوں دیکھ کے اپنے آپ نوں آکھن لگا! جوں باہلے سیک تاں پائی دی سکا چھڈ دے نیں۔ ایہہ تاں مڑ لگی مٹی اے۔ نالے جتھے سٹھ سال سولان ورہیاں جڈے ہو جاون دا سوچن اتھے کیہڑی انہوئی اے جیہڑی نہیں ہو سکدی۔ تیرے پختائی سال گُل گئے۔ ویلا اپنے آپ نال منکھجیا تے مڑاگانہہ ٹریا۔ لسی دا گلاس

کہے ڈیک اچ مُکا کے پٹھاں رکھدیاں ہویاں چھوہیرماں الوں دیکھ کے آکھیا! ”آہ لسی اگلی نالوں سوادى اے۔“ لسی دے سواد دا سندیاں نال ای وڈیری سوانی تے اوس بندے جیہڑا ہُن منجی دھریک کے نیڑے لے آیا ہا۔ جھیتی نال اوس پاسیوں دیکھیا جدے کا ماگلاس لین گیا ہا۔ یو ہا اے دی ناہ گھنلا۔ دوواں دیاں دلاں رل کے آکھیا! کڑما پرتیوں رہیا اے؟ پتا نہیں کیہدیاں بن گئیاں سو۔ بوہے الوں ہمدیاں ہویاں دوہواں دیاں نجراں لگھدیاں لگھدیاں ہک دُجے الوں دیکھ کے چھٹی پوندیاں پوندیاں رہ گئیاں۔ کوئی جھا کا ہا جیہڑا وچلے سٹھ آن کھلوتاتے اوہ دوویں اوہندے الوں دیکھن لگ پئے۔ ہن اوہ انج بیٹھا ہا جو یں کوئی اپنا آپ کھڑا کے باہندا اے۔

سُن تاں اوس دی لئی ہائی جو آہ لسی اگلی نالوں سوادى اے۔ پر ایہہ سوچ کے جو بہاویں جڈی وی سوادى ہووے، جھٹ پالوں لگی اگ دے مٹھے سیک نالوں سوادى کتھوں ہونی ایں۔ اوس اُکھیں ٹوٹ لئیاں تے تِلے تِلے گھنٹاں نال سواد لے کے سیک پیوں لگ پیتے اوہ سوانی بندہ دیکھ کے سوچن لگ پئے، یو بناں گلاس یا گولے دے ایہہ کو یں تے کیہ پیتی جاندا اے؟ سوانی چُکھو بنی خیر تاں ہے؟ پر اونے نوں اوس اُکھیں اُگھیز لئیاں، متھے تے چار پنچ وٹ، ناساں سگھیزدیاں ہویاں تے گھٹھاں پٹھلی پٹن اے مہاڑ کر کے دسدیاں پیاں ہائیاں جو اوہ کجھ سُن کے سیہانن دا چارا کردا پیا اے۔ مڑ کہے واریں متھا پدھر، سہاگی ہونی بھوئیں آنگ۔ ناساں دے وٹ لہہ گئے تے گھٹھاں آپدی تھان تے جا کھلوتیاں، جو یں کوئی اوہلا ساہواں آجاندا اے۔ اوس اپنے اگے گلاس رکھدے پئے کاسے نوں آکھیا! ”دیکھیں ناگدا اے اتھتھے کدائیوں کوئی کُتتی سو پئی اے۔ آہ کوس کوس سندا پیا ایں ناں“؟ کاسے ترھواں الوں انج دیکھیا جو یں چُکھدا پیا ہووے جو دھواڈے کتیں وی کوس کوس دی وانج پئی اے یا میرے وانگوں بولے ہو گئے او۔ اگوں چھیں ہنگا بگا نجراں دیکھ کے سمجھ گیا، جو بولے نیں تے بولیا جتئی کتی سوئی نوں تاں ڈوہڈھ مہینا پیا ہندا اے۔ اوہندے گورے پاپلے دو ترائے دینہہ تاں کوس کوس کردے دتے نیں پر ہن تاں اوہ بھکھ لگے تے کوکدے نیں۔ تے رہی اوہ کالی کتی جدوں دی کڑی ایس ویزھے وڑی اے۔ میں تاں سوندی دیکھی کوئی نہیں۔ انج کل انج سو پئی ہووے تے

کیہ آکھیا جاسکدا اے۔ رت بدلے تے سکیاں دی پھدیاں دیکھیاں نیں۔ اُنج اوس کالی کتی داسر کر لیناں، چانن اچ بیٹھی تاں دیکھی کدی نہیں۔ ہنیرے آلی تھاں تے راجی راہندی اے کیوں جے ہنیرے وچ کالا چھیتی رکتیاں دسدانیں۔ ہنیرا پھرول کے دہننا۔ توں ہن پٹھیاں نوں جاہ کوپلا ہندا پیا ای تے ایہہ تراوے آپدے گھر جاوے۔ سر پشانہہ تے ٹھوڈی اگانہہ کردیاں ہویاں اوہناں الے اشارہ کر کے اوس آکھیا! ”ہنیرے تے کالی گتی نال میں آپے ہنیرے لیساں“ ”پر اچ تاں چوتھی تریک اے۔“ سوانی بندے دوواں دے مونہوں کہے واریں نکلیا۔ اوس پٹن کہے ہو کے آکھیا! ”پنویں تریک وی جے پئے گئی تے کیہڑی آخر آجانی اے؟ آہ کوس کوس مینوں نہ تاں کجھ سُنن پئی دیندی اے تے نہ سوچن۔“ کائیں اکھیں بندے آلوں دیکھ کے چھوہیرا الے اشارہ کردیاں ہویاں سوانی بولی! ایس پیو موئی کولوں تاں جیہڑی چھن دن آلی کوئی ہے، اوہ پچھ لو۔ اُج وی چلھے چو کے تے پٹھے دتھے نوں کوپلا ہو جانا ایں۔ آکھ جو چھڈیا اے کل آجویا ہے تے ایس بالڑی نوں وی نالے لئی آویں۔ کسے دی کائی متن آلی من وی لوی دی اے۔ اُج میں ایس کوس کوس دے رے پیڑے وٹ لوواں۔ مڑ چھوہیرا لوں دیکھ کے دل اچ سوچن لگ پیا۔ ایس کل کویں نہیں آؤنا؟ ایہندی پاروں ایں تاں اُصولاں نوں کنڈ کیتی بیٹھاں۔ اُنج بندہ پھدا اُصولاں نال ای اے۔ دل ہوئی جہی بولیا: ”بھٹھ پاپیے سونا جیہڑا کن پاڑے۔“ اُصول جیون نوں رکھا کر چھڈ دے نیں تے رُکھے جیون آلا دی کوئی حال ہندا اے، ہسٹکی لکڑ ورگا لفتنا نہیں، بھج جانا ایں۔ کل مڑ آون داسن کے چھوہیرا دیاں اکھیں اگے دوئیں گلاس لسی ہور آگئی۔ ہک سوادی تے دوجا اوہندے نالوں وی سوادی۔ اوس دوواں ہوٹھاں نوں دنداں پٹھ کر لیا تے بھیاں اُتے آئی ہوئی سکری جیہڑی کے تھل دی سک نوں نٹکیاں کیتی کھلی ہاں اُتے جھ پھیرن لگ پئی۔ سکری جھ پُوسن دے سواد اچ ڈب گئی۔ دنداں لُکھیاں نوں چھڈ دتا۔ سکری آلی تھاں تے رت۔ ہوٹھ ہک دو جے توں دکھ ہوئے تے گلاب کھریا۔

کھڑ دے پھلاں الوں دیکھن اوہنوں ہمیش توں مسئلہ لگدا پایا۔ کھڑ دے پھلاں وچوں اوہنوں لگراں دی نچڑی ہوئی رت دسدی ہاں۔ رتی، کھٹی، گلابی، نیلی، چٹی تے

کالی۔ اوہ اکھیں نوٹ لہیندا تے سوچن لگ پوند جو کڑی رت دے دی کتے گو رنگ نیں۔
 گلاس دی ہوشاں نال ادناں گو چرای راہندے نیں۔ جتاں چر اوہناں وچ کجھ
 دسدا اے۔ سوانی بندے لسی آلے ویہلے گلاس بھوئیں تے رکھے تے اٹھ کے ٹر
 پئے۔ چھوہیر دی اپنی رتوں وچ مگر مگر ٹر پئی۔ اوہندا دل ہا جو بوہا مڑن توں پاپلوں اوہ
 ہک واریں بھیں کے پشانہہ دیکھے۔ پر پچھانہہ دیکھن کداں سوکھا ہندا اے۔
 چھوہیر دے کند کر دیاں نال ای کوس کوس گوکن لگ پئی۔ اوہ گوڈیاں دا آسرا
 لے کے انج اٹھیا جویں کوئی جیون ہار کے اٹھدا اے۔ شام تائیں اوس گھرتے مال آلی
 حویلی دی کبھڑی ہمیرے آلی تھاں ہا ہی جیہڑی نہ دیکھی ہووے۔ بس ہک اپنے اندر دی
 جھات ہا ہی جیہڑی اوہنوں بھٹی واپندی ہا ہی۔ اوہ سوچن لگ پیا۔ کالی کتے تے اوہندے
 گلوریاں نوں بھوئیں نکل گئی اے یا آسمان کھا گیا اے۔

بھاریں چر کا ستا ہا پر اوس دہبہہ دی اوہ اٹھیا تاں اڈھیوں رات ڈھل دیاں نال ای
 پایا تے ہمیش وانگوں اُتاناہہ مونہہ کر کے ساریاں وڈیاں توں وڈے تے ساریاں اُچائیاں تو
 اُچے، سِکدے جگرتیاں نوں نیندر داسکھ تے موت تان کے سستی پئی نیندر نوں جاگ دین
 آلے دا شکر کرن لگ پیا۔ اتوں دیہندیاں نال ای اوہنوں لگا جویں اسمان کجھ کھڑائی واندا
 اے۔ کسے تھوڑا بہندارنگ پھک کر چھڈیا اے تے چان دی لووی تھوڑی تھوڑی ملوم ہندی پئی
 اے۔ اوہ چنگی رتاں اسمان اُلوں نجھا کے دیکھن لگ پیا۔ اوس دیکھیا چن میلا جہیا چان مونہہ
 تے مل کے کلم کلا کھلوتا اے۔ تاریاں آلی تھاں تے وڈے وڈے کالے کٹ مگھورے مونہہ
 ٹڈی کھلے نیں۔ جویں مر گئے ہوں یا کسے کڈھال کے کڈھ لئے ہوں۔ کھتیاں کدائیں
 دیاں کدائیں لگھ گئیاں نیں۔ اوہ ڈور بھورا کھلوتا اے سوچدا ای پیا پلو کوئی گیزر تاں پٹھا گڑیا
 اے۔ جہندی پاروں کوئی شے اپنی تھاں تے ہے ای کوئی نہ تے جے کوئی ہے دی تے
 اڈھورانی۔ جدوں اوہندی سمجھ وچ کائی نہ آئی تے اوہ وضو کرن ٹر پیا۔ ٹرے جاندے دی نگلیں
 مڑ ہک واریں میلے چن تے جا پئی تے اوہ اپنی سوچ کولوں پچھن لگ پیا جو ایہہ تھوڑاں رنگاں

دے ویر اچوں کڈھو کیہ نیس؟ کڑمیاں چٹے نوں کالاتے ساوے نوں کھٹا کرن لکیاں جھٹ
لاؤندیاں نیس۔

مڑ ہک نجر اپنے جتے الوں دیکھیا۔ اوہنوں ہر پاسے بس بو ای تھوڑ تلی تے کا سا
رکھ کے پندی دی تے اوہ ہک لما جیا ٹھڈا ساہ بھر کے وضو کرن لگ پیا۔ وضو کر کے مصلے
تے کھلونڈے پے نوں ہکے واریں مڑ اوہوا بھاؤک سنیں لگ پئی۔ جیہڑی سوتے ایلے
گوکدی گوکدی بھوکن لگ پئی ہاہی۔ تے اوہندے کڑکار اچ اوہ سوتے دی نماج دی
کدائیں کھڑا بیٹھھا ہا۔ کھڑیجی نماج دے دھیان نوں کھا کے وی بھاؤک دے سواد اوہنوں
سے چر سون نہ دتاتے کجھ اوہ جان کے دی ناہ سٹا۔ ایس چلاء توں جو کدائیوں ایہہ
بھاؤک دی نہ کھڑتج جاوے۔ اوہ کوڑے سوتے توں وی جھٹ چھیرے تائیں تک کے
ایہا بھاؤک سدا رہی تے مڑسوں گیا ہا۔

نہ تاں اوہنوں راتیں ایہہ سُر لگاتے نہ ایس ہن پتا پیا لگدا ہاسو جو آخر ایہہ
بھاؤک دی واج آؤندی کدوں پئی اے تے آہندی کیہ پئی اے۔ کدائیوں تاں کوئی تھوڑاں
ماریا بھوکدا پیا ہونا اے۔ کیہڑا گتتا اے، جیہڑا چو نہہ پاہراں اچ ای کوس کوس توں بھوکن آلی
عمرے جا کھلوتا اے؟ ایسے چر اچ ایناں پدھ کسے عام کتے دے وس داروگ تاں ہے کوئی
نہ۔ اوہ سوچن لگ پیا کدائیوں اوہوا کالی کتی ای نہ ہووے جیہڑی رہی اے دسنوں؟

کیہڑی ہنیرے آلی تھاں اے جیہڑی نہیں پھرولی بیٹھا؟ مڑ جو یں اوہنوں کسے
ہولی جہی آکھیا چا ہووے۔ آسا پاسا تاں دیکھی بیٹھا ایں۔ اپنے اندر ہنیرے آلے پاسے
جھاتی مارو کیکھ۔ کالی کتی دا اصل گھر تاں بندے دے اندر دا ہنیرے آلا پاسا ای اے۔ کسے
دی آکھت تے اوس اپنے اندر جھاتی ماری۔ چانن آلے پاسے دل بھاؤک دا سواد تاں کے
گھوک ستا پیا ہا۔ نجر کالے پاسے دی سیں پٹی تے ساہویں اوہوا کالی کتی سنے گوریاں
بھوکدی دسی۔ ایہہ بھاؤک اوہنوں ہولی ہولی اپنے الے دھروہن لگ پئی۔ اوہ سوچن لگ پیا
جو ایہہ کڑی بھوک کسے اٹھرا کھ دے دیکھن ورگی اے۔ نہ ہڈوں گوگی تے نہ پوری بولدی

ہوئی۔ پر مینوں تاں اُکا پتا کوئی نہیں پیا لگدا جو ایہہ آہندی کیہ پئی اے؟ بس ایہو چنگا لگدا اے جو ایہہ سُندی رہوے تے میں سُندا رہواں، چُپ نہ ہووے، چپ موت اے۔

مڑ اوہنوں کسے دی آکھی یاد آگئی۔ جے کسے دی گل سمجھ وچ نہ آؤندی پئی ہووے تے مڑ گل کرن آلے درگاتے اوہندے جڈا ہو کے سینے تے اُلف توں یے تائیں سمجھ آجاندی اے۔

اوس اپنے گوڈے بھوئیں تے لائے چاتے ارکاں پر نے ہو کے کالی کتی جڈا ہو گیا۔ اوہنوں لگا کتی دے مونہہ اگے کن کرن آتے اوہنوں ہور نیواں ہونا پونا ایں تے اوہ ہور نیواں ہو گیا۔ اوہندے کن لے ہو گئے تالو تائیں، جھ نکل آئی تے اوہ ہو ساہے گھر کن لگ پیا۔ ہُن لوآں آلی تھان تے رنگ برنگے کھبھاں نالوں وی ریشم درگی کالی جت اوہنوں پاہلی نجرے چو کھی چنگی لگی۔ اوس کالی کتی دے پیراں آلی تھان تے اپنا سر رکھ لیا تے اوہندے پیر چٹن لگ پیا۔ لگھے جاندے ویلے اوہندے الوں انج کر کے دیکھیا جو یں کوئی مسیتوں نکلدی کجھری الوں دیندا اے۔ ویلے دا رنگ ایہہ سوچ کے اُڈن لگ پیا جو جے سارے لائی ایس کتی دیاں تلیاں چٹن لگ پئے تے مڑ نیاں دا کیہ بنسی؟ ویلے دے مونہوں نکل ای گیا! ہورتاں کوئی شے ڈگے تے اوہندی راندھ کھاندھ کسے درتوں وچ آ جاندی اے۔ پر جدوں بندہ ڈگدا اے تے مڑ انج ڈگدا اے جو کسے کم دا نہیں رہ جاند۔ بندہ ڈگے تے شالا دیکھے کوئی نہ۔ ڈگدا بندہ پنناں تے بھار ہندا اے۔ پر اوس ویلے دی گل کوئی نہ گوئی، سنی اُن سنی کر چھڈی۔

ہُن اوہندی جھ پیراں دا اُتلا پاسا چٹ کے تلیاں چڈی پئی باہی۔ جدوں پک ہو گیا جو ہُن ایہنوں جو وی آکھیا، ایہہ کرسی۔ اوس بھوک اوہنوں بچکا ریا تے اوہ بھج دگا۔ مضلہ وچھیا رہ گیا تے بوہا کھلا۔ ہن تھینہ اوہندی کنڈ منگر ہایا تے مونہہ اوس ڈھاری الے، جتھے سورج مٹی وچوں نکلا اے تے دیکھن آلی نجر دے ساہ پھل جاندے نیں۔ کچی چھڑک دے دوواں پاسے گتھے تے آئی کھلی کنک اچوں نکلا کوئی قلیل سٹا ڈھڈھ دی

بھکھ نون تاں چوکھا سارا دلاسا ہا۔ پر اوہندی بھکھ تاں ہور ہا ہی۔ اوہندی بھکھ آستے سٹیاں کول کچھ دی ناہ جنہوں اوہ کھلو کے ویہندا۔ ہن چین میلا کوئی ناہ رہیا، کالا ہو گیا ہا۔ میل اچوں کالک نتر کے اوہندے مونہہ تے آگئی ہا ہی۔ مگھوریاں دے ٹڈے ہونے مونہاں اچوں ہنیرے دی تھاں تے ہن کچھو نچر دا پیا ہا۔ کھتیاں دے سر نیویں تے اکھیں ٹیٹی سکتیاں ہا ہن۔ ڈھاری توں چار پنج کٹے پشانہہ کھلوتا ہن اوہ دونہہ گتھم گتھا سپاں جیہڑے دیکھن اچ کھو موم ہندے پئے ہا ہے الوں انج ویہندا پیا ہا۔ جویں کوئی بھکھا رچھی ہوئی توڑی یا پکی روٹی الوں ویہندا اے۔ ویہندیاں نال تاں اوہنوں اوہ سپ لڑ دے پئے جا پے پر تھیتی اوہنوں سمجھ آگئی۔ جو ایہہ طور طریقہ لڑائی آلا تاں نہیں۔ ایہہ تاں نویں سپ جن دی نینہہ پئی رکھندی اے۔ اوہ سپاں دے ہڈوں اُتے اڑ کے بنا خوف انج ویہندا پیا ہا۔ جیویں اوہ سپ نہ ہوں اوہندی قسمت دیاں لکیراں ہوں۔ جہناں وچوں اوہ لگے ہوئے خزانے لھدا پیا ہو دے۔ اوہندی بھکھ اوہنوں ہوئی ہوئی آکھن لگ پئی۔ کدی توں آہ سپ ہندوں تے اوہ چھو بیہر آہ سہنی۔ مڑ بے شک وچوں سپ جمدے تے پئے جمدے۔ سپاں دا جم دی تاں پیار دی چھاویں ای ہندا اے ناں۔ ویلے سُنیا تے سپاں تے اڑے کھلے نون دیکھ کے آکھیا! ایہندے سارے ڈردی ایہندی کڑی بھکھ کھا گئی اے۔

کدائیوں تاروتے کدائیوں کتاں دی ہانی، مینہاں دی پھنڈی ہوئی کدھ دے سر توں گھر کے مٹی جھماں لیہاں تے لتھی ہا ہی۔ اوہ لیہاں ہور گلاں دے نال نال ایہہ گل تاں اُچی دے ننگی پٹی دس دیاں پیاں ہا ہن جو گھراں دے جھیرے کدھاں دے تھگڑے دی کھوہ لیندے نیں تے مڑ اوہ ویڑھیاں دے ننگ نون کجں آلی گل یاد کردیاں کردیاں ہک دہنہہ آپ تنکیاں ہو جان دیاں نیں۔ بوہے نون لگی کالی ناہلی دی لکڑ دے تاک دسدے پئے ہاں جو رتھ تے شوق دے کم دی بُتر کوں دی ہندی اے۔ پر گھنڈیاں ہو یاں سُر دلاں دے مونہہ تے لکھیا کھلوتا ہا جو اگے آ لے رنگ نہیں رہ گئے۔ اندر واروں دتے ہوئے گنڈے اوہنوں کتاں دی ہانی کدھ ا لے گھلیا تے اوہ اوہندے کول وگ گیا۔ اوس پتاں پر نے ہو

کے کدھ نوں دوہنواں ہتھاں نال پٹھاں چھلکیا تے اپنی ٹھوڈی کدھ تے رکھ کے دیکھن لگ پیا۔ سانبویں کدھ دے آلے وچ پئی ہوئی لائین جہندی چینی دے شیشے نوں دُھوں سارا کالا کر چھڈیا ہایا۔ بس کدائیوں کدائیوں شیشے وچوں چانن سر کڈھ کھلونا ہا۔ کدی بلدی تے کدی بچھدی پئی ہاہی۔ جویں کوئی مرن آلا اخیر لے سانبواں تے ہندا اے۔ ترائے مبنیاں اوہنوں ویزھے وچ ڈٹھیاں ہویاں دسیاں۔ ہک تے چڑھدے پاسے پھلے نال ٹوکے آنی دے بوہے اگے کوئی لیف اچ مونہہ سر دلھیٹ کے پیا ہویا ہایا۔ اوس گوڑ کر لیا ہا جو لیف اچ اُدا بندہ ہونا ایں جنہوں اوس نیزے ہویاں نیز و دھن دی مت وئی ہاہی۔

چڑھدے پاسے چڑھدا سورج پھدا اے۔ ڈھلدا سورج اوپرا اوپرا لگدا پیا اے۔ اوہندی دلیل اچ ایویں جھٹ گو آئی مڑ اوہ لائندے پاسیوں دیکھن لگ پیا۔ ویزھے دے لائندے پاسے دوہنہ کچیاں کوٹھیاں دی گچھ اچ چھلیاں دی دے نال ککرتے تاہلی دے موڑھیاں نال چھتے ہوئے منھے پٹھ دو مبنیاں کٹھیاں۔ ہک تے کوئی ہاہ تے ہک تے کوئی ناہ۔ جیہڑی منجی تے کوئی ہاہ۔ اوہندی نگیں اوس منجی تے جھٹ گو کھلو گئی۔ کھلوتی نجر متھ لیا ہا جو ایڈا بھارا جُشہ اوس سوانی دا ای ہونا ایں؟ اوہندیاں نجراں جو کچھ پھرول سکدیاں ہایاں پھرول لیا۔ پر اوہلے دا ننگ دیکھن آستے تاں اوہلے دے کول جانا پوندا اے تے اوہ اچے کدھ تے ٹھوڈی رکھ کے پتیاں پر نے کدھوں پار کھلوتا ہایا۔ کدھ ٹپ کے اوہلے دے کول جا کے اوہنوں تنکیاں دیکھن آستے اوس دو ترائے دکھرے دکھرے جتن کر لئے ہان۔ پر سٹھ سال ہڈھیاں ہویاں لتاں دی تک اوہنوں ہر واریں وچے کھلیاں چھڈدی تے دُور جا کے گھر کرن لگ پوندی۔ آخر اوس سوچیا دہنہ چڑھے آئینے جانا۔ گھر جا کے اوہلے نوں پھدھ کے ننگا کرن دا کچھ نہ کچھ سوچ لینا۔ کدھ توں ٹھوڈی چاؤندے پئے دی نجر ٹوکے آنی اگے ڈھٹی منجی تے جا پئی تے اوہندے آنے تاڑے لگ گئے۔ مونہہ ٹڈیا دا نڈیا رہ گیا۔

پاسا پر تدی چھویر دے مونہہ توں لیف لہہ گیا ہا۔ چڑھدے سورج چڑھدے پاسے اسی ہونا ہایا۔ چڑھدا پاسا ہویا جو چڑھدے سورج دا۔ اوہندی دلیل اوہنوں ہولی جہی آکھیا ہن

اوتھوں چڑھدے پاسے الے کوئی گھاٹ یا تھوڑ رڑکی تے اوہ ایہا ہاہی جو اوہ حالی اوہندے تے چڑھدے دے وچلے سٹھ کھلا ہایا۔ مڑ ہکے واریں اوتھوں جویں کجھ یاد آون لگ پیا۔ اوس جیہڑی منجی تے کوئی ہاہ الوں چھیتی نال دیکھن توں پاہلوں سوچیا جو اوس سوانی دا جٹہ ایڈا بھارا تاں ناہ جڈا جھٹ پاہلوں اوس دیکھیا ہاہ۔ مڑ اوتھوں ہک جٹے دے دوسرے دے۔ ہک لمیاں والاں آلا تے ہک بودے آلا۔ ہک جٹے دے دوسرے دیکھ کے اوہ سوچن لگ پیا۔ نرے سب تے بندے ای نہیں، ایہہ بھکھ بڑی کڑمی ایں۔ پاسا پرت کے ہن اوس چھوہیر دا مونہہ منھے الے ہو گیا ہا۔ اخیر لے ساہنواں دی منزل تے پدھ ہو تھیاں تے ای ہندے نیں۔ مرن آلا کتاں کو چرتنگے۔ لائین اخیر لی واریں دونہہ سراں آلے جٹے تے مٹی وچوں نکلدے سورج الوں پوری اکھ اُگھیر کے ڈٹھا تے بُجھ گئی۔ سوانی بندے اخیر لے چائن وچ دیکھ لیا ہا جو دھی دا مونہہ اوہناں آتے ہو گیا اے۔ اوہ دوویں اٹھی کے ہک کوٹھے وچ وگ گئے۔

شاں شاں کردے ویرھے وچ جے کوئی کھڑک ہاتے اوہ چھوہیر دے دل دی دھک دھک ہائی۔ جیہڑی دسدی پئی ہاہی جو بھکھا جٹہ کویں چکیدا اے۔ اوہنوں یا گوڑ آیا جو سوانی بندے دا جھیرا تاں منک گیا اے تے نالے ای پنجویں تریک دی مرگئی اے۔ اوہندیاں واچھاں چھلکی کے کتاں نال جا لکیاں۔ مونہہ وچوں جھگ وگن لگ پئی تے اکھیں انگاریاں آنگ چن لگ پیاں۔ ویلے دیکھ کے مردی رات نوں دسیا ہلکا ہو گیا ای۔ اوس دوویں رگیاں کدھ تے رکھ کے بھرتی کی ماری تے ویرھے وچ جالتھا۔ ہن اوہ چڑھدے پاسے ٹو کے آنی آئی منجی الے لگا جاندا ہایا۔ چھوہیر آوندے نوں دیکھ کے گوڑ کر لیا ہا جو بھکھ لہنوں ہلکا کر چھڈیا اے۔ پر ہک ہلکے دو جے ہلکے نوں کیہ آکھتا ایں۔ اوس جان کے اکھیں ٹوٹ لیاں تے اڈکیں لگ پئی جو دیکھاں تے سہی ہک ہلکے دو جے ہلکے نوں کویں ملدا اے؟ تے ہندا کیہ اے؟

ایس اڈیک دا ٹھڈا سیک امرت دھارے وانگوں اوہندے پنڈے وچ کھلرن لگ پیا۔ ہتھاں پیراں دی تک اُگھلاون لگ پئی۔ اوس جٹہ ڈھلا چھڈ دتا۔ جویں کوئی اڈار پیٹھاں لاہن لکیاں پر ڈھلے کر لیندی اے۔ ہر پیر تے اوہندیاں لتاں پھلن لگ پیاں۔

جویں جویں منجی دے نیڑے ہندا پیا ہایا۔ اوہندا مونہہ رتا لال ہودن لگ پیا۔ اکھیں وچ آنے لٹ لٹ بلدے پئے ہان۔ جُتے دیاں تداواں پھلکیندیاں جانندیاں ہائیاں۔ اوہ جتاں منجی دے نیڑے ہندا گیا۔ تداواں چوکھیاں پھلکیندیاں گئیاں۔ اخیر رتے کاڑ کاڑ کرن لگ پئے۔ پر اوہنوں اوہ بھوک جیہڑی ہن ستاں اسماناں تے ستاں زمیناں وچ کھل گئی ہای۔ کجھ سُنین دیندی تے اوہ سندا۔ کہے واریں اوہنوں سگوس اُوہووجہی ہک ہور بھوک سُنین لگ پئی۔ اوس کالھ نال ویکھیا۔ ساہنویں منجی تے جتھے اوہ چھوہر پئی ہوئی ہای۔ اوتھے سگوس اوہندے آلی کالی گُتتی رنگی گُتتی بھوکدی پئی ہای تے بھوک دی سگوس اوہندے آلی بھوک درگی۔ بھوک تاں ہک ای ناہی مان اُتوں جدوں دُوئی دی رل گئی تے ویلا کتاں وچ اُنکلیں گھت کے کھلواہی گیاہا۔ پر کھلوندا کھلوندا مڑ پیا۔ کدائیوں کسے بانگے بانگ شروع کیتی ”اللہ اکبر دی داچ بھاؤک تان کے سُنے پئے دے کنیس پئی، دل پاسا پرتیا تے اکھ اُگھڑ گئی۔

پر چھاواں

اوس دیکھیا تے اوس تھاں الوں ویہندا ای رہ گیا۔ جتھے جھٹ ہک پابلوں اوہندا پر چھاواں اوہندھے نال بسرٹ کے بیٹھا ہا۔ اوس کالھ نال اُتوں ڈٹھا۔ سورج وی او تھے دا او تھے تے بھونیں دی اوویں دی اوویں۔ نہ اسمان سورج کھاہدا تے نہ بھونیں بنگل ماری۔ اوہ سوچن لگ پیا جو بندہ پر چھاویں باجھ کجھ ہے وی یا کجھ وی نہیں۔ اوہندے وچوں ای کوئی بولیا: ”پر چھاویں سنے کلا بندہ ہور ہندا ای تے پر چھاویں باجھ دا اکلا پاہور۔ پر چھاویوں باجھ اکلا پوسکھی گھاٹی جے ہندی تے مڑ ساری خدائی، خدا دا پر چھاواں نہ ہندی۔ جھٹ پابلوں وی توں کلا تاں ہا ہیں جدوں تائیں تینوں ایہہ پتا ناہ لگا جو تیرا پر چھاواں کدائیں مونہہ کر گیا اے۔ اودوں تینوں ایڈی بے چینی تے اچنی کیوں ناہی؟ جتھی پر چھاواں کھڑین دا پتا لگن منگروں لگ کھلوتی او۔ دیکھیں نا جتا چر تینوں ہا ہی جو تیرا پر چھاواں تیرے کول اے۔ توں ہور ہا ہیں تے ہن ہور۔“

ہک واریں مڑ اوہندھے وچوں کے آکھیا: ”پر چھاواں تاں موت وی نہیں کھوہندی۔ کوئی موت توں پرلے پاسے وی راہندا اے بھلا؟“

اوہنوں پر چھاویں دی بھل گئی تے اوہ سوچن لگ پیا: اُرلے پاسے حیاتی، وچلے سنہ موت تے پرلے پاسے کوئی راہندا اے۔ مطلب اوہ وی حیاتی، موت حیاتی دے وگن

وچ عمر قید تے قید، قید ای ہندی اے؟ بھاویں اسماناں تے ہووے یا بھوئیں اُتے، بھاویں کدھاں اندر تے بھاویں اکلاپے دی مُٹھ اچ۔ ایہہ کڑمی بڑیاں بڑیاں دی سیہان ونبجا چھڈ دی اے۔ بندے ہندے کجھ تے دسدے کجھ نیں۔

اوس ہک واریں مڑ ویکھیا تے اوس تھاں الوں ویندا ای رہ گیا۔ جتھے او ہندا پرچھاواں سرسٹ کے پیراں بھار بیٹھا پایا۔ مَن چونہہ لتاں آلا پرچھاواں، دو لتاں اگان تے دو پچھاں نوں کر کے ڈھڈھ بھوئیں نال لا کے بیٹھا ہا۔ گھر کدی جھ مونہوں باہر تے جھ پیٹھوں رالوں بھوئیں اُتے ڈگدیاں پیاں ہا مَن۔ گٹھ گٹھ لتے کناں توں لے کے پیراں دیاں لوہاں تیکر والاں دی تھاں تے جت۔ او ہنوں لگا جویں کوئی اوہلا ننگا ہو گیا اے تے او ہندا بھڑ لہہ گیا اے۔ او ہندیاں اڈر گئیاں۔ او ہندا دل تاں ہا اپنے جتے الوں ویکھن تے پر اوس کالجھ نال اُتوں ڈٹھا۔ سورج وی اوتھے دا اوتھے تے بھوئیں وی اوویں دی اوویں۔۔۔

میٹی

اوهندا لگن وی کیهڑا لگن ہایا۔ جو یں چاننی اوہلے تارے، پھللاں وچ خشبو تے ساہواں پٹھہ حیاتی۔ اوہنوں اپنے آپ توں لگدیاں واندیاں لگھ توں لے کے قبر تک دے پینڈے ہر پیر تے ڈٹھا ہا۔ اوہندے نالے نال ٹریا جاندا ویلا وی اوہنوں دیکھے تے نہٹھا جہا ہس چھڈے۔ مڑہولی جہی پینڈے نوں آکھے! ”اپنے آپ توں وی کدی کوئی لگا اے۔ جیہڑا ایہہ لگدا واندا اے۔ اوہنوں نہ تاں پدھ ملکن دی فکر تے نہ ای ویلے دی پروا۔ اوہ سوچدا ہا جو فکر تے پروا لگے نوں بھارا گورا کر چھڈ دی اے۔ بندے ہندے کدائیں دے تے کھلونڈے کدائیں جا کے نیں۔ مڑ نہ اگوں جو گے تے نہ چکھوں جو گے۔ اوس تاں کھلے پانی نال ہتھ وی کدی ناہن دھوتے۔ اوہنوں لگن میٹی کھڈ دیاں راہنا ایس گلوں وی چنگا لگدا ہا جو بندہ لگن یا پھدھن دے آہرے لگا راہندا اے۔

پتا نہیں اوہ جھاکا ہا یا سنگاں جاہیں اوہنوں کدی اپنے کولوں وی ایہہ ناہ چکھن دتا جو میرے سر میٹی کدوں آؤنی ایں؟ میں کدوں تائیں لگدیاں دتا ایں۔ کالیاں راتاں تے چٹیاں دینہاں توں پر اوہنوں دتے کیهڑا جو میٹی آتے پھدھینا پوند اے تے پھدھین آتے کسے نالوں گھٹ بھجنا پوند اے۔ اوس دینہہ اوس مر جی کے جھاکے تے سنگاں نوں اپنے دچوں کڈھیا تے ساہویں بہا کے آکھن لگا جو میٹھے ترس کرو، میٹھوں دھواڈے نال

دھکا تاں ہندا نہیں۔ اُنج میں ہاں دھواتھوں نک نک۔ دھواڈی پاروں ہن تاں میری
سیہان وی میٹھوں کنڈ ولا جاندى اے۔ مینوں کدی کدی تاں ہن میرا بوہا دی
نہیں سیہاندا۔ ویہڑھا تاں دور دی گل اے مینوں میرے وچ تاڑ کے اُنج تاں نہ مارو
۔ مینوں گھلا ڈٹھا مرن تاں دیو پنا سنگاں پنا جھا کے۔

پر موت کسے توں مچھ کے تاں آؤندی نہ ہوئی کڑی بس آجاندى اے۔ بکے
واریں بے موکى، بے پروا اوس دینہہ اوہندے ہتھوں دولڑ چھٹے ہا ہن۔ بک اوہندا جہوں
سوچن آتے اوہنوں چینا پوندا تے چین آتے اوہنوں سوچنا پوندا ہا۔ اوہندے جتے وچ اوہ
اُنج ہا جویں چانی اولے تارے، پھلاں وچ خشبو تے ساہواں پٹھ حیاتى تے اوہ حیاتى
اوس دینہہ اوہندے پیارتوں انجان کسے ہور دے لڑ لگ گئی۔ ایہہ دس پوندىاں نال ای
اوس جھا کے تے سنگاں الوں بے وس نجران نال ڈٹھا۔ آنے بھٹکا ہو گئے تے اوہندے
ہتھوں ساہواں دا لڑ وی پٹھ گیا۔ جھا کے سنگاں الوں تے سنگاں جھا کے الوں اُنج کر
کے ڈٹھا جیویں کوئی بے آسرا ہو گیا ہووے۔ دوہواں دیاں اکھیں بکے واریں
بولیاں۔۔۔۔۔ ہن۔۔۔۔۔

بھرمات

اُنج تاں قبراں توں تھڑوکیاں ہونیاں لاشاں چوتھے پنجویں دینہہ چکھوں ای بوچھڑ دیاں نیں پر اوہندی لاش اچوں اگوں دوئے دینہہ ای بھرمات آؤن لگ پئی ہائی۔ ایہہ بوعام بواں درگی ناہی۔ چوکھیاں بواواں تاں بھکھ الے سد ہندا اے۔ جویں جویں بو ڈھدی جاوے لاشاں تے رونق و دھدی جاندی اے تے اخیر میلا لگ کھلوندا اے۔ مڑ بھکھ دیاں جھانٹاں ہندیاں نیں تے لاشاں دے کھلارے۔ ایس کڑمی کولوں ہور ہر شے مک جاندی اے پر جھانٹاں کدی وی نہیں مکدیاں۔ ایہا جھانٹاں ای تاں ہن جہڑیاں اینوں آسرا دے کے لئی واندیاں نیں۔

بھوویں اوہ بو دوہنواں کناں وچ انگلیں دے کے بو بُو دیاں جلاں دیندی پئی ہائی پر کسے وی بھکھ اوہندے الے حالی تاں مونیہ ناہ کیتا۔ بھکھ تاں اوہندے الوں حیاتی اچ ای کنڈ کر گئی ہائی۔ جدوں دا اوہ ایس کڑمی کولوں وی دیاج لین لگ پیا ہا۔ اوہ بھکھ دیاں مجبوریاں گاہنے رکھ او نا گودے چھڑ دا ہا جیہندے نال نہ تاں کوئی مرے تے نہ جیوے۔ وردا کھاؤن وی جتے دا روگ تے ہر روگ کول اپنیاں لوڑاں تے اپنے کھلارے ہندے نیں، بھکھ کول گاہنے رکھن آستے مجبوریاں ای تاں ہندیاں نیں۔ پاپلے دینہہ دی ایہہ جنس کڑمی کول دل آئی

تے اماندی اے۔ ایس مجبوریاں آلی تھوڑیا گھاٹ کدی دیکھی نہیں۔ تاہیوں تاں
مجبوریاں گاہنے رکھن لکیاں کڑی نون سی کدی نہیں آئی۔

پاہلوں پاہلوں تاں ہر بھکھ او ہندے اے انج مونہہ کیتا جویں کے پھیری آلے
گلی وچ ہوکا دیتا چا ہووے ”جنت لیل لو، جنت اینویں توں سانویں جنت“ جدوں ساریاں
بھکھاں او ہندے تے وِس گنیاں تے آپدے سارے تھگڑے لاہ کے اوس و ساہ اگے
تیکیاں ہو کھلوتاں اودوں اوس مجبوریاں گاہنے رکھ کے ویاچ لین آلی گل بھکھ دے کنیں
گھتی چا۔ اوہنوں کہے آریں ہتکا تاں لگا پر نیویں سر نہ تاں اتاں چوندے نیں تے نہ ای
نابری جوگے ہندے نیں۔ نیویاں سراں دی ہاں تاں راہ تے پئی ہندی اے۔ جھے بھار نہ
تاں ہنانوں اٹھن دیندے نیں تے نہ ہلن۔ نیویں سراں آلے جتے چپ دا کھاج تے
چپ نون وی نیویاں سراں آلیاں جٹیاں دے سے سارے آسرے۔

بندیاں دی بھکھ دیاں مجبوریاں دا لہو او ہندی دندیں اجہا لگا جو اوہ مجبوریاں
آلی بھکھ دیکھ کے ہلکا ہون لگ پوندا۔ اوس دینہہ راتیں مجبوریاں دی شہہ رگ وچوں
رت نچوڑن آلا کم پھدھ لیا ہا۔ ترف کے اڈیاں رگڑ دیاں مجبوریاں دے پٹے تھ تے کھٹے
مونہہ دیکھن نال جیویں اوہنوں عشق ہو گیا ہا پر طے دا عشق برل ہندا ہو یا تے برل دے
لیکھاں وچ مڈھوں رج لکھجیا ای کوئی نہیں، موسیٰ دی اوس قوم آنگ جیہڑی جنت دے
کھاج تے وی ناہی رہی۔

اخیر اوہ وی بندیاں دیاں مجبوریاں نچوڑن توں اک پیا تے کیڑیاں
، ککوڑیاں، کچھواں تے جنوراں دی بھکھ دیاں مجبوریاں اپنے کول گاہنے رکھن لگ پیا۔ ایہہ
کم اوہنوں پاہلے نالوں ایس گلوں چوکھا چنگا لگا با جو ہک تاں بندیاں آلے لہو دے پلے انج
ای کجھ نہیں رہ گیا تے مڑ مجبوریاں دا لہو نہ رتا نہ چٹا۔ ایس کڑے دے رنگ دا تاں ناں
ای کوئی نہیں۔ اوہنوں ایس نخصے اوتر جانے لہو نالوں کیڑیاں، کچھواں تے جنوراں دیاں
مجبوریاں دے لہو وچ چوکھا فیہہ دسدا ہا نالے ایس لہو اہے تاں وی رتی بھاہ ناہی

چھڈی۔ دوجا اوہنوں کیریاں، پکھواں تے جنوراں دی جھ تے اکھ دی بولی دی سمجھ وی
 ناہی آؤندی۔ اوہنوں سدوں ایہا لگدا جو تھوڑا لے کے چوکھا دین اچ اوہ خوش نیں پر
 بھادیں لٹن آکھے یا نہ، لٹین دس چھڈ دا اے جو بوہل نوں ٹوپا پئے گیا اے۔ تھوڑ
 جھبڈے بول پوندی اے تے واہا چرکا اوہندے ساہنواں دے بوہل نوں پیا کھلا ٹوپا
 جدوں بھوئیں نال رگڑیجا تے ویلے دی ٹور چھلھ ہوگی۔ جویں کسے سرتوں بھار لہہ گیا
 ہووے۔ ویلا ایہہ آہندا ہویا جھٹ اچ چوکھی ساری وھی کر گیا جو ساریاں مخلوقاں تھوڑا لے
 کے چوکھا دین اچ خوش پر بندہ چوکھا لے کے تھوڑا دین اچ دی راضی کوئی نہ، ویاجی جیہا
 نہ ہووے تے۔ بھرمات دی بو بو دے سد جیہڑے اگے نالوں چوکھے سارے اچیرے ہو
 گئے ہاہن۔ جاندے پئے ویلے دے کنیں پئے اوس بھیں کے دیکھیا۔ اوس کلم مکھی لاش
 کول بس ایہا بھرمات ای ہے۔ ہور کجھ وی نہیں۔ ایہندی تاں موت وی ایہندے توں
 پشانہہ ہٹ کے نک لھسٹی پٹیٹی اے تے ویلا سوچن لگ پیا۔ ایہہ بھرمات موت اے حیاتی
 اے یا کجھ ہور۔۔۔؟

برل

اوس دینہہ امبراں کول دُھپ کوئی ناہی تے بھوئیں کول چھاں۔ اُنج ہایا دینہہ
چڑھیا کھلاتے اوہ وی چٹا کھنھور۔ دینہہ جنوں جیہڑا جویں ویکھے، اوہنوں اُنج دا ای دسدا
اے۔ جیہڑی اکھ کول دل کالا اوہنوں کالا تے جہندا دل چانن اوہنوں رب رنگا سوہنا پر
اوہنوں ہر شے گھسمیلی کیوں دسدی پی ہاہی۔ اوہندا دل گھسمیلا تاں کوئی ناہ۔ اندر چانن
ہاوتے ہنیرے دی کدائیں گاہ وی کوئی ناہی، چھاں جرور ہاہی تے اوہ وی جیہڑی سیال
وچ نگھئی تے ہاڑھ اچ ٹھڈی۔

چھاں نوں اپنا آپ دن آتے دُھپ دی لوڑتاں راہندی اے تے دھپ اوہ
دوجیاں دیاں اوکڑاں، دکھاں تے پیڑاں کولوں لیل لیندا ہایا۔ اوہ کسے نوں اوکھ اچ ویہندا
تے اوہنوں لگدا جویں اگلا نہیں، اوہ آپ اوکھا ہویا کھلا اے۔ مڑ بلدی سڑدی دُھپ
اوہندے لُواں راہیں اوہندے وچ وڑن لگ پونانے چھاں اوہندے وچوں نکل کے اوکھ
الے ٹر پونانے۔ جدوں اوس اوکھ آلے سکھ دے ویڑھے وڑ جانا، چھاں مڑ اپنے گھر تے دھپ
پوہ دا چٹکا بن کھلوانا۔

بندیاں دے دکھاں دی پیڑ وی سولن تاں ہاہی اوہندے آتے۔ مڑ دی کدی
کدائیں اوہنوں ایہہ گوہڑ آؤندا راہندا ہا جو کسے دے مونہہ نوں، کسے دی پاردا، کسے لوبھ

یا کسے لگ توں بندے بندیاں دا دارو بن جاندے نیں پر رب دی مخلوق تاں ہور وی ہے تے ہے دی بندے آتے، بندہ اوہندے آتے کیوں نہیں۔ خورے ایسے پاروں ای اوہنوں کاں دی بیرے تے کاں کاں پر اپنے دے آؤن داسنہا نہیں، بھکھے ڈھڈھ دی بُو بُو جا پدی ہاہی۔ اوس نگر دے بھورے کر کے چھت دیاں پوڑیاں چڑھن لگ پوناتے کاں تھوڑا جہیا اڈ کے کاں کاں چا کرنی تے مڑ کاواں دے نال چڑیاں، لالیاں، کوئی قلیل گھوگی تے ہک اوی بلبل وی اوہندی چھت تے آباہنا۔ اوس بھورے سٹھے تے ساریاں آپو اپنا چکن لگ پوناتے اوس سوچن۔

جے ایہناں پکھواں دی تھاں تے بندے ہندے، تے کیہ ہندا؟

مڑ اوہندی نجر اوس لالی تے جا پوئی، جہندی ہک لت کوئی ناہی۔ اوہ دوئیاں پکھواں توں تھوڑی جہی پاسے پاسے۔ اوس اوہندے حصے دے بھورے لالی دے نیڑے ہو کے اوہندے اتے سٹھے بُو ددے پکھو اوہندے توں پراہنہ رہوں۔ لالی بھورے چگ کے اڈ جانا تے اوہندے اندر چھاں ای چھاں، اوہ وی نلھی تے ٹھڈھی۔ تھینہہ دیاں کتیاں تے بلیاں آتے وی اوہندے بوہے دہنہہ راتیں کھلے راہندے، کیوں جے اوہندے بوہے کول گنڈا کوئی ناہ۔ مڑ تھوڑاں تے لوڑاں نوں اِنج دے بوہے رب دیوے۔ اوہندے اندر دی چھاں اوہنوں تاں کیہ اوہندے پر چھاویں نوں وی اوہندے توں دکھرا ناہی ہون دیندی۔ گستان دے اوس ون آنگ جہندے ٹاہن دوئیاں وناں وچ پھسے ہوئے ہندے نیں تے سورج بھاویں جتھے وی ہووے وناں دا پر چھاواں اوہندے پٹھہ ای راہندا اے۔ اوس جدوں وی ٹرنا اوہندیاں نجر اں بھوئیں اتے ہونیاں، ایس گلوں بُو بھوئیں اوہنوں دسدی ہاہی ”جیاتی میرے وچوں نکلدی تے میرے اتے ٹردی اے“ تاہیوں تاں کدی کوئی گھنہہ، کوئی پتنگر دا بی یا ڈھڈھ دا دکھیا ہو یا اوہندے پیراں پٹھہ ناہ آیا۔ اوہ تاں کھلے یا واہندے پانی نوں وی اکھیں نال پُن کے اوہندے کولوں لگھدا ہایا۔ جو کدائیں کوئی کیرا نوح دے بیڑے دی تاکلھ تے تاں نہیں۔ جے کدائیں کوئی

کیڑا اوہنوں پانی وچ وسنا تے اوس کڈھے تے بہہ کے یا پانی وچ وڑ کے اوہنوں باہر کڈھ لئیونا تے بھوئیں نوں دے کے آکھنا ”اہ اپنی حیاتی سانھ“ مڑ اوہنوں لگنا جویں کیڑا تے بھوئیں اوہنوں آہندے پئے نیں ”بھلا ہووی، جیوندا رہوویں، شالا مریں نہ“ پر اوہ مویا تے اودوں مویا جدوں اوس بھوئیں توں نچراں چائیاں تے فچراں دی بنگل وچوں نکلدا سورج دیکھیا۔ اوہندرا پر چھاواں اوہندے وچوں نکل کے باہر تے اوہ اٹھاتے اٹھاوی انج دا جو اوہنوں دیکھے تے اوہ دے جے کدائیں ہور دیوں دیکھے تے نہ دھپ تے نہ چھاں بس ہنیرا ای ہنیرا۔ اوہندے توں آل دوالا ای نہیں اپنا آپ وی کھڑی گیا۔ اوس ہنیرے وچ جیہڑا ڈھپاں چھاواں کھا کے وی انج تائیں رجیا نہیں، رتے وی کوں، بھکھ رجدی اے برل نہیں۔ نہ اوہ کیڑا پیر بیٹھ آؤندا تے نہ اوہ اوس چھوئیر: جہندے پیر بیٹھ کیڑا آیا ہا، آوں کاوڑ نال ویہندا۔ جہنوں ویہندیاں نال ای کاوڑ لہہ گئی تے ہک گلی ہک گھر دا بوہاتے برل جیہڑا رجا نہیں، رہ گئے۔

ہن اوہندے کول پر چھاواں تے اوہندے بوہے کول گنڈا ہا۔ تھوڑاں تے لوڑاں نوں اوہندا بوہا کھڑکاؤن لگیاں۔ سو جھاکے، سو گوڑا۔ اوہنوں تاں ہنیرے تے بھکھے ڈھڈی بوبو وی ہن کسے دے آون داسنہیا لگن لگ پئی ہا ہی۔ پاپلوں پاپلوں دو چار دہنہ۔ تاں اوہندے چوہنہ پنجاں سالان دے پوترے اوہنوں دھک دھک کے چھت تے لے جانا۔ اوہ پوتر اچھوں اوہ آہر نال چھت تے لے جاندا ہا جو ایہندے پوٹیاں نوں دان کرن دی بھمتاں پوے۔ مڑ بالان دے اپنے روحھے تے اوہندے آہر دا مونہہ دئے پاسے، پکھواں ہور چھتاں مل لئیاں پر اوس ہک لت آلی لالی روح ہنیرے تے بیٹھی ہونا۔ اوہنوں جاننے نوں دیکھ اوہندیاں روندیاں اکھیں دل نوں آکھنا ”ہا کیه تے ہو کیه گیا اے“۔

اوس دہنہ اوہ پنڈ توں کلا دو کلاے ہٹواں ناہرے ناہر سورج نوں مٹی وچ گنڈھا جاندا ہایا۔ جویں جویں سورج مٹی وچ گنڈھا گیا، سورج مٹی تے مٹی پر چھاواں ہندی گئی۔ پر چھاواں جہنوں اوہ دیکھے تے اوہنوں کدی کڑما اپنے آنگ لگے پر چوکھا اوس چھوئیر آنگ

جنہوں کو کھدے کے کاڈڑاہہ جاندی اے۔ اوہنوں جھٹ گویوں لگھدا جہیا گویڑ آیا ”ایہہ کڑما سورج مٹی وچ پرچھاواں کیوں نہیں راہن دیندا“۔

اج اوہندیاں اکھیں کول پونا کوئی ناہ۔ ساہنواں پانی اُتے کیرا تریا آؤندا ہایا۔ کولوں لگھدے پانی نوں اوس تر دا جہیا دیکھیا تاں سہی پر گاؤ لیا کوئی ناہ، گولدا وی کوں، گاؤلن آتے اپنے آپ تے آل دوا لے دی لوڑ ہندی اے تے اوہندے کول دوویں کوئی ناہے۔ ٹرے جاندے نوں اینج لگا جوں منگروں کسے آکھیا اے ”توں اینج دا تاں ناہیں“ اوہندا دل کیتا پشانہہ ہن تے اوس بھیں کے دیکھیا، اوہ کیرا ناہر دے کڈھے توں پانی وچ لیکے کھلے گھاہ تے چڑھ کے کڈھے اے لگا جاندا اے۔ اوہنوں نوح دا بیڑا یاد آیا۔ اوس مڑ بھیں کے جدوں پانی آؤندا پیا ہا، اودوں دیکھیا، ہک ہور کیرا تے پانی دا روڑھ، اوہ کالھ نال پانی وچ وڑو ای ہا جے تھینہہ آوں کال کال، اوہنوں مڑنوح دا بیڑا یاد آیا۔ اوہ تھینہہ اے بھج وگا، اگے اگے اوہندا پرچھاواں جہندے سر تے مٹی وچ گنھیاں ہو یا سورج تے اوہ منگروں پرچھاویں دیاں اڈیاں ٹکد اجاندا ہا۔ اوہ پاہلا کیرا ہن کڈھے تے ہا اوس دیکھیا ڈھپ کول آنبر کوئی ناہ تے چھاں کول بھوئیں۔

پیچ

اوہ اتھرو پین چھڈ کے جدوں دا سوچاں پین لگ پیا ہا، او ہندی تریہہ دے نال او ہندی بھکھ دی مرگئی ہا ہی۔ ایہناں دوہواں موتاں ایہہ کیتا جو جیہڑا دیکھے آکھے پانی چھیکو لے کیا رے نوں جا لگا اے تے نگال سارے اڑو نے دی اگے رکھ لے نیں۔ دیکھو پانی وارے دا پدھ پیچ تائیں کدوں اپڑدا اے؟ اُنج اوہ دی دہنہہ ہا ہن کدی اوہ آپ آہندا ہندا ہا ”شیاہاں دا کھاج ماس تے سوچاں دا سر۔ شیاہاں نوں ماس اماندے تے سوچاں نوں سر“۔ نالے آکھے سوچ دی اوہا چنگی جیہڑی بندے نوں جیوندیاں دی راہن دیوے تے بندے نوں بندہ دی، پر ایہناں کڑمیاں سوچاں کپہڑا دس کے آؤنا ہندا اے۔ کپے واریں دہنہہ چڑھ کھلونا اے تے کپے واریں رات ہو جاندی اے تے رات دا سکھ تاں او سے ای ماننا ہندا اے جیہڑا سوئس۔

اوہنوں پاہلوں جے کدی ویلے کوئی ٹھڈا مارنا دی تے اوس جھٹ گھل کے رولینا تے ویلے اوہندے اتھرو پوچھن لگ پونا پر اوس دہنہہ پکھوں نہ تاں اوہنوں رون بھوندا ہاتے نہ ای ویلا اتھرو پوچھدا۔ اوہنوں اُنج لگن لگ پیا ہا جو ایس لگھدے ٹپدے اوہندے الوں تر دا جیہا دیکھ کے ایس گلوں مونہہ دھیانے ہو جاندے نیں جو ایہہ کدائیں کوئی دلاسا ہی نہ منگ لوے۔

مڑ اوہ اتھرو پین لگ پیا۔ پناں بھل تے آنے ریت، پر تریہہ کوئی نہ بھادیں۔

پانی دریاواں مونہی اوہندے کول پر پانی تس باجھوں تے روپ اکھ باجھوں سے کجھ ہندیاں ہویاں وی کجھ نہیں۔ مڑ ہک دینہہ اوہ دینہہ وی آیا جدوں اوہنوں اتھرو پین وی چنگا نہ لگے۔ اوہنوں لگا اتھرو آں کول اوہلا کوئی نہیں۔ اوہ ننگ پونگے بھادریں پناں پٹھ تے بھادریں پناں اُتے تے ننگ دسدا وی اے تے دسدا وی اے جو اوہ کیوں تے کدے اے تے اوہ جیہڑا ہا اوہ تاں اپنے آپ نوں اپنا پتا دسن تے اپنے آپ نوں دسن توں وی کڈھوندا ہا۔ اوس ایہہ تہیہ تاں کر لیا ہا جو اگاں توں اتھرو نہیں پینے پر اوہندے کولوں ایہہ بچھدی پُچھدی کوئی ناہی پئی جو ایہناں کڑمیاں دا کراں کیہ؟

مڑ کداریوں اوہنوں دس پئی جو ہک بادشاہ ہا چلتیاں وچوں جیہڑا اتھرو پیندا پیندا اخیر سوچاں پین لگ پیا ہاتے مڑ جہناں دا اوہندے تے چھو ناہ بھریندا، اوہ اوہندے توں چل کھلوتے۔ اوہندی چپ اوہناں آستے تزاہ بن گئی۔ اوہ اوہندی چپ نوں لے کے کدی کدائیں لکاؤن تے کدی کدائیں پر سوچاں پیندی چپ لکایاں کدی لگی اے جیہڑی لگدی۔ اوہنوں کہے واریں انج لگا جو اوس اوہ بادشاہ اوہندے وچ وڑ گیا اے تے اوہندے گل لگ کے آہندا پیا اے ”پی لئیاں کر کنڈنگی وی ہووے بھادریں سوچاں پین آ لے دا بھرم ننگا نہیں ہندا“۔

مڑ اوہ سوچاں پین لگ پیا تے اوہندی تریہہ دے نال اوہندی بھکھ وی اوہندے الے کنڈ چاکیتی تے جدوں لگدے ہک دوئے الے کنڈ کردے نیں۔ دوہنواں دے مونہہ اجاڑ الے ہندے نیں تے وین چپ دی چناتے چناتے چناتے بولدی موت۔ اوہ رات ادھیوں ڈھلدی پئی ہا ہی بے اجاڑ الوں ہک وین آیا۔

”شالا دکھ نہ دھیاں دے کوئی دیکھے“

ایہہ پیراں پٹھ پگ آکھدی“

وین بولیا تے رات چپ پر اوہندی چپ صدیاں پچھوں اکھوں بول پئی۔ پانی وارے ٹوک منہ کے آکھیا: ”بیچ ہو گیا اے“۔

ٹھڈا

کدی کدائیں تاں ہک ٹھڈے تے پدھ مک جاندے نیں تے کدی کہیں
ٹھڈے رل کے دی ٹورے نوں پدھ تے پدھ نوں منزل نہیں کر سکدے۔ ٹھڈے ٹورے
دے مونہہ تے کالک مل چھڈدے نیں تے پدھ ٹورے الے کنڈ کر کھلوندا اے۔ مڑ ٹورا
کدائیں تے منزل کدائیں۔ نہ ٹورے نوں منزل دالار اتے نہ منزل نوں پدھ دی آس۔
شالا کوئی کنڈ نہ کرے چا کسے نوں۔۔۔

کنڈ آلے پاسے مونہہ کرن آستے سارے جتے نوں پرتینا پوند اے تے پدھ دا
پرتن کوئی سوکھا تاں نہیں نا۔ چن چتا دے معاملے ہندے نیں۔ ویلے تے پدھ دا پرتن،
پرتن دسد اے جو کدائیں کوئی بھل یا تھڑک تاں ہوئی اے۔

اوہنوں ایہہ پتا اودوں لگا جو اوہندے ٹورے دا مونہہ کالا اے۔ جدوں اوس
آپدے پیر روکے ہک دوئے دے گل لگدے دیکھے۔ وین تے ویناں دیاں پیڑاں دے
سد، سدوں پشلے پاسیوں ای سُنیدے نیں۔

اوس بھینس کے پشانہہ ڈٹھا تے پڑ چھو نہاں ٹر پیا اوسے رستے تے جدوں آیا
ہا۔ جتھے تھاں تھاں تے کہیں ٹھڈے کنیاں ٹوریاں دے مونہہ کالے کردے پئے ہاہن پر
اج اوس ایہناں الوں تردا جیہا دیکھیا۔ جویں کوئی لگھا جاندا وے ہندا اے۔ ہن اوہ اوس

دورا ہے تے کھلا، جتھوں پابلی وار ٹریا ہا، دیکھی جاوے، جو ایہہ دودراہ اودوں وی ہا جدوں
اے اوس ٹرنا ہایا؟ اوس رستے تے ٹورے تے ٹورے وی ورلے، اپنی موج اچ، نہ کوئی
ٹھڈا تے نہ کوئی مونہہ کالا، پدھ دی بکل اچ تے منزل ساہنویں۔

اوہ سوچن لگ پیا، کالے مونہہ آلا ٹورا جانہہ شانہہ دے ویلے توں وی پاہلوں دا
میرے نال اے پر ایہہ کڑمانگے ہن تائیں مینوں دسیا کیوں نہیں۔ انھاتاں میں کوئی ناہ۔
ایہہ میریاں اکھیں توں اوڈھر رہیا اے یا میں جان کے اکھیں نوٹی رکھیاں نیں۔ جان کے
اکھیں نوٹن پتا نہیں کدوں تے کس کڑمے ویلے میرے متھے لگا تے اجیہا ہڈیں رچیا جو ہن
جان کے اکھیں نوٹی رکھن سکھ تے اکھیں اُگھیز کے دیکھن ڈر بن گیا اے تے اپنے آپ
توں ڈرجین تاں دیندا نہیں تے مرنا کسے آپدی آئی نال ہندا اے۔

موت نہ تاں سوچیاں آؤندی اے تے نہ سدیاں۔ موت نوں پتا ہندا اے
کدوں، کتھے تے کوں، کیہ کرنا ایں۔ نہ چکھن، نہ دسن، نہ ہوڑ تے نہ ہلک، آپ کوہلو تے
آپ ای ڈھگا۔ جوں دے تل اُنج دا تیل۔

ہن اتھرو اوہندے پیراں الوں ٹر کے مونہہ الے چاندے پے ہا ہن۔ ایہہ سوچ
کے جو ایندیاں ٹھڈیاں دی ملی ہوئی کالک بھاویں اُکا نہ تھی پر کھسمیلی تاں کر ای
چھڈ سائیں۔ جوں جوں اتھرو اوہندے مونہہ دے نیڑے ہوں لگ پے۔ اوہندا مونہہ
تے جتھ کنڈ آلے پاسے پرتین بارے سوچن لگ پے۔

مڑ کھے واریں اوہندا دل مُٹھ اچ آ گیا تے اوس جان کے اکھیں نوٹ لیاں۔
مڑ اوس اپنے آپ کولوں ہولی جہی پکھیا: جان کے اکھیں نوٹن آلے آتے دیکھن اوکھا یا
مرن، تے مڑ اوہ مر گیا۔

ہونگ

لوڑتاں کوئی ناہی اوہنوں اے جو یزن دی جو موت وڈی کہ حیاتی، تے نہ ای اے اوہندا ایہہ سوچن بندا ہا، کیوں جے حالی اوہ حیاتی دے اوس پاسے ہا جدے کتے دی بھوک تے ویلے دے ہتھ اچ سوٹا کوئی نہیں۔ اوسے پاسے جدے پھلاں دے رنگ، چیزیاں دا گاؤن تے مٹی دی خشبو سد مارے تے بندہ اکھیں نوٹ کے اودے نوں ٹر پوندے اے، جدوں سد آیا ہووے۔ اے حیاتی دی دوئی لاہم الے اوہندی کنڈ ہا ہی پر گز دے کھوہ دیاں ٹنڈاں دے مونہواں کول ہک پاسا کدوں ہندا اے۔ کدی مونہہ اُتاں تے کدی ہینٹھاں نوں۔ جے مونہہ اتاں نوں تے جھولی بھری بھرائی تے رچی مچکی تے جے پٹھاں تے مڑ پلے کجھ وی نہ۔ اوہندا مونہہ حیاتی دے لاہندھے پاسے الے اودوں ہو یا جدوں ہک دینہہ اوہ گلاب دے پورے کھڑے کھلے پھل نوں بڑا چرتجھ نال ویہندا رہیا۔ اوہ نالے پھل الوں دیکھے تے نالے آپدے آپ توں پچکھے: ”ایہندے توں سوہنا وی کوئی ہے؟“ مڑ اوہندے وچوں ای کسے اوہندے کولوں پچکھیا چا؟ ”ایہنوں بنایا کاہیں اے؟“ تے گز دے کھوہ دیاں ٹنڈاں دے مونہہ اتانہہ نوں ہو گئے۔

اگوں دوئے دینہہ ویلا تے اوہ رل کے ٹرے جاندے ہاہن۔ پیریں پیر تے موڈھے نال موڈھا، کدی ویلے دا موڈھا اگیرے تے کدی اوہندا پیر۔ مڑ کھے واریں

”اوس پیر منڈ لیا۔ اوہندا دل کیتا جو دیکھاں تاں سہی اج حیاتی کس بھاء منیدی پئی اے۔ ایہہ جیہڑا میرے نال ثریا جاندا اے، کل ایہندے ہتھ اج ٹوپا ہاتے حیاتی دے جو بن دا بوبل ’جو بن‘ کل جہنوں ویہندیاں نال ای اوہنوں ایہہ سر لگ گیا ہا جو ایس کڑے نوں بھادیں جے سچ نال دیکھو ایہہ ویہندیاں نال ای جے وچ وڑ جاندا اے تے مڑ سارا جشہ ایہندے منگر ٹر پوند اے پر بوبل ٹوپے اگے کناں کو چر تکنا ہندا اے۔

پھل الے ٹرے جاندا نوں دیکھ کے ویلا سوچن لگ پیا: ”ایس کڑے جو بن خورے کتے پینڈے میتھوں کھونے نیں۔“ مڑ ویلے نوں کتے ای پینڈے جو بن الے ٹر دے تے ویلے نوں کنڈ کر دے یاد آئے تے اوہ ایہہ سوچدا ہویا نمھا جیا ہس کے اگانہہ ٹر پیا جو اوہ کدی کسے دے ہتھیں آیا۔ جہندے منگر ایہہ ٹر پیا اے پر جو بن دی دس تے ثریا ہویا نہ کسے دی سندا تے نہ ای گولدا اے۔

اچے اوہ پھل کول جا کھلا ای ہا جے ڈکھن الوں کالھی واء، جو بن کسے کالھ کدائیں اڑنا ہووے۔ آئی، اوس تہنی نوں چھہ وچ لے کے پھل دے کن وچ کجھ آکھیا تے اگانہہ لگھ گئی۔ مڑ پھل او تھے کوئی نہ تے جو بن بھوئیں تے اوہندا ہتھ پھل الے جاندا جاندا کھلو گیا تے اوہندی مٹھ مٹی گئی۔ اوہ سوچن لگ پیا جو موت کسے نوں او تھے کیوں نہیں راہن دیندی جتھے اوہ ہندا اے۔ مڑ ہولی جہی اپنے آپ نوں دے پیا: ”سُنہپ نوں دیکھن ای بھلا دیکھیا ہویا سُنہپ دیکھن آ لے دے نال جیوندا اے؟

ہن موت بھوئیں تے کھلری پئی ہا ہی تے اوہ ہر پتی الوں اِنج ویہندا پیا ہا جو بن اَن جانوں کسے گدے الوں سیہان آستے ویہندا اے مڑ اوہنوں کسے پتی وچوں پو موت نوں گن کے ساہ دیندا تے کسے وچوں ماں اوہندا سر سینے تے رکھ کے مردی دی۔ کہے واریں اوہنوں کنڈ منگروں اُدا ہا ہوگ سُنہی جیہڑی اوہ نت گلی وچوں لگھدا بابے دی اوس الا نی تے جھکھی منجی کولوں سندا ہا جہندے وچوں بابے نوں لہہ کے دیکھنا پوند ہا۔ جہنوں سکے پتر اوس ہوگ توں چلے ہوئے ایس گلوں اپنی ہٹی دے بوہے نال گلی اچ

تماشا

کوڑوں اپنا آپ مناؤن آستے سے سارا جھیرا تے چوکیاں ساریاں گلاں
 کرناں پوندیاں نیں تے سچ تاں بس دَسنای ہندا اے، جو میں ہاں، کیوں جے سچ ہندا
 اے تے کوڑ ہندا کوئی نہیں۔ مڑ ہون تے نہ ہون دکھو دکھ دوذاتاں نیں۔ کوڑ دی حال حال
 دی گوگی تے سچ دی چپ وی سر چڑھ کے بولدی اے تے ویلا آکھن لگ پوند اے کجا
 رام رام تے کجا ٹیں ٹیں۔

اُنج ہک تاں ہے نا جو ویلا ایویں نہیں بولدا۔ دیکھ چاکھ کے، سوچ سمجھ کے
 مونہوں کڈھدا اے تے مڑ اوہ گل بھونیں توں عرشاں تک دی گل بن کھلندی اے۔

ویلے توں اوڈھر کجھ وی نہیں۔ ایہہ اودوں دی کولے ای ہاجدوں کوڑ کاں نوں
 تے سچ موت نوں گردمن کے ٹھلے ہاہن۔ مڑ ویلے کوڑ نوں ڈبدا، تے سچ نوں تردا، کوڑ
 نوں بالدا، تے سچ نوں گلزار کردا، کوڑ نوں وچھاتے سچ نوں طور بوند ا۔ کوڑ ماں توں
 چکھدا تے سچ پنگنوں دسدا دیکھیا۔ مڑ دوویں کر بلا وگ گئے تے سچ نوں معراج ہوگی تے
 کوڑ پتال الے نگھرن لگ پیا۔

ادہندی رات اج مڑ نیندر نال ایہا گڑ روڑی بھندیاں لگھی۔ مڑ چڑی چوبکس
 تے رات اُٹھ گھوڑے لذن لگ پئی۔ رات اُٹھاں دے پلاناں وچ ہک پاسے تارے

تے دوجے پاسے چن تے کھتیاں رکھ لئیاں تے گھوڑیاں تے کھر جیاں دوج کھتے پاسے
بھیرا تے تچے پاسے گدڑاں دے وین رکھے ای ہاسو جے اوڈوں کدائیوں کے لکڑ کوچ
دے نگارے تے گھائیں ماری چاتے چڑی دا چوکن بلارا بن کھلوتا۔

اوہنوں نت وانگ اج مڑانج لگا۔ جویں ہک مداری تماشا جھولے دوج گھت
کے جھولے دامونہہ بنھد اپیا اے تے دوآ جھولا کھول کے تماشا کھڈھو واندا اے۔ اوہ سوچن
لگ پیا، مداری دارحق روٹی تماشا تے تماشے دا دیکھن آلے۔ اوہنوں اوہندے وچوں ای
ہولی جہی کے چُکھیا: ”توں کیہ ایں، دیکھن آلا کہ تماشا؟“ ایہہ اوہندے کولوں پابلی وار چُکھیا
ہا۔ اج اوس اپنے آپ الوں ہور طرحاں ڈٹھاتے اپنے آپ کولوں چُکھیا: ”توں کیہ ایں تماشا
کہ دیکھن آلا“۔ اوہندے وچوں ای کے آکھیا: ”دیکھن آلا وی تماشے دا حصہ ای ہندا
اے تے حصہ کُل نال رل کے کُل بن جاندا اے“۔ ہُن اوہنوں اپنا آپ کدی تماشا دسے
تے کدی جمع۔ مڑ بکے واریں اوہنوں اپنا سر پیراں توں وی نیواں دس لگ پیا۔ سر اُتے
میلا گدھ جھولا۔ جبہندا مونہہ گھلا تے بھونیں اے ہا۔ اوہنوں انج لگن لگ پیا۔ جویں اوہ
پتال اے لکھر دا جاندا اے تے کوئی واہ ونک وی نیڑے تریڑے نہیں۔ مڑ کے چُکھیا: ”توں
کیہ ایں؟“ اوہ اُچی اُچی آکھن لگ پیا: ”میں تماشا تے تماشا کوڑ“۔ مڑ مداری یاد آگیوس
تے آکھن لگ پیا:۔۔۔ مداری سچ۔۔۔

مینہ

چھیکو ہاڑ دے مینہہ پاسے مار دے سون نوں جگایا چا۔ سون اٹھیندیاں نال ای بھوئیں نوں آکھیا: ”اپنے وچوں حیاتی نوں باہر کڈھ، اویلے آلی حیاتی نہ جیوندیاں وچوں تے نہ مویاں اچوں“۔ بھوئیں منہ ٹڈیا چاتے اپنے وچ لگی بیٹھی ساؤل تے سب سلوٹگیاں نوں آکھیا: ”باہر نکلو تے دنیا ویکھو! ویکھو حیاتی موت نوں تے موت حیاتی نوں کوں اڈھیردی تے اُندی اے“۔

اوہ جیہڑا چروکنا موت نوں منزل مٹھ کے ٹریا جاندا ہا اوہندے کئی وی ایہہ بھٹنک پئے گئی تے اوہ کھلورہیا جو ویکھاں تاں سہی میرے دوالے بھوئیں وچوں ہور کھیاں موتاں جمداں نیں۔

گجھ اوہنوں ایس طمے وی کھلار لیا ہا جو موت دے ایس میلے وچ خورے کدایوں اوہندی موت وی اوہندے مٹھے لگ جاوے تے اوہندا پدھ مٹے۔ اوہ پدھ جیہڑا اوہندے گل اودوں دا پئے گیا ہا۔ جدوں بتی تیتی ورھے پابلوں اوہ میسیتے قیدہ پڑھدا، مینہہ وسدا تے مولوی بندیاں نوں دسدا پیا ہا جو مینہہ مردہ بھوئیں نوں حیاتی دیندا اے پر وسدا کسے ہور دی مر جی نال اے تے کھلوندا وی کسے دے کھلاریاں ایں۔ مینہہ کھلوتا اوہ میسیتوں نکلیا تے پنڈوں باہر اپنی ڈھاری الے ٹریا۔ ہلو اہن نوں اپنیاں اوڑیں ڈبن دا

منکھ تاں ڈھیر سارا ہا پر منکھ توں ہوا کوئیں ڈکیندی، جیہڑی پانی نوں اوڑیں اُتے بھجائی
 واہندی ہائی۔ ہک کیزا لتاں باہیں مار دا، کدی ڈبدا، کدی تر دا۔ بنے الے ہر کا اوہندے
 کول پر لتاں باہیں مار مار کے تک ساہکدی پئی ہا سو۔ اوہ بنے تے کھلوتا کیڑے الوں
 دیکھے نالے سوچے۔ تک موئی تے حیاتی منکنا ایں تے ممکن کول کجھ وی نہیں رہ جاندا۔ ہک
 موت باجھوں ایس عمروں وڈی سوچ اوہندا ہک پیر بنے توں چا کے ہلواہن وچ رکھیا چا جو
 کیڑے نوں پھدھ کے بنے تے لے آوے۔ دو جا پیر پٹن توں پاہلوں ہوا، پانی نوں
 دھکیا۔ پانی تھبکدا اتھبکدا کیڑے تے جا ڈگا۔ کیڑا ڈب گیا۔ جھٹ پچھوں تریا، تک مر گئی،
 حیاتی منک گئی۔ اوہ ڈھاری اتے ٹر پیا۔ دو چار پیر ٹر کے اوس بھیں کے کیڑے الوں
 دیکھیا۔ کیڑے نوں پانی ہن بنے نال لے آیا ہا۔ اوس سوچیا: موت حیاتی نوں کڈے آرام
 نال مصیبت وچوں کڈھیا چا اے۔ مینہہ کول نری حیاتی ای نہیں موت وی ہے تے مڑا وہ
 ڈھاری الوں پرتی کے اپنی موت لہسن ٹر پیا۔ اوہنوں جدے کدائیں باہلے بدل دسدے۔
 اوہ اودے ٹر پوندا۔ اج تاں اوہندا ڈھیر سارا دل ہا جو اوہندا پدھ مکے تے اوہ وی حیاتی
 نوں ہر چا کے آکھے: ”میں وی سائیاں خصماں آلا ہایا، میتھے وی گھر گھاٹ ہا۔ اوس حیاتی
 نوں جیہڑی اوہنوں نت مہنے مار دی اے جو کوئی ہئی جیہڑا تیری وات لوے، تیرے
 کھلارے کئے، میتھوں تیرے آلی پنگھ نہیں ٹھنڈی، میرے گل ہو روئی سے گلانویں نیں۔
 موت نوں بھال دیاں اوہندے ککے کالے ہو کے ہن گدرے ہو دن لگ پئے ہا ہن۔ پر ایہہ
 منکھ جیہنوں موت آہندے نیں لہھیاں بھلا کسے نوں کدی لدھا اے جیہڑا ایہنوں لہندا،
 ایہہ کڑی موت تاں بس آجاندی اے ہکے واریں، سون دے مینہہ، مگھر دے پالے، تے
 کسے دی یاد و انگراں۔

پر کیہناں کڑیاں نوں تاں موت وی ہکے واریں کداں آؤندی اے خریوں
 دسدے مینہہ، پھلکن دی واء دے پالے تے روجھے دی یاد وانگ چویا چویا سمی راہندی
 اے۔ اوہ ساہکدے گڈویاں نوں گھاہ وچ تے مویاں ہویاں نوں وگدی ناہر وچ سٹن لگ

پیا۔ موت نوں حیاتی وچ سٹ کے اوہندا دل کیتا جو آپ وی ناہر نوں وڑ جاوے مڑ کجھ سوچ کے اوہ گھاہ تے لہنا پئے گیا تے پاسے مارن لگ پیا موت حیاتی دے تے حیاتی موت دے اوہلے اگلے مینہہ دی اڈیک سکے پا کے بہہ رہیا۔ اوہ مڑ سوچن لگ پیا: ”جے موت نہ ہندی تے مڑ ایہہ تماشا کیوں مگدا“۔ اوہنے پاسا ماریا تے ناہر اراج جالتھا۔

بکھڑ

جد اوس کدی ایہہ منیا ای ناہ جو میرے کول میرا گجھ وی نہیں۔ اوہنوں ساہ چڑھ جاندا ہا۔ ایہہ دسدیاں جو میرے کول، اوہ وی میرے کول، اوہ وی میں، انج وی میں، میں انج وی میں، ہر شئے میری پار دی ہر شئے، میرے آستے، مڑ میں جو گویڑاں سو کیوں نہ ہووے۔ پر زری اوہندی سوچ تے مکدی ہندی تے اوہندا تاں دل ایہہ وی کردا ہا جو بندے پوہ وچ چٹکا وی اوہندے کولوں پچھ کے سیکن تے جیٹھ انج رکھاں وچوں چھاں وی اوہندا دل کرے تے نکلے نہیں تے ہسھا کائی ڈھپتے ٹری و تے۔ اوہنوں کچھواں دے آپے اڈن تے پانی نوں اپنے مونہہ سر مٹی گلی کرن تے دی چوکی ساری اولوں ہندی ہا ہی۔ اوہ کدی کدائیں راتیں منجی تے لٹا پیا اپنے آپ نوں آہندا ہا جد میں جو ہاں تے مڑ میں ہاں تے میرے ہندیاں کسے ہور دی لوڑ کیوں؟

پر اوہنوں ایہہ آکھے تے کبھڑا آکھے جو اپنے آپ تے وساہ جے بندے کول ہے تے ہر شئے اوہندی، نہیں تے ہندیاں سُن دیاں وی ہر شئے اوپری تے پرانی۔ ہور ہر شئے ہا سو بک وساہ ای ہا جیہڑا اوہندے کول کوئی ناہ تے وساہ دی کنڈ حیاتی دے ڈنگ اوکھے کر چھڈ دی اے۔ خورے ایس گلوں اوہنے اپنا آپ اپنے وچ کدی ناہ راہن دتا۔ اپنے آپ نوں اپنے وچوں باہر دکھی رکھدا ہا۔ جو وسوں دیکھے تے آکھے جو ”ایہہ ہے“ پر

اوهنوں کے کدی ناہ دسیا جو لوکاں نالوں اپنے آپ نوں پتا ہووے جو ”میں ہاں“ تے بندا
بُندا اے، نہیں تے کوئی نہ۔

ایہہ گل اوهنوں کے اپنے ای آکھنی ہاہی تے اپنا اوهندے کول ہا کوئی نہ، ہندا
دی کوں، اوهنوں پیسہ کماؤن دا ول تاں ہا، پر بندا کماؤن اوهندے وس دا ناہ، بندا کماؤن
تے عمراں دی کھٹی دی لگدی اے تے نال مول وی، پر اوهنوں تاں ڈھڈھوں اُتے کالی
رات ہاہی۔

اوس دہہ اوه اوس گلی وچ سر سٹ کے ٹریا جاندا ہاتھے ٹردیاں ہوئیاں اوس
منگروں بھیں بھیں کے دیکھنا جو اوهندے پیراں دی دھمک نال بھوئیں لفارا کھاہدا اے یا
نہیں۔ بھوئیں بھادیں پدھر تے سواہری ہونا پر اوهنوں اِنج لگناں جوں جتھوں جتھوں
اوهندے پیر لگھے نیں اوتھوں اوتھوں بھوئیں دھروں گئی اے۔

اوس دہہ نہ تاں اوه بھیں کے منگروں دہندا پیا ہاتے نہ ای اوهندے پیراں
کول اوه دھمک دی جہندے مونہہ نوں بھوئیں لفارا کھاندی ہاہی۔ اِنج اوه گستاخوں پر تِجا
تے گھرد پتر دی قبر دا بھار اوهندھے موڈھیاں تے ہاتے قبراں دے بھار بندیاں دی تک
دے بیج کے آئے ہوئے ویری ہندے نیں۔ اوهنوں ہٹ ہٹ کے یاد آؤندا پیا ہا حکیم دا
اوه بلارا جو ”ایہندے ساہ ہُن تھوڑے رہ گئے نیں، ایہندے آتے دُعا کرو“ تے اوس حکیم
نوں کیڈے اِنج نال پاسے لُجا کے صلاح کیتی ہاہی جو ”ساہ تھوڑے رہ گئے نیں تے
مڑ کھیرا ہنیر آ گیا اے۔ میرے کول ساہواں دی کوئی تھوڑا اے۔ ہر شے پتر اِنج کان ای
ہندی اے۔ میں اپنے کولوں کجھ ساہ ایہنوں نہ چا دیواں تے حکیم اوهندے اِنج
دیکھیا جوں آہندا پیا ہووے ”دے لا، جے دے سکنا ایں تے“ اوهنوں حکیم دا اِنج دیکھن
چنگا تاں نہ لگا پر اوس دل اِنج آکھیا: پابلوں کجھ ساہ پتر نوں دے لو اِنج اوهندے نال دی
بیز لیتاں تے مڑ اوس اپنے ساہ پتر نوں دین آتے کہیہ کجھ نہ کیتا پر کم تاں اُدا ای ہندے
نیں جیہڑے ہونے ہون۔ اوهندے پتر اوهندے ہتھاں وچ ساہ دتے چا۔

ہن اوہ گھر دے کھلے بوہے اگے کھلا ہا۔ اوہندے پیراں دی گھسرنال اڈیا گھٹا اوہنوں آہندا پیا ہا ”تیرے پتر دا جنازہ تے بندے نہ ہویاں درگے، سنجے جنازے بندے دا بھڑلاہ چھڈدے نیں جو کسے کیہ کھٹیا تے کیہ ونجایا، ہن دس تیرے کول تیرا کیہ اے“ تے اوس گھٹے آلوں انج ویکھیا جویں کوئی اوہندے آلوں ویہندا اے۔ جنیں کسے دا بھڑلاہ کے کسے نوں ننگا کر چھڈیا ہووے۔ مڑ اوہنوں گھٹے وچوں اپنے تھہہنہ دے تئی بنھ سارے نکلے وڈے بندے دن لگ پئے۔ جیہڑے پنج ست دہنہ پالوں مرن آلے ہک کئی دی میت نال لگے جاندے ہاے۔ ہن اوہندا سٹیا ہویا سر ہو رینوں گیا۔ چار پنج جنے بجا رچوں لگھے جاندے ہا ہن، جیہڑے جان کے اوہندے آلوں ناہن پئے ویہندے پر اوہ اوہناں آلوں انج ویہندا پیا ہا جویں نواں نواں منگتا پالیاں اچ کولوں لگھیاں جاندیاں آلوں جھک جھک کے ویہندا اے۔ اوہندا چوکھا سارا دل ہا جو اوہناں لگھے جاندیاں وچوں ہک جنا، کوئی ہک تاں اوہندے آلوں دیکھے پر اوہ ویہندا ای رہیا تے ویلا مونہہ دھیانے لگھ گیا۔ اوس ہولی جہی سوچیا: میرے کول میرا کیہ اے تے بوہا کھلا دا کھلا ای رہ گیا۔

سنہ

”سنہ اوہنوں آپدے گھروں ای لگی اے۔ بے ایہہ گل نہ ہندی تے مڑ ہن
 نوں اوہندی بانہہ سر تے ہونی ہائی تے چُپ جھہ تے“ اوس پگ سر تے رکھ کے تے گھستا
 پیریں پوندے پئے بوہے تے آئے ہوئے اوہناں ساریاں بندیاں نوں آکھیا: جیہڑے
 دھی نال ای اوہندا بوہا مل کے بیٹھے ہا ہن۔

”جان تاں ہو یا اے تے اوہ وی چوکھا سارا۔ ہن کوئی پیڑ جڑ جاوے تے ایہندا
 مطلب ایہہ تاں نہیں نا جو پھٹ ای کوئی نہیں لگا“ بوہے تے آیاں بندیاں وچوں ہک ادھ
 کھر عمر دے بندے آکھیا:

”انج دا پھٹ جرن آتے مجھ دا جیرا چاہی دا اے تے مجھیں دے جیرے مجھیں
 کول ای ہندے نیں۔ ایہہ ہاری ساری دے وس داروگ نہیں“ اوس چمک کے ٹھڈھا ساہ
 بھر دیاں ہوئیاں اپنے سینے الوں ڈوگھا جیہا دیکھ کے آکھیا:

اوہناں ساریاں بندیاں پالوں تاں اوہندے سینے الوں دیکھیا تے مڑ اوہندے
 مونہہ الوں دیکھن لگ پئے تے اوہناں نوں مجھ دا جیرا دن لگ پیا۔ اوہناں بندیاں وچوں
 ہک چھوہر جنوں اجدے مس لاہندی پئی ہا ہی، اوہندے اے ہتھ کر کے آکھیا: ”مجھیں دے
 جیرے اے بندے وی راہندے تاں ایس جگ تے نیں پر دوئیاں نالوں سے کوہاں دے

پدھ تے اسیں سارے دھمی نال اوہ پدھ کر کے ای دھواڈے تائیں اپڑے ہایں۔ اے چائیاں وچ ریڑھکے ناہن بولے جے اسیں سارے آپو اپنے گھراں وچوں ٹر پئے ہائے ناہیوں مونہہ سو جھرے ای اسیں اوس بوہے آگے آگے ہائے جیہڑا دہنہہ راتیں لوڑاں آلیاں دی راہ ویہندا راہندا اے۔“

”بچیا! کیتیاں تے لوڑاں پدھ بندے دے گل گھتیا اے نہ کیتیاں تے لوڑاں ملکنا تے نہ پدھ توں چند چھٹھی۔ پر ایہہ جان تاں اٹھ دہنہہ پاپلوں دا ہو یا اے۔ تئیں اج آئے او“ اوس رون پکے ہو کے آکھیا:

”گھرتاں کوئی نہیں بیٹھے سے دوہڑے دگائے نیں پر جدوں کسے وٹی نہیں واہی مڑائیدے مونہہ کیتا اے جتھے آساں کھردیاں تے پدھ پگدے نیں“۔ اوہناں بندیاں وچوں جہندا جان ہو یا ہا اوہندے بھرا آکھیا:

”پر اوہ آپ کیوں نہیں آیا جہندے سرنوں ہتھ پیا کھلا اے۔ رنجگی اپنی تھاں تے پر انج تاں گوہ کوئی نہیں گل گئی جو اوہنوں سٹ لگے تے مینوں پیڑ نہ ہووے۔ داہ دہنہہ ہو گئے نیں کسے کڑے گاہ ای نہیں گھتتی“ اوس اوہندے بھرا نوں جتھے وچ لے کے اوہندا سرچم کے آکھیا:

”اوہ تاں اوہ سے دہنہہ دا مٹھ اج ریت آنگ اے۔ مٹھ اج ہندیاں ہوئیاں وی مٹھ اج کوئی نہیں۔ انج اے جوئیں اپنے آپ اج کدائیں کھڑی گیا اے تے اپنے آپ اج کھڑیجا جے تاں اپنے وچوں آپ باہر نکلے تے ثبوت نہیں تے کسے دالدا ہویا ادھورانا“ کیوں جے اوہ ادھا لہن آ لے کول تے ادھا اپنے کول ہندا اے پر اوہنوں اوہندے وچوں کڈھے کیہڑا؟ جہناں کڈھنا ہا اوہناں نوں اوہندے کھڑیجے دا داہویں دہنہہ سُر لگدا پیا اے تے اپنے آپ وچوں آپ اوہندے کولوں ہن نکلیتا کوئی نہیں۔ رنجگی لڑائی بن کھلووے تے بندیاں دے بھڑ لہہ جاندے نیں۔ لتھے بھڑ تے مئے متر کدوں جین دیندے نیں“ آیاں بندیاں وچوں جہندی عمر ساریاں نالوں وڈیری ہائی اوس اوہندے

الے مونہہ کر کے آکھیا: آئے ہوئے سارے بندیاں پکے واریں باجے دے مونہہ الوں انج
دیکھیا! جویں اوس اوہناں ساریاں دے دل دی اپنے مونہوں کدھی چا ہووے۔

”جے دھوآنوں ساریاں نوں نہیں تے اوصیاں نوں تاں پتا ای ہونا ایں رنجگی
نوں لڑائی کاہیں بنایا اے۔ آکھی تاں ایہا ای ہاہی نا جواہل تاں ایس رن نوں منگروں لاہ
چا جے نہیں تے ایہوں گھر گھتتیں، گھر واڑیں نہ۔ بال ہن وڈے سارے نی تے ماں
ہناتھے کوئی نہیں پر اوس اوہ رن گھر واڑی وی تے اوہنوں پیار دے لورے وچ دیا وی جو
اہ مینوں انج آندھا ہا پر میں ایہندھی کوئی نہیں گاؤلی تے اوہ رن ہٹ کے میرے خور پئے
گئی تے میں چپ کر رہیا۔ چپ بھیڑا بولن نالوں تاں کدائیں چنگی اے نا“۔ اوس دوواں
ہتھاں دے پوٹے دوواں اکھیں تے پھیر دے پئے آکھیا:

اونے نوں نوکر چاہ لے آیا۔ ”زرتے ہاں ہناند اکلیا ساڑو ایں۔ پاہلوں لپ ہک
لسی لے آ۔ اتوں چاہ دیویں پر لے کالھ نال آ۔ ہن ایں ٹرن آ لے بیئے۔ کوئل ہندی پچی
اے“ اوس نوکر نوں آکھیا:

ہن سارے جنے مسیت کولوں مڑ کے اوہندے گھر الے جاندے پئے
ہاہن۔ اگوں ہک جنے بوہیوں باہرای اوہناں نوں کھلار کے دسیا: گڑی آگئی اے۔ اوس رن
کڈھائی ہاہی۔ اپنے کے پڑانے عاشق نال گلاں مونہیں دھروئیں ہو گئیاں نیں۔ اوہ
سارے یا بوہیوں اندر وڑے تے اوہ ٹرٹ کے بیلی دے گل آگلا۔ بیلی دی پگ دوواں
دے پیراں اُتے تے اوہنداسر بیلی دے سینے تے اودوں مسیتے بانگ دی واج گونجی
۔۔۔ اللہ اکبر۔۔۔ اللہ اکبر۔۔۔ تے اوہ ہولی ہولی آکھی جاوے ٹوں سچا۔۔۔ ٹوں
سچا۔۔۔ میں کوڑا۔۔۔ تے سارے بندے سوچن لگ پئے۔۔۔ کون سچا۔۔۔ کون گوڑا۔۔۔؟

پدھ

خوف اوتاں پڑای بندے نال راہندا اے، جتا پڑ کوئی ڈر اوہندے کول اے۔ ایہہ گل اپنے آپ نوں دسدیاں اوس اوج چوتھی رات دے ہنیرے نوں ہک رات دا پدھ کر کے چانن ہندیاں دیکھیاہا، نت ایہہ گوڑ دھی نال ای اوہنوں جتھے اوج لے کے اوہندا سر چمدا تے آہندا ہاجو ”ایہہ پدھ کوئی ایڑی بلاں شے اے، جیہڑا ہنیرے نوں دی چانن کر چھڈ دا اے“، مڑ اوہندا اپنا آپ اوہندے کولوں چمدا، ”ایہہ کڑما ڈر ہندا کیہ اے تے آؤندا کدوں ایں“؟

اگے تاں اوہ سُن کے چُپ کر راہندا تے چانن دے سد تے ڈھڈ چاء کے بھج دگداہا، پڑ چوتھی دھی اوہنوں لگا ز اڈھڈھ مگر لگ کے دوئے جتے نوں کنڈ ایہہ کوئی ہندیاں آلی گل تاں نہیں نا، بندہ تے کھو تے جتا ہویا ڈھنگا کجے بھاء نہیں تلدے تے نہ ای تُلنے چاہیدے نیں، ”ڈر گجھ کھسن یا گسن دا ہندا اے تے ایہہ کڑما گوڑاں تے وہاں دی بھوئیں وچوں جمدا اے“، اوس اپنے آپ نوں دسیا، ”اُنج ہک تاں دس، جتنا اوسے ہندا اے جندا بی بھوئیں کول ہووے، ایس ڈر دا بی کون سدا اے؟“، اوہندے اپنے آپ دوئی واریں مڑ چکھیا، ”ایہہ کڑما بی بندے دے اپنے کول ای ہندا اے۔ کیہیں سٹ چھڈ دے نیں تے کیہیں سانجھی رکھدے نیں، رکانہہ ہورناں آتے“، اوس دسن توں پاہلوں جھٹ

سوچ کے گھستی گھر کدیاں ہو یاں آکھیا!

مڑ اوہنوں ہک ایر جیہڑا کدی بندہ تے کدی جنانی لگدا ہا، ڈر دا بی کھلار دا
 دسیا، اوس دونہہ ترونہہ واریں اکھیں مل کے ڈٹھا، ایہہ سیہان آستے جو ایر بندے دا اے یا
 جنانی دا، پر ایر سیہاپ جاوے تے ایر نہیں راہندا۔ اوہ سوچن لگ پیا جو ایر تے حیاتی دا کوئی
 ساک جرور اے تے اوہ وی ہڈوں نیڑدا۔ حیاتی ڈرتے آس ای تاں ہے تے ایر کول ڈر
 تے آس توں ہٹ کے ہور ہے کہیہ۔ ایر ای دسدے نیں جو ”ساڈے آل دوا لے ہک اوہلا
 اے ساڈے راہیں اوہنوں جانو کیوں جے جانن آس اے تے نہ جانن ڈر“۔

اج اوہنوں اوس وگدے کھالے دی پئی جہندے کولوں پاہلوں اوہ انجانواں
 آنگ لگھ جاندا ہاتے بہہ کے ایہہ گوڑ کر دیاں آگے نالوں واہوا کو یلا ہو گیا ہا، آگے تاں
 اوہ ایس ویلے نالوں سے چر پاہلوں باہروں واپی توں پھیرا مار کے گھر وگ جاندا ہا، کیوں
 جے مونہہ ہنیرے سو جھلے نوں آجے پاپلا سد مارنا ہندا ہا، جے اوس اٹھی باہتا تے گھر دی
 نوں سد کے آکھناں! ”اٹھ کر ما آلیئے، اللہ توبہ کر کے دودھ اچ مدھانی گھت لا، میں کالھ
 نال باہروں پھیرا مار کے دیکھ آواں جو رات کہیہ ونجایا تے کہیہ سواریا اے“۔ کالھ اوہنوں
 ایس گل دی ہندی ہا ہی، جو اوس ہٹ کے مدھانی دا گاؤن سُننا ہندا ہا۔ جیہڑا اوہنوں رنج
 جا پدا جو یں کوئی ڈھیر لگدا کسے اپنے نوں ولا سا دیندا پیا ہووے۔ ایہہ گاؤن اوہنوں دھرتی
 دے سارے گاؤناں توں چنگا لگدا ہا، جے کدی رب توں ایہہ گاؤن اوہندے کنیں نہ پونا
 تے اوہنوں رنج لگنا جو یں اوہنوں گھٹ سُنیدا اے۔ آگوں دوئے دینہہ اوس ایچ نال ایہہ
 گاؤن سُننا جو کدائیں بولا ای نہ ہو جاوے، اوس اُتے کھلو کے ساریاں مجھیں دھیان نال
 آپ ایس گلوں چو آدیاں جو جتا دودھ چوکھا اونا گاؤن لٹا۔ مڑ اوس چونہہ پنجال سالوں دی
 آپی دھی نوں اٹھو ناچا جو ماں نوں ہتھ پڑھتی گھتاوے تے نالے کجھ سکھ دی لوے۔

پر اج اوہنوں وگدے کھالے دی پئی تے پیٹھیاں دیکھ کے سورج دے آنے
 تاڑے لگ گئے۔ اوہ حیران سوچن لگ پیا۔ ایہہ اج ایس ایلے تاں اتھے کیہ کردا پیا

اے۔ ایس ویلے تاں ایہہ نت واڑے وچ مجھیں چو آؤندا پیا ہندا اے۔ سورج دے نال دھمی دی سیر توں ہٹ کے آؤندے جنانیاں، بندے، گویاں، چھوہیر اوہندے الوں ویکھ ویکھ ایہا سوچدے لگھے جاندے ہاہن، پراوہنوں کے نال کیہ؟ اوہنوں تاں اوس ایر دی بنی کھلی ہاہی۔ جیہڑا ہُن بک توں کھلر کے سواں، ہزاراں تے لکھاں، کروڑاں پرچھاویاں دی صورت بنیا کھلا ہا۔ اوس سے ائیدوں اودوں، اُرہوں پرہوں ویکھیا جو کسے حیلے ایہناں بلائیں توں میری جند چھٹ جاوے پر اوہ چدوں ویکھے اوہنوں اوہ ایر اپنے اے آؤندے وکن۔ اوہنوں اوہناں توں ڈر آؤن لگ پیا۔ اوہنوں گدرا پیا ہا جو یں اوہ ایر مینوں کھاؤ نہیں۔ اوہندا اکھیں نوٹن تے دل ہا پر اکھیں نیٹوں تے نوٹے۔ مڑ اوہنوں یاد آیا جو ایر کول ڈرتے آس توں ہٹ کے ہور ہے کیہ تے اوس کالھ نال کے آس تے اپنے آوں ویکھیا تے ویہندا دا ویہندا ای رہ گیا۔ اوہ پرچھاویں، اوہ بلائیں اوہندے وچ وڑے جاندے ہاہن۔ اوہ سوچن لگ پیا، کدائیں ایہہ ایر میں آپ ای تاں نہیں؟ اوہندا ڈر لہہ گیا۔ اکھیں جیہڑیاں نچیاں پیاں ہاہن اُگھڑ گئیاں۔ ہُن اوس آسے پاسیوں ویکھیا۔ ایر کدائیں دی ناہ۔ آل دوا آلا جو یں ہندا اے اودیں دا اودیں پانی اوہندے پٹھوں لگھ کے گابھ تے آئی ہوئی کنک نوں پؤندا پیا ہا۔ اوہ سوچن لگ پیا پانی، گابھ، کنک، آس آس تے آس۔۔۔۔۔

مڑ اوس ویکھیا پئی پٹھوں لگھ کے پانی دا روڑھ کھالے وچ ڈگدا پیا اے پر ڈگدے روڑھ دا کھڑک کدے گیا۔ سوچ کے کن اچ اُنکل مار دے پے نوں مدھانی دا گاؤن یاد آیا۔ اوس چھیتی نال سورج آوں ویکھیا۔ جیہڑا اپنی رواج اپنے رستے ٹریا جاندا ہا۔ اوہندے مونہوں ہولی جہی نکلیا ”کولھو، ڈھٹگا، ڈھٹگا، کولہو“۔

ہن اوہ ٹر پیا، مونہہ پنڈالے تے سوچ گھرا لے اوس ویکھیا۔ پنڈوں نکلدے ترائے چار بال جہانندیاں موڈھیاں تے پئی دا تری تے دلاں وچ خوف ہنیرا کیتی کھلا ہا، جو کڑے پٹھے کدائیں لہسن کدائیں ڈھین دی بھلا، مڑ اوس ویکھیا، منگروں پنج ست بال ہور نکلے، جہانندی کنڈ منگر بستے مونہواں تے آس دا چانن تے پیراں پٹھ اوہ پدھ جیہڑا،

ایڈی بلاں شے اے جو ہنیرے نوں دی چانن کر چھڈا اے۔ اوہنوں اپنی دھی ورگا ہک
 ایڑ اوہناں بالاں وچ آؤندا دسیا۔ اوہنوں لگا جویں اوہ ایر اوہندے اے لگا آؤندا تے
 اوہندھے وچ وڑو اے۔ اوس جدوں اوہ آپ لگا آؤندا ہا اودوں بھیں کے
 دیکھیا۔ اوہندھے منگر کوئی ایڑ ناہ۔ گھے تے کنک ہائی، پئی پیٹھ کھالاتے کھالے کول پانی دا
 روڑھ۔ جیہندا کھڑک تے اوس روڑھ وچ زڑھے جاندے کیڑے دے سد اوہنوں ٹھہابر
 سُنندے پے ہا ہن۔ اوہ اُچی ساری ایہہ آکھ کے پشانہہ کیڑے نوں پانی وچوں کڈھن بھیج
 وگا۔

”جہندا جو مر جی اے پیا آکھے بچیا توں لگی جا“۔

بُو بُو

ہاہے تاں سائیں ایس جوہ دے وی تے بولی دے وی پر خورے کس کڑی دی ہاہ
لگی تے اجیہا ہنیر گھلا بُو بولی کدائیں تے بُوہ کدائیں۔ اوس دسا کھ دی چودھویں رات
دے رتی بجاہ ماروے چن آوں ویکھیا تے تھے دی نزی اوہندے آئے کردیاں ہویاں
آکھیا۔

”پر ابا ایہہ بُو ہاں تے بولیاں کویں تے کدوں اجوڑیاں ہوئیاں۔ ایہہ تاں ہک
دوئے توں جھٹ ناہن وسدیاں۔ وتھاں کھلر کے پدھ کویں بن گئیاں؟“
اوس ڈب دی اُنی ہوئی الانی منجی تے پاسا پرت کے نزی مُٹھ اچ کردیاں
ہویاں پُکھیا۔

”جدوں بے صبری صبر نوں چگھرتیاں کرن لگ پوے تے وسب اوہناں
چگھرتیاں تے ناہ ناہ ہستے اودوں ایہہ کڑی دتھ جمدی اے۔“
ایہہ آکھ کے اوہ مُنچ دی اُنی ہوئی منجی توں پنہہ دے آسرے نال اُٹھیا تے دو
ترائے تھاپیاں لے کے اوس پاسے لگے ہوئے دھودیں تے رکن لگ پیا جیہڑے پاسیوں
واء اونان آئے آؤندی پئی ہاہی ایہہ دھوں ہناندی چھردانی ہا۔
اُنچ ہک تاں دس اتا۔

”جو گھڑیا سو بھجنا وی پک اے تے جو جمیا اوس مرنا وی سر پر اے۔ پر ایہہ کڑی

وتھ چھیتی کیتیاں کیوں نہیں مردی؟“

اوہ ایہہ چھدا ہو یا اٹھیا تے گھلی واندی مجھ نوں گھری تے پنھن ٹریا۔
”پرہوں ٹو کے آنی توں منگرا کو چٹھے وی گھری وچ وگائی آویں، گدا اے گھری

دبھلی ہوگئی اے جیہڑی پاروں مجھ رہی اے کھلونوں۔“

جاندے پے نوں پیوسد کے آکھیا، اوس ٹو کے آنی دی بک گٹھ اچ پی توڑی
جیہڑی سجری گا ہی ہوئی ہا ہی وچوں چار پنچ رگ توڑی لئی، سجری توڑی دی خشبو اوہوں
سدوں توں ای اپنے اتے سد کے اُجڑی لگھ دے دکھ دسدی ہا ہی تے اوہ سوچن لگ
پوندنا ہا جو حمل سانھن اوکھا اے یا جنن؟ مڑ سر چھنڈ کے توڑی آلوں ویہندا تے نمانا جیا
ہس چھدا ہا پر ایس ہا سے دی بکل وچوں سے گھ سے چر دسدا راہندا ہا۔ اوس توڑی وچ
تھبنا گو پٹھے رلائے تے منگرا کنڈ تے سٹ کے گھری اتے جاندے پے آکھیا:

”ایس مجھ دی وی لت ای نہیں لگدی، دوئے ڈھور وی تاں کھلے ای نیں نا،
ادھیوں چوگی رات تاں ایہندا پٹنا پٹنا یاں ای لگھ جاندی اے، ایہدے گھری تے جھرا
پوی، دنہہ پچوہ لیہن دے تیرا وی داڑو کر لینا، ہے جے تیرا اہ رنگاٹ ساڈے منگروں لہہ
جاوے۔ توں دودھیں ہون دے بڑے چائیں تینوں۔“

اوس کاوڑ نال مک اُگیر کے آکھیا۔

گھری توں پرتی کے منجی تے باہندے پے نوں پیو آکھیا۔

”پچیا آہندا پیا ہائیں جو وتھ چھیتی کیوں نہیں مردی، ایس کڑی دی کیہڑی
دساں وتھ تاں جمدی ای صدیاں دا تھا پڑا کنڈ تے لے کے، ایہندے کول اپنی موت کوئی
نہیں ہندی، ایہہ تاں ککھوں نکلدی ای اپنی موت نوں کھا کے اے۔“

ہائیں ابا بک ہور دتیں نا۔

”ایہہ وتھ کیہڑی ککھوں نکلدی اے، ایندھی وی کوئی ککھ ہندی اے بھلا؟“

ہن اوہ پیو دے مونہہ آلوں انج و ہندا پیا با جوں بارہ ٹینی دا کھڈ کاری چنگا چالا
چل کے دوئے دے مونہہ آلوں و ہندا اے۔

پیو دا ٹھنڈا ساہ سُن کے کھر لی تے کھلے ڈھوراں کن چائے تے ترٹھیاں ہو یاں
آنگ ہک دوئے آلوں ویکھن لگ پئے۔ پیو پتر دے سینے آلوں ڈوگھا جھیا ویکھیا تے رون
پئے بلارے نال آکھیوس۔

”لہو دیاں کدھاں دا ولگن جہنوں دل آہندے نیں ایس کڑی دی لکھ اے۔
دل بھسری مٹی دی اوہ ٹھہل اے جہندے وچ پئے ہوئے سورے نوں گھاڑ بن لگیاں چوکھا
چر کدوں لگدا اے۔ شالا وُٹھے رُڑھ نہ جاوَن۔ رُڑھدے وُٹھے راکھیوں چور بن جاندے
نیں۔“

اوہ کجھ ہور چکھو ای ہا جے واء دے بئے تے سوار ہک بلارا ہناندے کنیں پیا،
کوئی آہندا پیا ہا۔

”کرنا ہو یا خدا دا تے خدا دے رسول دا، اللہ بادشاہ تے نبی وزیر اے، کیہ گل
اے؟ کیہ گل دا چکھو ر اے، خدا جانے بیج اے یا کوڑا اے، چگتیاں دا راج بوہے تے کھلا
ہا، جدوں رارا ہموں دے گھر آس چنچی تے مرزا جمیا۔“

بُلا اگاں لگھ گیا تے چپ ہناندے کول رہ گئی۔ پیو آلوں پاسا وٹ کے اوہ
سوچن لگ پیا جو اہ ”منھی“ میراٹی جدوں دل ہووس کہانی سناوے تے مڑ بڑیاں پٹھیاں
تے ٹھکاں نال سنوندا اے۔ اوہندا دل ہا جو واء دا بُلا ہناندے کول جھٹ کھلوندا پر واء نوں
تاں کھلون دا وول ای کوئی نہیں۔

”ایڈیاں ڈوگھیاں تے ول آلیاں تیرے کول کتھوں آؤندیاں نیں جہناں دا
ٹنگ کوئی واہتری ٹوبا ای ہے جے بٹی مار کے کڈھ لیاوے۔ میں تاں اہے کڈھے تے بہہ
کے لپ پانی نال ہوٹھ گئے کرن آلیاں وچوں آں۔ وٹھ دی لکھ تاں دل ہو یا من لیا پر ہن
جے کوئی لٹھو بنے جو بولی تے جوہ دی لکھ کون تے کتھے اے۔ اوس پیو اتے مڑ پاسا پرت

لیاتے چُکھیا۔

”ایہہ وی کر لینے آں پر پالموں ہک ہور سُن لاج دینہہ تر تاندے کول میں
چڑھدی بھینی اے گیا ہا۔“

”خیر تاں ہانیا۔“ پتر گھنے چا کے متھے تے وٹ گھت چُکھیا۔

”بھاگ بھری دا پتالین گیا ہا۔“

”کیہڑی بھاگ بھری؟“

”اوبا جبہڑی تھیںہ دی چڑھدی گٹھہ آلی حویلی اچ راہندی اے۔ اوبا پنجال
پتراں آلی جہنوں شریکاں دے اڈے چڑھے ، پنچے چھڈ کے لاہندھی بھینی دکھرے ہوئے
بیٹھے نیں۔“

”اوبہنوں کیہہ ہویا اے؟ اگلے دینہہ تاں چنگی بھلی ہا ہی۔“ پتر حیرانی نال چُکھیا۔

”میںوں کسے کڑے دسیا ہا جو اوہ گوگی ہوگی اے پر شکر اے اے کجھ گھوں گھاں

کر لیندی اے۔“

”چلو جے پتر نہیں وی چنگے تے رب تاں چنگیوں وی چنگا اے نا، جہندی بانہہ

اوہ پھدھ لٹوے اوہندے تاں بھنے دی اگدے دیکھے نیں۔“ توں ہن اگلی دس جبہڑی
پالموں چُکھی ہا ہی۔ اوس پیونوں آکھیا تے چوٹی پر نے اسمان آلوں دیکھن لگ پیا۔

”جوہ تے بولی نوں وسیب جدا اے ، تے وسیب نوں وسوں ، وسیب جوہاں تے

بولیاں دی لگھ اے۔ ایس جویں دی رت جوہ تے بولی دے جے نوں دینی ایں ، جے

اوس حساب نال ودھنا پھلنا ہندا اے۔“

ایہہ آکھ کے اوس چپ تان لئی تے سوچن لگ پیا جو ایس وسوں تے وسیب رل

کے ساڈے دوہواں پیو پتراں دے لیکھاں وچ عمراں دا جگراتا کیوں لکھ چھڈیا اے؟

سانوں اپنے ای مال دا ساری ساری رات پاہرا کیوں دینا پوند اے۔ ساڈا سکھ ایس

جگراتے دا کھاج کیوں بن گیا اے؟

”ابا چپ کیوں کر گیا اس، گونگیاں تاں نہوں لڑگئیاں، چُکھیاں دوئیں ہاہن، دسی ہو ای، دوئی و سار بیٹھائیں“۔ اوس اُباسی ڈکدے ہوئے آکھیا:

”میں پُتراں وانگر پالیا ایہنوں گھت گھت ساوا گھاہ
توں چڑھنا ایں اپنی شوق نوں میری بکئی بند نہ جا“

بک واریں مڑ بٹے تے بیٹھا بلارا ایہہ آہندا ہو یاہنا ندے کولوں دی لگھ گیا۔

”وساری تاں کوئی نہیں بس ایویں جھٹ گویڑیں پئے گئیاں، سُن، بھل تاں کوئی نہوں، کُجھ کُجھ پتا تاں ہی، میتوں مڈھوں لا توں ای ڈیرے وچ جا کے پگ دلاں دی پڑھیں وچ ہاہن دی ہلتر تاں ہاہی، پر اج نہیں تے کدی نہیں۔ ڈیرے سنو کے بیٹھکاں بن گئیاں، لایاں چوراں دی دلائی نل لئی تے روجھا ویلے نوں کھاون لگ پیا، نہ اوہ پگیاں رہیاں تے نہ اوہ پگ دل۔ چروکنیاں گلاں نیں جدوں جُوہ تے بولی رل کے راہندے ہاہے، تھے بھکھدے تے ڈیرے وسدے ہاہے، وتاں تے پیلھوں سوندھیاں ہاہن، رُوداں پورے قد نال کھڑ دیاں ہائیاں، اودوں دے کُجھ بُوے سانھی وانا، پر اج نہ اوہ کتن آ لے وسدے نیں تے نہ ای اُنن آ لے۔“

”پر ابا کریئے تے کیہ کریئے، تند و گڑی دا اُپاہ تاں ہو جاندا اے پر تانی و گڑی نوں کیہوا گڈھے“۔ پتر نیندر اج ڈب دے بلارے نوں نل دے کے آکھیا۔

”ڈھگی ڈھالیاں نہ تاں پدھ کدے نیں تے نہ تیچ۔ ساہ لین آتے وی بندے نوں کُجھ ہرکا تاں کرنا ای پوند اے۔ سکھ دا ساہ دی اودوں ای پیر پندا اے جدوں اوہوں سارا جُتہ رل کے ٹورے، پھونک موت اے۔ ڈھائے توں پُٹھیاں جوڑیاں بھاویں جبروتے انجام دیاں ہوں تے بھاویں جُوہ تے بولی دیاں، اوہناں کول موت رہ جاندی اے تے یا مڑ موت دا ڈر سندا اے، جُو کنا نہہ وسوں نوں سدا ماریا اے جُو رل کے سورے نوں گھپاڑ بنن توں پاہلوں ای دب گھٹ لوئیے، بھاویں پیراں دیاں اڈیاں نال تے بھاویں ہتھاں دیاں پوچیاں نال۔ ایوں اگانہہ ہنیر آلی گل ہو رکیہوی ہونی ایں جُو

ماں پُتراں نوں سدے تے پُتر گنھا دی نہ دھرن۔ اوہناں کولوں اپنی ماں دے سد دی نہ سہاپن، بولا ہو گیا ایں یا جان کے ہنکارا نہوں پیا دیندا؟“

پیا ایہہ آکھ کے پُتر آلوں دیکھیا جیہڑا گھوک سُٹا پیا ہا، اوہندا ٹھڈھا ساہ اگے نالوں چوکھا اُچیرا دی ہاتے لمیرا دی، پر ایس واریں اوہنوں ڈھوراں کوئی ناہ گولیا، بس ہک اوس مجھ کھھی پرتا کے دیکھیا تے ہولی جہی رینگے، اوہندے ٹھڈے سیت ہوٹھاں وچوں اُبلدی ہاہ بولی ”کیہڑے ویلے سوں گیا ایں میری جُوہ دیا راکھیا؟“

مُڈلارا ہناندے کولوں لگھدا ہو یا آکھ گیا ”تینوں کتھوں نیندراں آکتیاں مینوں خطرے ہور، میں ہاڑا پونی آل رب دا توں گھوڑی اگانہہ نوں ٹور“ تے مُدموت رنگی چُپ۔
ہن اوہ اسمان آلوں دیکھدا پیا ہا، اوس دیکھیا گھٹی بھاہ ماردا جن کدائیں تے کھتیاں کدائیں، ہک تارا جن دے نیڑے ہو کے یا تاں کجھ چُکھدا پیا ہاتے یا مُردسا پیا ہونا ایں۔ اوہنوں لگا جو ایں تارا آہندا پیا اے: ”ایہہ جُوہ ہن چھڈ چلیئے، اتھتھے سورا گھاڑ بٹوں واندا اے تے گھاڑ دَنھے روڑھ چھڈ دے نیں۔ اوس کالھ نال اودوں موہہ پھیر لیا تے اوہندی نجر اوس دھوویں نتے پئی جتھے تھاپیاں دُھوں نوں مار کے آپ دی مویاں پیاں ہا ہن، ہناندے پُتر عینو عین پئے ہوئے پروج ساہ ست کوئی ناہ۔ اوس گھاہر کے اپنے سینے آلوں ڈٹھا جُو اوہندا دل دی کدائیوں چُپ تاں نہیں کر گیا۔ ایہہ موت رنگی چُپ اوہندے جتے وچ تاں نہیں وڑگی۔“

ہن منھی میراٹی انج ہا جو ایں ہناندے کول بیٹھا ہووے۔ اوہندا ہلارا نچھاہر سُنیدا پیا ہایا، ہن اوہ کہانی اپنے اخیر نوں اپڑی کھلی ہا ہی۔ اوہ آہندا پیا ہا ”تیر بھئے پئے ہا ہے، لاشاں ثبوتیاں پیاں ہا ہن، خان شیر دی بکل اچ انکھ ہا ہی، تے سرتے پگ داشملہ اُچا، اوہندی واہرتے گھوڑیاں دے موہہ کھوے ائے، تے کڈ دانا وادائے۔“ منھی چُپ ہو گیا تے نال ای کے مسیتے اللہ اکبر آکھیا۔ اوس منجی دی پنہہ تے اٹھن آتے دوویں ہتھ رکھے ای ہا ہن جے چڑھدی لاہم آلوں واء دا بِلّا آیا۔ تھاپیاں دے پنجر سواہ ہو گئے۔

اوهندے کنیں ڈوگھی جہی بو بو پئی ”اُوگھو کوئی ہے جیہڑا جا کے میرے پتر اں نوں آکھے ماں
 لئیندی پئی ہینے۔ کوئی پئی بچھدی ہینے تے پنھ لون، اوس سیہان لیا ہا جو اوا ہا رار اے جیہڑا
 ڈیگر کول اوس بھاگ بھری دی حویلی وچ سُنیا ہا جدوں بھاگ بھری اونوں آکھیا پایا
 ”میرے پتر میرا موئی دا مونہہ وی نہ دیکھن جیہڑے مینوں چھڈ کے لاہندی بھینی جاوے
 نیں، ہُن اده منجی توں اٹھی کے کھلا سوچدا پیا ہا، جو مسیتے جاوے یا بو بو اے، اوس اپنے آپ
 نوں آکھیا، نماج دی تاں کجائی ہے پر جے بو بو کجا ہو جاوے تے مڑلتھے بھڑتے وگدے
 دریا کدوں پشانہہ ہندے نیں۔ ہُن اده دوویں پیو پتر بو بو اے بھنے جانڈے ہائے
 ”کھتیاں تے تارے رل کے دڈھ رنگے چن نوں اپنے اے سدے پے ہا ہن۔

پیروں واہنے پر چھاویں

دوہپ الوں ویہندا ویہندا ایہہ کھے آریں سورج الوں کیوں دیکھن لگ پوند اے تے اوہ وی انج کر کے بھئی نہ اکھ جھمکدا تے نہ ای بھر بھنیاں اُتے اِکو اسی تلی رکھدا اے۔ کسے اوہنوں کولوں لگھے جاندے نوں دیکھ کے کول بیٹھے ہک بیلی نوں آکھیا، جیہڑا اوہندے الوں بڑا نجھا کے ویہندا پیا ہا، اگول اوہ نیلی بولیا: ایہندی کیہڑی کچھنا ایں ایہہ تاں بڑا بڑا چر ہنیرے تے رات الوں وی ویہنداراہندا اے۔ میں کئی واریں ایہنوں ہنیرے تے ڈھپ الوں انج کر کے ویہندے نوں دیکھیا اے جو میں ہنیرے تے ڈھپ کول کوئی اوہلا، کوئی بھیت یا کوئی اجبہا جھاکا اے جیہڑا ایہندے تائیں رہیا اے اُپڑنوں، ایہہ کسے ہور نال بولدا بولدا تاں ہے کوئی نہ، ہک دہنہہ آپدے آپ نوں دسد اِپیا ہا جو ”دہنہہ ڈھپ داتے ڈھپ سورج دی، اہ رات ہنیرے دی تے ہنیرا بھوئیں دا۔

پرچھاواں ایں تے پرچھاویں کسے دی ہوند دا اِتار ہندے نیں۔ اُنج ہر پرچھاویں نوں منگروں چان دی ششکر ہندی اے جہڑی پرچھاویں نوں آہندی اے۔ ایہندے وچوں باہر نکل کے دس جو اتھے کوئی ہے تے مڑ چان دادھکیا پرچھاواں باہر نکل کے بو بُو گھت کھلوندا اے جو چان ساڈے منگر ازلوں ہتھ دھو کے لگا ہویا اے جیہڑا سانوں کسے دے وچ دی سنکھ نال نہیں راہن دیندا بس ٹوری واندا اے۔ کدی

لاہندیوں چڑھدے تے کدی چڑھدیوں لاہندھے الے تے اوہ دی اپنی مرجی نال، نہ کدائیں ایس کڑے نوں موت آؤنی تے نہ ساڈی جند چھٹنی ایں،، ”پر سورج تاں آپ چانن ایں اوہندے منگر دی کوئی چانن ہے بھلا؟ کملا جیہا نہ ہووے تے ایویں واء شکانیاں کردا وائدا اے۔“

کسے اوس لگھے جانڈے الے منگردوں ہتھ کر کے اوس بیلے نوں آکھیا، اگوں مڑ اوہ بیلے بولیا ”ایہو جے کملے نہیں جانی جان ہندے نیں۔ تاہیوں تاں کسے ہور کولوں کجھ چکھدے دسدے نہیں۔ پھن دن آلیاں اپنے آپ توں ای چکھ دس لیندے نیں نالے تینوں کاہیں آکھیا اے جو سورج آپ چانن اے، اگ نوں چانن نہ آکھ، جو کجھ کوئی ہووے اوہو تے اونا ای راہندا اے۔ اگ دا اپنا سُبھاتے چانن دے اپنے ورتارے، اگ سنے پر چھاویں ساڑ چھڈ دی اے تے چانن دسدا اے جو تُوں ہیں تاہیوں تاں تیرا پر چھاواں تیتھوں دکھرا کوئی نہیں۔ تیرے نال ایہہ اگ کسے دے بالیاں بلدی بُجھدی اے تے چانن سچ وانگوں نہ ملکدا تے نہ تھردا اے۔ سچ تے چانن ہک لکا کے دو جا کڈھ لوو نہ منظر بدلدا اے تے نہ نظر، منجی نوں سر ہاندیوں اُن لگ پودیا پواندیوں سگھا وچلے سن ای آؤنا ہندا اے۔“ اوس دہ نہہہ دی ایہہ سدوں آنگ اپنے آپ نوں سچی دسدا پیا ہایا کیوں جے ایہو جہیاں کمبلیاں نوں ایہہ چنگی طرحاں پتا ہندا اے جو جیہڑا اپنے آپ نال سچی نہیں کردا اوہ آپ کھڑی تے اوہندا پر چھاواں رہ جاندا اے مڑ پر چھاویاں دی کھڑی سیہان ہندی اے۔ نہ چکھ نہ پرتج، ایہو جے کوڑے نہیں ہندے، کوڑتاں ایہو جہیاں توں سو کوہ ولا کے لگھدا اے۔“ ”پر جے ایہہ سچ اے۔ اوہ سچ جندے کولوں کوڑ ولا کے لگھ جاندا اے تے مڑ کوڑ ایہندے کولوں ولا کے لگھے، بندے ولا کے کیوں لگھدے نیں۔“ کسے اوس جانڈے پئے جیہڑا ہناندے توں ہن واہوا پدھ کر گیا ہالوں دہندیاں ہویاں اوس بیلے کولوں چکھیا، ”بندے ایہو جہیاں دے نیڑیوں کوں لگھن۔ کیوں جے چانن آپ دی ننگا سچ وانگوں تے اوہندا آل دوآلا دی تے بندہ ننگ کماؤن توں نہیں

دکھاؤن توں ڈردا اے۔ ایسے پاروں تاں کڑما خورے کینیاں ہنیریاں منگرزل مویا اے
پر کوڑ دی بکل اچ بندہ جویں چھاننی وچ آتا۔“

”آج ایہندے منگر چلیے، دیکھیے تاں سہی، ایہہ جاندا کدے تے کردا کیہ
اے؟“۔ اوس بلی کے نوں ہتھوں پدھ کے اُتیاں اُٹھاؤن دا چارہ کردیاں ہویاں
آکھیا: کے اُٹھین آتے پتاں تے بھار گھتیا پر اُٹھیندے پئے نوں چانن تے اوہندا آل
دوآ لنگ پڑنگا دن لگ پیتا تے اوہ ہتھ چھڈا کے ایہہ آہندا ہويا مڑ بھوئیں تے ہتھلا مار
کے بہہ رہیا جو ”مینوں تاں ایہو جہیاں توں ڈر آؤندا اے، تُوں پتا کرنا ایں تے کر
آنا۔ لے اُنج وی اوس پتا نہیں کتھوں تائیں جانا ایں تے میں تاں چھیتی تھک جانا“۔ اوس
بلی کے الوں اِنج کر کے دیکھیا، جویں آہندا پیا ہووے، ”ڈر پابلے۔ نہہہ دا ای تھکيا تھکيا
اے“ تے آپ مٹلا اوہندے منگر بچ دگا۔ جہندے منگر بھجیوں بنا اوہندے توں اوہنوں
منگروں رلینا کوئی ناہ۔

ہن اوہ جاہیں پتا نہیں۔ کتھوں تائیں جانا ہا اگے اگے اُجاڑ پیا بان اچ بڑی موج
نال جویں کوئی اپنے گھر وچ لگا واندا ہووے پوچ پوچ کے پیر رکھدا، آل دوآ لے نال گڑ
روڑی بھندا لگا جاندا ہاتے منگر اوہ بلی اِنج بھنا جاندا ہا۔ جویں کوئی کسے لے پدھ تے
جاؤن آلا ٹیشن دے نیزے اڑیا کھلا ہووے تے گڈی ٹورن آلی سیٹی بول پوے تے اوہ
سرست بچ دگے جو کدائیں گڈیوں رہ ای نہ جاواں۔ ہن اوہ جیہڑا اگے اگے جاہیں تڑے
جاندے بھنیں کے منگروں کدی ناہ ڈٹھا پتا نہیں اوہنوں کویں پتا لگایا کاہیں دسیا جو تیرے
منگر کوئی بھنا آؤندا اے۔ اوس منگروں بھنیں کے نبھایا تے مڑ اوہندھی اُلا ہنگھ وڈی تے
ٹور تر کھی ہوگئی۔ جویں کسے بے فکری نوں فکر پے گئی ہووے جو کدائیں ایہہ جیہڑا منگر بھنا
آؤندا اے۔ میتھوں میری بے فکری دا بھیت ای نہ کھوہ لوے۔ ایہہ کڑما بھیت کسے کرما
آلے نصیب دے بوہے دی گڈی کدی کدائیں کھڑکاؤندا اے۔ جاہیں بوہا لہ کے ایہنوں
اندر واڑ لیا۔ اوہ جیہندا نہیں تے مرنا تاں ہے ای۔ ہن اوہناں دی وٹھ جیہڑی اگے گھلدی

جاندا ہا ہی ددھن لگ پئی تے اوس بلی دے ساہ اُکھرن تے لتاں پھلن لگ پیاں۔ اوہندا بھجن ہن چھو لکرے پیا جاندا ہا۔ اوہندی دلیل اوہنوں آکھن لگ پئی ہا ہی ”اوہا ہی نہیں چنگارہ گیا جیہڑا اٹھیندا اٹھیندا مڑ بہہ گیا ہا۔ اوہا جیہڑا چھیتی تھک پوند اے۔ پشانہہ ہٹ تے اوہندے کول جا کے بہہ رُوہ۔ پر اوہنوں کسے سیانے دی آکھی ہوئی جو ”بے کسے دے منگر ٹر پو دتے مڑ اینا تاں ٹر و بھئی بے تسیں کھلو دتے اوہنوں بھیں کے منگروں دیکھنا پوے جو کدے گیا تے مڑ اوہ کھلو کے دھو آنوں اڈیکن لگ پوے، جو آلوے۔“ ایسے گل اوہنوں پشانہہ نہ ہٹن دتا پر ایس بھن گھر دوج وتھ ہور ددھ گئی۔ بے فکری دا بھیت اکھوں اوڈھر پر اوہندا پر چھاواں نشاہر۔ اوہ کھلوتا آل دو آلیوں دیکھی جاوے جو ڈھپ دا پر چھاواں تے سورج دا گئے کدے مڑ اوہنوں گوڑ آیا جو ہنیرے دوج ایڈا نشاہر پر چھاواں ایہندے اگلے پاسے پک نال کوئی چان ہونا ایں تے اوہ پر چھاویں اے بھج دگا۔ جیہڑا دسا پیا ہجو اتھے کوئی ہے ہن بھجے جاندا دیاں نہ تاں لتاں پھلیاں تے نہ ساہ اُکھڑے اوہ پر چھاویں توں ٹپ کے اگانہہ ہویا تے اگے اوہ اڈیکدا پیا ہا، جو آ لوے۔ اوس جاندا یاں اوہنوں آکھیا: ”اُرا نہہ آ، تیتوں دساں میں اتھے کیہ کرناں، مینوں ہور ہر شے سنے پر چھاویاں دسدی اے۔ اوہ دیکھ اوہ سپ لگھا جاندا ای تے نال اوہندا پر چھاواں دی، اوہ گدڑ تے گدڑی تے اوہ اوہناں دے پر چھاویں ملدے پئے نی، رکھاں الوں دیکھ، اوہ اُچا ٹہ تے قبراں، اہ بتہ تے اہ پر چھاویں نی ایس مٹی دے، پر میں ہر ایلے ڈھپ تے ہنیرے وچوں بندے لبھدا راہنا، جہاندے پر چھاویں دسدے نیں، بندے کوئی نہ۔ کڑے پتا نہیں کدے لگھ گئے نیں۔“

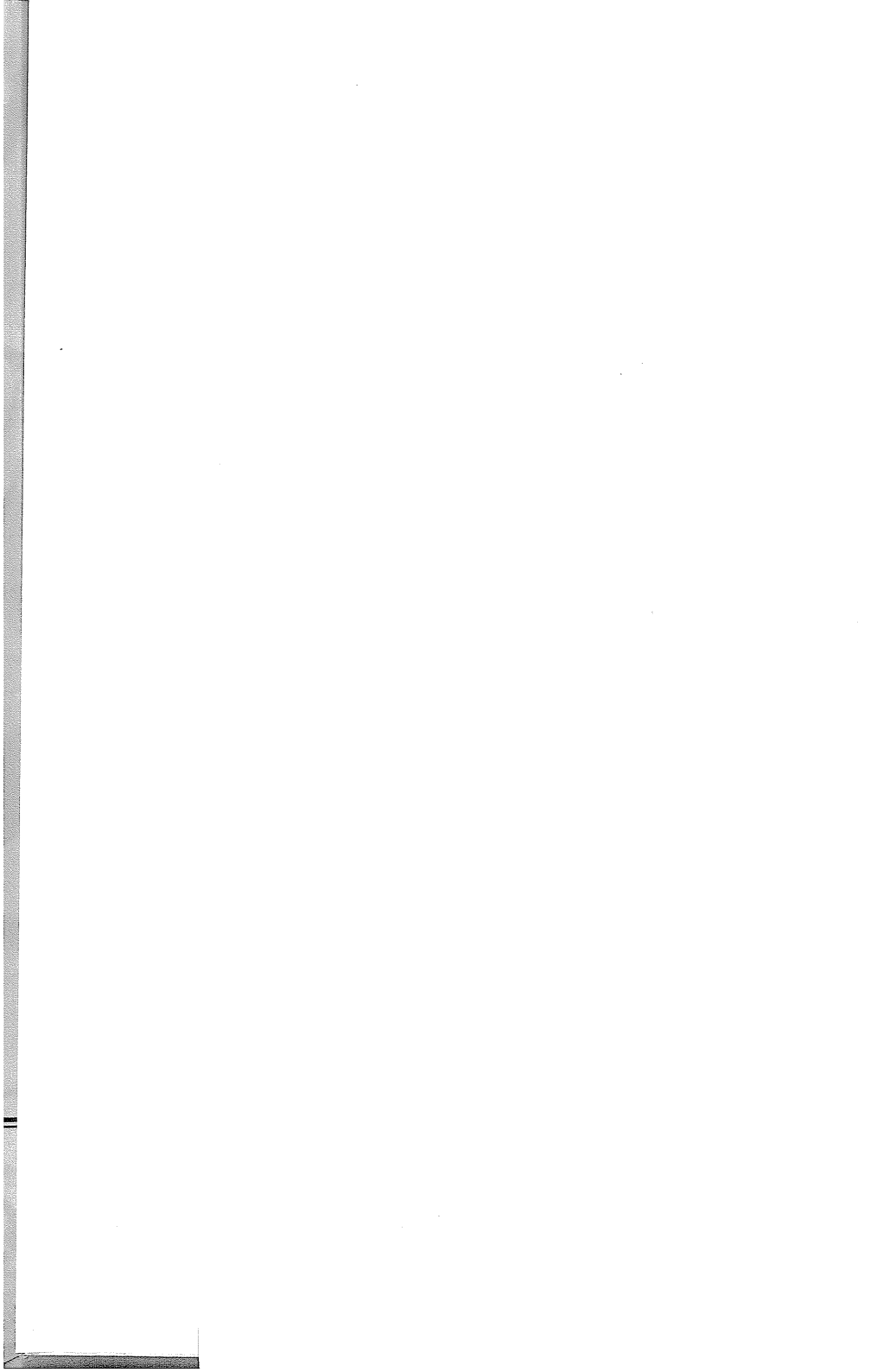
اوہ بلی ہکا بکا اوہندے مونہہ الوں دیکھی جاوے۔ اوہندیاں اکھیں آہندیاں پیاں ہا ہن ”ہک ایہندے پر چھاویں توں ہٹ کے مینوں تاں ہور کسے شے دا پر چھاواں دسا کوئی نہیں پیا۔ ہنیرا ای سروں لگھواں ایں۔ مینوں تاں اپنا پر چھاواں دی دسو رہیا اے، نہیوں دسدے پئے۔“ اوس ہولی جہی اُتاں پٹھاں سر ہلایا تے اوس اوہنوں بانہوں

چھدھ کے آکھیا: ”اُرانہہ آ“ تے جتھے آپ کھلا ہا اوتھے کھلار کے آکھیا ”ہن وکھ“، اوس ویکھیا۔ سڀ تے اوہندا پر چھاواں رُکھ تے چڑھے جاندے نیں ہک آہلنے اے، آہلنا تے اوہندا پر چھاواں کنبدے پئے نیں۔ چڑیاں تے اوہناں دے پر چھاویں چکار دے پئے نیں۔ گِدڑی گِدڑ مل کے سنے پر چھاویاں آپو آپ سکھ نال بیٹھے ہا ہن۔ مڑ اوس بیلے ویکھیا۔ اوہندا پر چھاواں وی اوہندے نال کھلا اے۔ اپنا پر چھاواں ویدھیاں نال ای اوہنوں بندے نہ دن آلی گھڑکی۔ اوس کالھ نال اپنے آپ الوں ویکھیا۔ اوہ وی اوتھے ای ہا۔ اوہ جھٹ چنگا اپنے الوں نیک کے ویدھنا رہیا۔ کئے آریں اوہنوں لگا جویں اوس اوہندی بانہہ چھڈ دتی اے۔ اوس بیلے کالھ نال اودوں ویکھیا۔ جتھے اوہ کھلا ہا، ہن اوہ اوتھے کوئی ناہ۔ مینوں آپدی تھارے کھلار کے کدے گیا۔ اوہ سوچن لگ پیا۔ ”کدے گئیوں، کدے ایں؟“

دوہنہ چونہہ واریں سد مارے پر اوتھے کوئی ہندا تے اگوں بولدا۔ اوہ بیلے اوہنوں ایندوں اودوں ویکھن لگ پیا۔ اوہ تاں کدائیں ناہ پر۔ ہن اوس رکھ تے چڑیاں سکھ نال بیٹھیاں ہا ہن۔ آہلنا کنبدا کوئی ناہ پیا۔ بوٹ ماں دے سینے دے پر سے بیٹھ ہا ہے، سڀ تے اوہندا پر چھاواں رکھ دے مڈھ نال موئے پئے ہا ہن۔ اوس دو چار سد ہور مارے تے مڑ پشانہہ نوں ٹر پیا اُجاڑ پیا بان وچ بڑی موج نال جویں کوئی اپنے گھر لگا واندا ہووے۔ پوچ پوچ کے پیر رکھدا، آل دوآلے نال گورا روڑی بھندا ہن اوتھوں لگھا جاندا ہا۔ جتھے کسے نوں جیہڑا چھیتی تھک پوندا اے، چھڈ گیا ہا۔ اوس اودوں اودلے پاسیوں ویکھیا۔ اوتھے اوہ کوئی ناہ جنہوں چھڈ گیا ہا۔ بس پنج ست پر چھاویں ٹرے واندے ہا ہے۔ اوہ حیرت نال پر چھاویاں الوں ویکھن تے سیہانن لگ پیا۔ ہک پر چھاویں دے سر تے عامہ ، گٹھ، گٹھ داڑھی، مگزی تے گھلیاں باہیں آلا جھنگا۔ دوئے پنٹ کوٹ پایا ہویا، مچھاں تے داہڑی دوویں کوئی نہ تریا گلوں ننگا، سر وں روڈا تے لائٹر لک تے، چوتھے دا مونہہ سر بندے جڈا تے منگروں سگواں اُدھاسپ جیہڑا آہلنے اے لگا جاندا پایا۔ دو پر چھاویں نچھاہر

کوئی نہ۔ ایر باہن تے اوہ وی ڈولدے واندے مڑک پر چھاواں ہور جیہڑا ساریاں نالوں
چوکھا نچھار اوس گدڑ آنگ جیہڑا مل کے دی بیٹھا ہویا گدڑی الوں بھکھیاں نجر اں نال
ویہندا پیا ہا۔ اوہ سوچن لگ پیا۔ پر چھاویں تاں سارے اوہندے رنگے نیں۔ جنہوں اتھے
چھڈ گیا ہا پر اوہ ہے کدے اوس آل دوآلیوں دیکھیا۔ اوہ کدائیوں نہ دیا۔ اوس اُچی اُچی
ہک دوسد اوہندا ناں لے کے مارے۔ پر چھاویں اوہندے الے ٹر پئے۔ اوس دیکھیا۔
پر چھاویں تاں سارے پیروں ننگے نیں۔ بھوئیں تے بھکھرا، بکرتے بیر دے کنڈے ہن
تاں سہی پر بھاویں رت پیراں وچوں وگدی پئی اے۔ اوہناں دیاں اُلانگھاں وڈیاں تے
ٹور ترکھی اے۔ اوہنوں لگا ایہناں آؤندیاں میرے وچ وڑ جانا ایں۔ اوہ بھج بھج بھج بھج
دیکھیا۔ بھوئیں تے کنڈے ای کنڈے مڑا اوس اپنے پر چھاویں الوں دیکھیا۔ اوہ پیروں واہنا
کوئی ناہ تے اوہ اوہنوں ایہہ آہندا ہویا بھج وگا۔ اے پر چھاویاں آلے بندے پر چھاویاں
وچ ای کھڑی جاندے نیں۔“

گبریل گارسیا مارکیز دے ناول تے
 کہانیاں پڑھدیاں مینوں ہمیش محسوسدا اے پئی
 جے ساڈے بارو اسی اپنی وسوں دیاں کہانیاں
 لکھدے تاں خورے اسیں کتے مارکیز جم لینے
 سن۔ اصلوں پنجاب دی بار کہانی کسے اُلکی
 نہیں۔ ڈاڈھی نشی دی گل اے ایس ورھے دو بار
 واسیاں دیاں کہانیاں دیاں کتاباں چھاپے چڑھیاں۔ رائے محمد خان ناصر تے
 نین سکھ دیاں۔

چنگے بھاگ پنجابی دے۔

رائے ناصر جی دھرتی پنجاب دے جائے، لچال نیں۔ پنجاب
 دریاواں دے پانی، بھوئیں، ہواواں وچ اوس اپنی بولی دی واشٹا گھولی اے۔
 آکھن نوں تاں ایہہ کہانیاں ہن پر ایہہ ساڈی وسوں دی سیانپ، سیہان
 پچھان، رہن سہن دیاں کہانیاں نیں۔ بولی نرول، آل دوال اُتے ڈوہنگی
 جھات، پاتراں دا اندر باہر، کہانیاں وگی جان دیاں نیں، سرگھی دی مٹھی مٹھی، غمی
 نئی واء وانگ۔ پڑھیار نوں رائے ناصر جی ہتھ پھڑ اپنی وسوں وکھائی آندے
 نیں، اوہ دیکھی آوند اے۔ ایہہ کہانیاں لوک پیار دا الوکار ہن۔ ٹسیں دی پڑھو،
 دیکھو تے سوچو، کبھی ساڈی بولی تے ریت اے جیہوں اسیں چت نہیں
 دھردے۔ دمودر آکھیا: اُکھیں ڈٹھا قصہ کیتا میں تاں گئی نہ کوئی۔

(زیر احمد)

پاکستان پنجابی ادبی بورڈ

2- کلب روڈ، نرسنگھ داس گارڈن، شاہراہ قائد اعظم لاہور

042-99206057

